

รายงานวิจัย

เรื่อง

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถี
ประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

รองศาสตราจารย์ ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์

ศาสตราจารย์ ดร.กฤษ เพิ่มทันจิตต์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กมลทิพย์ ตรีเดช

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

2562

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

(งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากงบประมาณแผ่นดินด้านการวิจัย จากสถาบันวิจัยและพัฒนา ปีงบประมาณ 2560)

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ด้วยความอนุเคราะห์จากหลายท่าน ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ยุภาพร ยูภาศ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราพร บาร์ศรี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สัญญาศรณ์ สวัสดิ์โธสง ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นที่เป็นเหมือนแผนที่นำทางสู่เป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งกรุณาพิจารณาและตรวจสอบงานวิจัยให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอขอบคุณคณาจารย์ทุกท่านข้างต้นเป็นอย่างสูงยิ่งไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณเพื่อนร่วมงานสายวิชาการและเจ้าหน้าที่ สายสนับสนุนคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ทุกคน ที่คอยช่วยเหลือรวบรวมข้อมูลในการทำงานมาโดยตลอด

นอกจากนี้ยังมีบุคคลที่ควรจารึกชื่อ ประกาศขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ คือคุณพ่อทองสี โพธิ์สิงห์ คุณแม่นิ่ม โพธิ์สิงห์ ผู้คอยเป็นกำลังใจอย่างดียิ่ง ให้ผู้วิจัยสามารถประสบความสำเร็จได้อย่างน่าภาคภูมิใจ ท่านคือผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของผู้วิจัยอย่างแท้จริง

ขอพระขอบคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้ให้ข้อมูลในการประชุมกลุ่มและการสัมภาษณ์ ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการตอบแบบสอบถาม และเข้าร่วมในกิจกรรมของโครงการวิจัยฉบับนี้

คุณประโยชน์และคุณค่าอันพึงมีจากงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาคุณแต่ครูอาจารย์ที่อบรมสั่งสอน ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ บิดา มารดา รวมถึงขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ ที่ไม่ได้กล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ด้วย

รศ.ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์ และคณะ

สารบัญ

หัวเรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญ.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
สมมติฐานการวิจัย	4
ขอบเขตการวิจัย.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
ความหมายของความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย.....	8
ความสำคัญของความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย	11
คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย	11
การพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยในประเทศไทย และต่างประเทศ.....	18
กระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ในการสร้างความเป็นพลเมืองตามวิถี ประชาธิปไตย.....	24
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	36
กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	42
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	43
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	43
เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย	43
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	44
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	45
ขั้นตอนดำเนินการวิจัย	46
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	48

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถี ประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม	58
ตอนที่ 2 ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ...	64

หัวเรื่อง

หน้า

ตอนที่ 3 ผลของการนำกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ...	78
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย	82
สรุปผลการวิจัย	82
อภิปรายผลการวิจัย.....	83
ข้อเสนอแนะการวิจัย.....	86
บรรณานุกรม	87
ภาคผนวก.....	96
ภาคผนวก ก แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	99

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1	องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 13 แห่ง 44
4.1	ข้อมูลสังกัดของนักศึกษาผู้ตอบแบบสอบถาม 49
4.2	ระดับความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองของนักศึกษา 50
4.3	ระดับความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารบ้านเมืองของนักศึกษา 51
4.4	สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา โดยภาพรวม 52
4.5	สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา คณะครุศาสตร์..... 53
4.6	สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 53
4.7	สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา คณะวิทยาการจัดการ 54
4.8	สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 54
4.9	สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา คณะเทคโนโลยีการเกษตร..... 55
4.10	สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ 56

ญ

4.11	คะแนนความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยก่อน และหลังเข้าร่วมกิจกรรม	78
4.12	ผลการเปรียบเทียบความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา มหาวิทยาลัยก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม.....	80
4.13	คะแนนความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัย หลังเข้าร่วมกิจกรรม	81

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	ระดับความเข้มข้นของความเป็นพลเมืองในแต่ละประเภท	12
2.2	กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	42
2.3	กรอบแนวความคิดเพื่อการวิจัย	42
4.1	กระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning เพื่อสร้างทักษะความเป็นพลเมือง ตามระบอบประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย	75
4.2	การปรับปรุง เสริมสร้างและพัฒนาสมรรถนะการปฏิบัติงานของบุคลากร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น	80

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ความเป็นพลเมือง (Citizenship) เป็นคำที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ไม่ใช่เพียงแต่มีรัฐธรรมนูญที่ดีเท่านั้น แต่ประชาชนจะต้องเป็น “พลเมือง” ตามระบอบประชาธิปไตยด้วย (วรการณ สามโกเศศ, 2554) กล่าวคือมีสมาชิกของสังคมที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยมีความรับผิดชอบ เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพกติกา ในนานาประเทศ อาทิ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศเยอรมนีจัดให้มีการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic Education) ขึ้นมา และประสบความสำเร็จในการสร้างพลเมือง จนเป็นตัวอย่างให้กับประเทศต่าง ๆ และปัจจุบันการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองได้กลายเป็นปัจจัยความสำเร็จในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ประเทศไทยจัดว่าพัฒนากระบวนการประชาธิปไตยมารวม 80 ปี แต่ยังคงมีปัญหาของการถอยกลับไปสู่ยุคที่เรียกว่า ขาดความเป็นประชาธิปไตย ด้วยเหตุผลมากมาย อย่างไรก็ตาม หากประชาธิปไตยมีความเป็นพลเมืองในแนวคิดที่จะช่วยให้ประเทศพัฒนาประชาธิปไตยไปอย่างสันติได้น่าจะก่อผลต่อการสร้างความก้าวหน้าของกระบวนการประชาธิปไตยมากขึ้น (ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, 2555, หน้า 4)

ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ได้รับการยอมรับอย่างมากในโลกยุคปัจจุบันและประเทศใดที่ใช้การปกครองระบอบนี้ก็จะได้รับการยกย่องจากนานาประเทศว่าเป็นประเทศเสรีที่มีความเจริญ เพราะหลักแห่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น คือการให้อำนาจที่เท่าเทียมกันแก่ประชาชนทุกคนในประเทศเพื่อเลือกเฟ้น แต่งตั้ง และถอดถอน ผู้ที่จะเข้ามาบริหารบ้านเมือง ทำให้อำนาจการปกครองนี้เป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งประเทศไทยเองก็เป็นประเทศหนึ่งที่ยอมรับในระบอบการปกครองนี้ด้วยเช่นกัน การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น แม้ว่าจะถือเป็นการปกครองที่มีความยุติธรรมอย่างหนึ่ง แต่ถ้าคนในชาติขาดความรู้และสามัญสำนึกที่ดี ก็อาจจะส่งผลให้เกิดปัญหาในบ้านเมืองขึ้นได้ ยกตัวอย่างเช่น ปัญหาของการซื้อสิทธิขายเสียง โดยแลกสิทธิในการเลือกตั้งของตนเองกับค่าตอบแทนหรือของกำนัลต่าง ๆ ทำให้ได้ผู้แทนที่มีใจ

ทุจริตและไม่มีคุณภาพเข้ามาบริหารบ้านเมือง อันกลายเป็นผลร้ายกับประเทศชาติต่อไปในภายหลัง สิ่งนี้ถือเป็นเนื้อร้ายในระบอบประชาธิปไตยที่คอยกัดกินจุดประสงค์หลักของแนวคิดประชาธิปไตย มุ่งให้อำนาจของประชาชน เพื่อให้ประชาชนในประเทศได้รับประโยชน์สูงสุด ซึ่งการแก้ไขปัญหานั้น ในจุดนี้ ทุกสังคมควรที่จะให้ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยกับสมาชิกต่าง ๆ ในสังคม รวมถึงสร้างให้สังคมเป็นสังคมประชาธิปไตย ตั้งแต่ระดับครอบครัว โดยสร้างให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีสิทธิแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ภายในครอบครัวร่วมกัน จนถึงระดับชุมชน ที่ให้สมาชิกทุกคนของชุมชนมีสิทธิมีเสียงในการดำเนินการต่าง ๆ ภายในชุมชน ซึ่งการที่จะสร้างสรรค์ให้เกิดการดำเนินการในเรื่องนี้ได้ จำเป็นที่จะต้องสร้างองค์ความรู้กับทุกคนในชุมชน โดยเฉพาะกับเด็กและเยาวชน ซึ่งถือเป็นผู้ที่กำลังจะก้าวไปข้างหน้าต่อไปในอนาคต ดังนั้นเมื่อเด็กและเยาวชนคือเป้าหมายสำคัญในการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย โรงเรียนในฐานะที่เป็นสถาบันหลักในการให้การศึกษา จึงจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้ในเรื่องของประชาธิปไตย โดยต้องถ่ายทอดให้นักเรียนทุกคนรู้จักเคารพสิทธิของกันและกันและยอมรับเสียงข้างมาก สร้างสรรค์ให้นักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย และเหนือสิ่งอื่นใด คือการส่งเสริมให้นักเรียนได้แสดงออกทางความคิดเห็นอย่างเสรีโดยไม่ผิดต่อดาบกฎหมาย

สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบันที่พบว่า ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย และนอกจากนี้ประชาธิปไตยของไทยยังถูกจำกัดขอบเขตไว้เพียงการมีโครงสร้าง ระบบและกลไกทางกฎหมายเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่ประชาธิปไตยไม่ได้หมายถึงการเลือกตั้ง รัฐธรรมนูญ รัฐสภาหรือรัฐบาลเพียงอย่างเดียว ตรงกับหลวงพ่อดุสิต อินทปัญโญ (มติชนออนไลน์, 2551, หน้า 2) ที่กล่าวว่าการเลือกตั้งที่ยึดหลักเสียงข้างมากไม่ได้แปลว่าเป็นประชาธิปไตยเสมอไป เพราะประชาธิปไตยที่แท้จริงจะต้องมีอยู่ในจิตสำนึกและวิถีการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับคำกล่าวของ อานันท์ ปันยารชุน (มติชนออนไลน์, 2551, น. 2) ที่กล่าวว่า ประชาธิปไตยไม่ใช่เรื่องของการเลือกตั้งเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการมีสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค การมีส่วนร่วม การมีและการบังคับใช้กฎหมายและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ฯลฯ ซึ่งที่ผ่านมาหลักการสำคัญดังกล่าวถูกมองข้ามไป เพราะคิดว่าความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับโครงสร้าง ระบบและกลไกที่สามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ แต่สุดท้ายก็พบว่าเครื่องมือดังกล่าวไม่สามารถจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ดังนั้น หากผู้ใช้ขาดจิตสำนึก ไม่เข้าใจไม่ได้รับการปลูกฝังให้มีความเชื่อมั่นศรัทธา

ตระหนักในคุณค่าของระบอบประชาธิปไตยที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีชีวิตที่ดี มีเสรีภาพอย่างเสมอภาค และมีอำนาจในการกำหนดแนวทางในการดำเนินงานของผู้ปกครองในฐานะที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ขาดจิตสำนึกที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ตั้งใจบิดเบือนเจตนารมณ์ของเครื่องมือ ไม่ตระหนักถึงอำนาจของตัวเองในการกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต รวมทั้งความตระหนักและเข้าใจถึงความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางไปกว่าโครงสร้าง ระบบและกลไกที่มีอยู่ จึงส่งผลให้การพัฒนาประชาธิปไตยของไทยไม่เข้มแข็งและมักถูกบิดเบือนแอบอ้างนำไปใช้ในทางที่ผิด

ทั้งนี้การทำให้ระบอบประชาธิปไตยเป็นของประชาชนไม่ได้อยู่ที่การร่างรัฐธรรมนูญ การเลือกตั้ง และระบบรัฐสภา ฯลฯ แต่อยู่ที่การสร้างให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจรู้สึกตระหนักและเห็นคุณค่า จนเกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตยจึงยึดถือปฏิบัติเป็นวิถีคิดและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย ที่เรียกว่า ประชาชนมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย จึงเป็นสิ่งสำคัญและเป็นเรื่องที่ต้องปลูกฝังในสังคมไทย (อานันท์ ปันยารชุน, 2551) สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ไว้ว่า การสร้างเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลให้เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตในสังคมไทย โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยมวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลแก่เยาวชนและประชาชนทุกระดับอย่างต่อเนื่อง (สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551, น. 2 -18) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สัญญาศรณ์ และคณะ (2557) ที่ศึกษาการจัดการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามซึ่งพบว่า นักศึกษาที่ได้รับการจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมเป็นผู้ที่มีทักษะความเป็นพลเมืองโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า นักศึกษามีความเป็นพลเมืองตามวิถีวัฒนธรรมในระดับมาก ($\bar{x} = 4.02$) รองลงมาคือ ความเป็นพลเมืองที่เน้นชุมชน ($\bar{x} = 3.59$) และด้านที่มีคะแนนน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านความเป็นพลเมืองที่ก้าวหน้าทันสมัย ($\bar{x} = 2.88$) ซึ่งทำให้ทราบว่านักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามควรได้รับการพัฒนาความเป็นพลเมืองที่ก้าวหน้าทันสมัยเพิ่มขึ้นเพราะมีคะแนนเฉลี่ยน้อยกว่าทุกด้าน

อย่างไรก็ตามกระบวนการที่ใช้ในการสร้างให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและมีความศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตยจนเกิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้น เป็นกระบวนการ

ที่ต้องอาศัยเวลาในการปลูกฝังและอบรมหล่อหลอมทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยเริ่มตั้งแต่ครอบครัว สถาบันการศึกษาและจากสังคมโดยส่วนรวมอย่างต่อเนื่อง เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน ที่จะเติบโตไปเป็นอนาคตของชาติและประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยซึ่งมีความสำคัญต่อกระบวนการ พัฒนาการเมืองของไทยต่อไปในอนาคตจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาล หน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่ถูกต้องอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ และใช้กระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาคนในชาติให้มีความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยโดยเฉพาะนิสิต นักศึกษามหาวิทยาลัย ซึ่งถือเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่จะเป็นกำลังของประเทศชาติในอนาคต จึงสนใจศึกษาว่ามีกระบวนการเรียนรู้อะไรบ้างที่จะส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยแก่นักศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ และจะส่งผลให้หน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยมีเครื่องมือในการพัฒนานักศึกษาให้เป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยให้เพิ่มมากขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาผลของการใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

สมมติฐานการวิจัย

นักศึกษาที่ได้รับการจัดกระบวนการเรียนรู้เป็นผู้ที่มีทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย ซึ่งประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่ 1) การเคารพกติกา 2) การเคารพสิทธิผู้อื่น และ 3) การ

รับผิดชอบต่อสังคม 4) การมีส่วนร่วมทางการเมือง แตกต่างกันระหว่างก่อนใช้และหลังใช้
กระบวนการเรียนรู้

ขอบเขตของวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกได้ดังนี้

1.1 กลุ่มตัวอย่างในการออกกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนา
กระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย สำหรับนักศึกษาจำนวน
15 คน โดยใช้กระบวนการจัดประชุมย่อย (Focus group) และใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive
Sampling)

1.2 กลุ่มตัวอย่างในการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ โดยใช้วิธีเลือกแบบ เจาะจง
ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถี
ประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษา จำนวน 15 คน โดยใช้กระบวนการจัดประชุมระดมความคิดเห็น และ
ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่

1.3 กลุ่มตัวอย่างในการปฏิบัติตามกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง
ได้แก่ นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 50 คน

1.4 กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาผลของการปฏิบัติตามกระบวนการเรียนรู้โดยใช้วิธี
เลือกแบบเจาะจง ได้แก่ นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน 100 คน

2. ขอบเขตด้านระยะเวลา ตั้งแต่เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2560 – กันยายน พ.ศ. 2561
รวม 1 ปี

3. ขอบเขตด้านตัวแปรที่ศึกษา ประกอบด้วย

3.1 ตัวแปรอิสระ คือ กระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมือง

3.2 ตัวแปรตาม คือ ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา 4 มิติ ได้แก่

3.2.1 การเคารพกติกา

3.2.2 การเคารพสิทธิผู้อื่น

3.2.3 การรับผิดชอบต่อสังคม

3.2.4 การมีส่วนร่วมทางการเมือง

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาตัวแปรอื่น ๆ ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย การตระหนักและการเห็นคุณค่าความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย

นิยามศัพท์เฉพาะ

“ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย” หมายถึง คุณลักษณะที่สำคัญของนักศึกษาที่เป็นผู้รับรู้ หรือการตระหนักว่าตนเองมีสิทธิและมีหน้าที่ พร้อมทั้งจะรับผิดชอบต่อการกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่ได้กระทำไป มีจิตสำนึกต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว และมีลักษณะการแสดงออกของพฤติกรรมที่กระตือรือร้น เพราะเข้าใจว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมการเมือง ห่วงใยต่อชะตาของชีวิตและสังคมของตนเอง จะเข้าไปมีบทบาทและมีส่วนร่วมทุกครั้งถ้ากิจกรรมสาธารณะนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอนาคตของตน จำนวน 4 ด้าน ประกอบด้วย

1. การเคารพกติกา หมายถึง การปฏิบัติตนของนักศึกษาที่เคารพกฎหมาย กติกา ข้อบังคับต่าง ๆ ของสถานศึกษาสังคม หรือกฎหมายของประเทศชาติ ประกอบด้วย การตรงต่อเวลา การต่อแถวเพื่อเข้าคิวซื้อของ การหยุดเดินรถให้คนข้ามทุกครั้งเมื่อมีคนรอจะข้ามถนนตรงทางม้าลาย การขับรถตามกฎหมายจราจร การใส่หมวกกันน็อกในเวลาที่ขับขี่จักรยานยนต์ การไม่รับสิ่งของที่ได้มาโดยผิดกฎหมาย การหยุดรถจนสัญญาณไฟเขียวแล้วจึงไปต่อ การไม่เคยเล่นไลน์ เฟซบุ๊ก หรือคุยโทรศัพท์ขณะขับรถ ไม่เคยจอดรถในที่ห้ามจอด การไม่ซื้อสิทธิ์ขายเสียง การขับซึ่รถตามกฎหมายจราจร

2. การเคารพสิทธิผู้อื่น หมายถึง การปฏิบัติตนของนักศึกษาที่ให้เกียรติผู้อื่นทั้งในครอบครัว สังคม สถานศึกษา หรือประเทศ ประกอบด้วย การไม่จอดรถในพื้นที่สำหรับคนพิการการกล่าวคำขอโทษทุกครั้งเมื่อกระทำผิดต่อผู้อื่น การส่งคืนสิ่งของที่เก็บได้เจ้าของ หรือแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจ ไม่หยิบฉวยเอาของผู้อื่น มีความอดทนที่จะฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การยอมรับเหตุผลที่ดีกว่าของผู้อื่น ไม่เคยพุดนินทาผู้อื่นโดยไม่มีหลักฐาน

3. จิตสาธารณะ หมายถึง การปฏิบัติตนของนักศึกษาเป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม มีจิตสำนึกสาธารณะ ประกอบด้วย การประหยัดอดออม การทิ้งขยะถูกที่เพื่อรักษาความสะอาดในพื้นที่สาธารณะ การรักษาคำพูด การไม่ทุจริตคอร์รัปชัน การรับฟังปัญหาของเพื่อน การไม่ทำลาย

ทรัพยากรธรรมชาติหรือสาธารณะสมบัติ การรับผิดชอบต่อครอบครัว การช่วยเหลือภัยพิบัติ
สาธารณะ

4. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การปฏิบัติตนของนักศึกษาที่มีความกระตือรือร้น
แก้ปัญหาสังคม และมีความมุ่งมั่นในการสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ หรือการเข้าไปมี
ส่วนรวมในกิจกรรมของชุมชน/หมู่บ้านของตน ประกอบด้วย การเข้าร่วมประชุมเพื่อเสนอความ
คิดเห็นในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมชุมชน/หมู่บ้านของตน การเป็นผู้นำในการวางระบบ
โครงสร้างของสังคม การกำกับติดตามการทำงานของนักการเมือง การแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอต่อ
การปฏิรูปประเทศ การพูดคุยทางการเมืองกับเพื่อน ๆ การติดตามข่าวการเมืองตามสื่อต่าง ๆ
การจัดตั้งกลุ่ม ชมรม หรือการเข้าร่วมชุมนุมทางการเมือง การคิดเชิงวิพากษ์ต่อโครงสร้างของสังคม
นโยบายและเศรษฐกิจ สืบค้นข้อเท็จจริงและนำเสนอประเด็นที่ไม่เป็นธรรมในสังคม มีความรู้และ
ติดตามการเคลื่อนไหวทางสังคมและผลกระทบเชิงระบบที่เกิดขึ้น

“กระบวนการ PARE Model” หมายถึง รูปแบบการดำเนินการเพื่อช่วยให้นักศึกษาเกิดการ
เรียนรู้โดยการจัดประสบการณ์นอกห้องเรียนที่เป็นการเรียนรู้จากรูประจักษ์ไปสู่นามธรรม โดยเน้น
วิธีการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Active Learning) ที่เริ่มจากการสำรวจความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย
ร่วมกันวางแผน ลงมือปฏิบัติตามแผน และนำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คิดพิจารณา
ไตร่ตรอง จนเกิดเป็นความคิดรวบยอด หลักการ หรือสมมติฐานต่าง ๆ โดยใช้รูปแบบของ P.A.R.E.
ประกอบด้วย การเตรียมการ การดำเนินการ การสะท้อนประสบการณ์ และการประเมินผล

1. การเตรียมการ หมายถึง การเตรียมตัวเพื่อการเรียนรู้ของนักศึกษาผู้เข้าร่วมโครงการ
เพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพต่อนักศึกษาและชุมชน โดยผู้ดำเนินโครงการต้องทำงานร่วมกับนักศึกษาและ
ตัวแทนของชุมชนในการกำหนดบทบาท หน้าที่ จัดหาและสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้
แบบร่วมมือกัน

2. การดำเนินการ หมายถึง การปฏิบัติอย่างละเอียดรอบคอบเพื่อให้การจัดการเรียนรู้
ประสบผลสำเร็จ โดยทุกฝ่ายเข้าใจความแตกต่างที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ และเพื่อให้การดำเนิน
โครงการรับใช้สังคมเป็นสิ่งที่สมบูรณ์ จำเป็น และมีคุณค่าสำหรับชุมชน

3. การสะท้อนประสบการณ์ หมายถึง การเชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์การเรียนรู้แบบ
รับใช้สังคมของนักศึกษาและแผนจัดการเรียนรู้ โดยดำเนินการให้ผลสะท้อนกลับถึงผลที่เกิดขึ้นทั้ง
ก่อนดำเนินโครงการ ระหว่างดำเนินโครงการ และหลังการดำเนินโครงการ

4. การประเมินผล หมายถึง การกำหนดรูปแบบการประเมินก่อนการออกแบบโครงการ
ควร เพื่อวัดผลกระทบที่มีต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการทั้งหมด และประเมินโครงการตลอดระยะเวลา
ในการดำเนินโครงการและรวมถึงความต้องการในอนาคต

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยแบ่งเป็นประเด็นและรายละเอียดการนำเสนอตามลำดับหัวข้อดังนี้

1. ความหมายของความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย
2. ความสำคัญของความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย
3. คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย
4. การพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยในประเทศไทยและต่างประเทศ
5. กระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ในการสร้างความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดของการวิจัย

ความหมายของความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย

นักวิชาการต่าง ๆ กล่าวถึงความหมาย ความสำคัญ ลักษณะของความเป็นพลเมืองและการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยทั้งในประเทศและต่างประเทศดังนี้

พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 กล่าวว่า “พลเมือง” หมายถึง ประชาชน ราษฎร ชาวประเทศ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “citizen”

วรารุณ สามโกเศศ (2554) กล่าวว่า “ความเป็นพลเมือง” (citizenship) หมายถึง การเป็นคนที่ได้รับผิดชอบได้ด้วยตนเอง มีความสำนึกในสันติวิธี มีการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น

คิม ไชยแสนสุข กล่าวว่า หน้าที่ของความเป็นพลเมือง ไม่ว่าจะความรักชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์ เป็นเรื่องที่ได้รู้ทุกคนอยู่แล้ว แต่การเสริมความรู้ให้ลึกซึ้งในเนื้อหาจนเกิดความ เข้าใจถ่องแท้เป็นเรื่องสำคัญ

Marshall (1973) อธิบายรูปแบบสิทธิพลเมืองไว้ 3 แบบ คือ 1) civil rights เป็นสิทธิ บุคคลในกฎหมาย เสรีภาพบุคคลที่จะเลือกดำรงอยู่ ความเสมอภาค ความเป็นธรรม 2) political rights เป็นสิทธิที่มีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง และความเห็นชอบกับรัฐบาล 3) social rights เป็นสิทธิ เกี่ยวพันกับเศรษฐกิจ สวัสดิการ ความมั่นคง การดูแล รักษาพยาบาล การดูแลการเลิกจ้างงาน หรือ การรับรองค่าจ้างขั้นต่ำซึ่งรัฐต้องให้การคุ้มครอง ดังนั้น พลเมืองย่อมต้องรู้ว่าตนเองมีสิทธิ (Rights) และหน้าที่ (Duties) ตามขอบเขตในชุมชนอย่างไร (Brubaker, 1992 อ้างถึงใน Anthony Giddens, Mitchell Duneier and Richard P. Appelbaum, 2007, p.393) นอกจากนี้ Birzea, 2000) ได้นิยามคำว่า พลเมืองเกี่ยวกับ ไว้ 2 มิติ คือ (1) พลเมืองเกี่ยวข้องกับสถานภาพและบทบาท และ พลเมืองเกี่ยวข้องกับ (2) ความยุติธรรม (justice) และความเท่าเทียม (equality) ของสิทธิ์ สอดคล้องกับ (Cooper, 1984 อ้างถึงใน Kalu, 2003, p.418) ความเป็นพลเมือง เป็นคุณค่าและ แนวคิดที่สร้างขึ้นที่มีลักษณะต่าง ๆ เช่น สถานะและบทบาทที่นิยามถึงอำนาจและหน้าที่ของสมาชิก ในชุมชน ดังนั้น ความเป็นพลเมือง หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ เพื่อเกิดการพัฒนาไปสู่ความเป็นพลเมืองที่มีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่าง ประชาชนกับรัฐ (Frederickson, 1997 อ้างถึงใน Kalu, 2003)

ฤชุตา เทพยากุล (2554) กล่าวว่า ความเป็นพลเมือง (citizenship) หมายถึงฐานะของ ความเป็นพลเมือง (citizen) ที่เป็นสมาชิกของชุมชนทางการเมืองหรือรัฐ มีสิทธิและความรับผิดชอบ ที่ถูกกำหนดโดยกฎหมาย ในฐานะที่เป็นพลเมือง มีการแสดงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจสาธารณะ ภายใต้อำนาจ กฎเกณฑ์ทางสังคมและศีลธรรม

ทศพล สมพงษ์ (2556, น. 14) นักวิชาประจำสำนักงานสภาพัฒนาการเมือง กล่าวว่า พลเมือง (Citizen) มีความหมายแตกต่างจากคำว่า ราษฎร (Subject) และ ประชาชน (General People) เป็นเรื่องของการรับรู้ตนเองหรือความเข้าใจตนเองของแต่ละบุคคล ถ้ามีการรับรู้ตนเอง อย่างใดอย่างหนึ่งก็จะมีสำนึกและพฤติกรรมแสดงออกเป็นไปตามที่ตนเองรับรู้และเข้าใจ เช่น ถ้าเข้าใจว่าตนเองเป็นราษฎรก็จะทำตัวเป็นผู้ถูกกระทำ (Passive) คือไม่คิดที่จะเข้ามามีบทบาทหรือ กระทำการใด ๆ ทางการเมือง มีความเข้าใจตนเองว่าราษฎรเป็นเพียงคนที่เกิดมามีฐานะเป็นผู้ถูก

ปกครองโดยมีคนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นผู้บงการชีวิตคือผู้ปกครอง ราชการใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของ
 ตน รวมทั้งคุณภาพชีวิตของตนอยู่ภายใต้การกำกับหรือสั่งการของผู้ปกครองที่ต้องการให้ทำหรือ
 ต้องการให้เป็นราษฎรมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามเท่านั้น

สำหรับผู้ที่มีความเข้าใจว่าตนเองเป็นประชาชน (general people) มีความรู้สึกว่าตนเอง
 เป็นคนทั่วไปธรรมดาที่มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติต่อรัฐตามที่กฎหมายกำหนดเหมือนคนทั่ว ๆ ไป เช่น
 การเสียภาษี การไปเลือกตั้ง การยอมรับปฏิบัติตามกฎหมายถึงแม้จะไม่เป็นธรรมก็ตาม ความรู้สึก
 เป็นประชาชนดีกว่าความรู้สึกเป็นราษฎรตรงที่ว่าความเป็นประชาชนยังมีความรู้สึกว่ายังมีสิทธิมีเสียง
 แสดงออกทางการเมืองได้อยู่บ้าง แต่อยู่ภายใต้การวางกรอบวิธีดำเนินโดยรัฐ ประชาชนจึงมีหน้าที่
 จะต้องปฏิบัติต่อรัฐโดยยินยอมและไม่คิดจะทำอะไรให้สังคมดีขึ้น ส่วนคนที่เข้าใจว่าตนเองเป็น
 พลเมือง เป็นผู้ที่มีจิตวิญญานทางการเมืองสูงกว่าคนสองพวกแรก การแสดงออกของพฤติกรรมมี
 ลักษณะกระตือรือร้น (active) เพราะเข้าใจว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมการเมือง ถึงแม้จะยอมให้
 อำนาจกับผู้แทนไปตามระบบการเมืองภาคผู้แทนแล้วก็ตาม ยังความรู้สึกว่าตนเองยังมีอำนาจอยู่เป็น
 อำนาจที่แสดงออกมาด้วยความรู้สึกห่วงใยและผูกพันต่อสังคม การเมืองของตนในระดับต่าง ๆ ทั้งใน
 ระดับชุมชนและระดับชาติที่มีความเป็นพลเมืองเป็นผู้กระตือรือร้น (active citizen) จึงไม่นิ่งดูตาย
 เมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นในสังคมของตน จะเป็นผู้ริเริ่มลงมือกระทำก่อนด้วยการเชิญชวนพลเมืองคน
 อื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดแก้ไขปัญหาโดยไม่รอคอยการหยิบยื่นให้จากรัฐ คนที่มีสำนึกพลเมือง
 จะมีสำนึกรักท้องถิ่น รักชุมชน และรักในความเป็นชาติด้วยความรู้สึกผูกพันดังกล่าว คนที่มีความเป็น
 พลเมืองจึงห่วงใยต่อชะตาของชีวิตและสังคมของตนเอง จะเข้าไปมีบทบาทและมีส่วนร่วมทุกครั้งถ้า
 กิจกรรมสาธารณะนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอนาคตของตน เช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดง
 ความคิดเห็น การวางแผนพัฒนา การกำหนดนโยบายสาธารณะ เป็นต้น นอกจากนี้คนที่มีความเป็น
 พลเมืองยังมีความเข้าใจว่าตนได้มอบอำนาจให้คนอื่นไปใช้อำนาจแทนตนในทางการเมืองทั้งใน
 ระดับชาติและระดับท้องถิ่น แต่ถ้าการใช้อำนาจนั้นไม่ถูกต้องชอบธรรมก่อให้เกิดความเสียหายต่อ
 ทรัพย์สินส่วนรวม เช่น เงินภาษีของประชาชน หรือกระทบต่อความอยู่ดีมีสุขของพลเมือง คนที่เป็น
 พลเมืองจะเข้ามาตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐ ให้มีการใช้อำนาจด้วยความถูกต้อง คนที่เป็น
 พลเมืองที่กระตือรือร้นจึงสนใจใช้ชีวิตสาธารณะมากกว่าการใช้ชีวิตส่วนตัว และเป็นการใช้ชีวิตด้วย
 การตระหนักว่าตนเองมีสิทธิและมีหน้าที่ พร้อมทั้งจะรับผิดชอบต่อการกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่ได้กระทำไป

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2555) กล่าวว่า “ความเป็นพลเมืองของระบอบประชาธิปไตย” หมายถึง การเป็นสมาชิกของประเทศที่มีอิสรภาพ ควบคุมกับความรับผิดชอบ และมีอิสรภาพควบคู่กับหน้าที่ ประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญได้แก่ 1)ความรับผิดชอบต่อและพึ่งตนเองได้ 2)เคารพหลักความเสมอภาค 3)เคารพความแตกต่าง 4)เคารพสิทธิผู้อื่น 5)เคารพกฎกติกา และ 6)รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ความหมายของ “ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัย” หมายถึง คุณลักษณะของนักศึกษามหาวิทยาลัยที่เข้าใจหรือรับรู้ หรือการตระหนักว่าตนเองมีสิทธิและมีหน้าที่ พร้อมทั้งจะรับผิดชอบต่อการกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่ได้กระทำไป มีจิตสำนึกต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว และมีลักษณะการแสดงออกของพฤติกรรมที่กระตือรือร้น (active) เพราะเข้าใจว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมการเมือง ห่วงใยต่อชะตาของชีวิตและสังคมของตนเอง จะเข้าไปมีบทบาทและมีส่วนร่วมทุกครั้งถ้ากิจกรรมสาธารณะนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอนาคตของตน ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบย่อยคือ การเคารพกติกา การเคารพสิทธิผู้อื่น การมีจิตสำนึกสาธารณะ และการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ความสำคัญของความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย

พลเมืองคือรากฐานของประชาธิปไตย จิตสำนึกประชาธิปไตยก็คือจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง รัฐธรรมนูญที่มีการแบ่งแยกอำนาจและการตรวจสอบถ่วงดุล (checks & balances) ที่ดี เป็นเรื่องของระบบที่จำเป็นจะต้องมีการแก้ไข แต่เรื่องของคนเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการไปพร้อม ๆ กันอย่างเร่งด่วน (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555, น. 59) นอกจากนี้ พลเมืองยังเป็นกุญแจสำคัญเพื่อเสริมสร้างกระบวนการประชาธิปไตยของรัฐให้เข้มแข็ง การมีส่วนร่วมของพลเมืองเป็นกลไกหลักในการแสดงบทบาทขับเคลื่อนประชาธิปไตย โดยเฉพาะการปรึกษาหารือถกเถียงประเด็นสาธารณะที่สำคัญ ๆ กับทุกภาคส่วนของสังคม กระทั่งนำไปสู่การตัดสินใจที่เห็นพ้องร่วมกันโดยมีเป้าหมายที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม การมีพลเมืองที่มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจึงเป็นความพึงประสงค์ของสังคมประชาธิปไตย ดังนั้น ความเป็นพลเมืองจึงเป็นคำที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ไม่ใช่เพียงแต่รัฐธรรมนูญที่ดีเท่านั้น แต่ประชาชนจะต้องเป็น

เป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยด้วย กล่าวคือมีสมาชิกของสังคมที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยมีความรับผิดชอบ เคารพสิทธิผู้อื่น เคารพกติกา เคารพความแตกต่างในนานาประเทศ อาทิ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศเยอรมนีจัดให้มีการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (Civic Education) ขึ้นมา และประสบความสำเร็จในการสร้างพลเมือง จนเป็นตัวอย่างให้กับประเทศต่าง ๆ และปัจจุบันการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองได้ กลายเป็นปัจจัยความสำเร็จในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

ดังนั้น ความเป็นพลเมืองจึงเป็นรากฐานและเป็นกุญแจสำคัญเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย พัฒนาประชาชนให้เป็นผู้รู้และเข้าใจในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ การมีส่วนร่วมทางการเมือง มีการพึ่งตนเองได้ การมีสิทธิ การเคารพสิทธิ มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เคารพกติกาบ้านเมือง ไม่ใช้ความรุนแรง มีจิตสาธารณะจะนำประเทศไปสู่สันติสุขด้วยวิถีประชาธิปไตย

คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย

นักวิชาการต่างประเทศและประเทศไทยอธิบายถึงคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดังนี้

Westhimer and Kahne (2004 อ้างถึงใน ทศพล สมพงษ์, 2556, น. 16) กล่าวว่า ความเป็นพลเมืองสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทตามระดับของความเข้มข้นของการใส่ใจต่อบ้านเมืองดังนี้คือ

ประเภทที่ 1 พลเมืองที่มีความรับผิดชอบ (personally responsible citizen) เป็นคนที่มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม ช่วยแก้ปัญหาของสังคม พัฒนาสังคม มีคุณลักษณะซื่อสัตย์ รับผิดชอบ เคารพกฎหมายและกติกาของสังคม การแสดงออกคือรับผิดชอบต่อชุมชน ตั้งใจทำงาน และเต็มใจเสียภาษี ปฏิบัติตามกฎหมาย อาสาที่จะทำงานช่วยเหลือในกรณีเกิดเหตุวิกฤต ตัวอย่างเช่น ร่วมบริจาค ร่วมงานรณรงค์ ช่วยเหลือแก้ปัญหาความอดอยากของคนอื่น

ประเภทที่ 2 พลเมืองที่มีส่วนร่วม (participatory citizen) เป็นพลเมืองที่เข้าร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม ต้องมีส่วนร่วมและเป็นผู้นำในการวางระบบโครงสร้างของสังคม พฤติกรรมที่แสดงออกคือการเป็นสมาชิกขององค์กรที่กระตือรือร้นแก้ปัญหาสังคม และมีความมุ่งมั่น ตั้งใจที่จะพัฒนา เข้าร่วมในการจัดชุมชนให้ใส่ใจต่อสิ่งที่เป็นประโยชน์ เช่น การรักษาสิ่งแวดล้อม การ

จัดการทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ยังเป็นคนที่มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการทำงานของรัฐ และรู้วิธีการทำงานอย่างเชื่อมโยงระหว่างพลเมืองกับรัฐ

ประเภทที่ 3 พลเมืองที่มุ่งเน้นความเป็นธรรมในสังคม (justice-oriented citizen) เป็นพลเมืองที่มุ่งเน้นแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม มีคำถามต่อระบบที่เป็นอยู่ปัจจุบัน มีความคิดที่จะเปลี่ยนระบบหรือโครงสร้างของสังคมเมื่อระบบหรือโครงสร้างนั้นมีผลกระทบต่อความไม่เป็นธรรม พฤติกรรมที่แสดงออกคือการคิดเชิงวิพากษ์ต่อโครงสร้างของสังคม นโยบายและเศรษฐกิจ โดยพิจารณาปรากฏการณ์แบบลึกลงกว่าแบบผิวเผิน เป็นคนที่สืบค้นข้อเท็จจริงและนำเสนอประเด็นที่ไม่เป็นธรรมในสังคม มีความรู้และติดตามการเคลื่อนไหวทางสังคมและผลกระทบเชิงระบบที่เกิดขึ้น

สำหรับระดับความเข้มข้นของความเป็นพลเมืองพิจารณาได้จากภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 ระดับความเข้มข้นของความเป็นพลเมืองในแต่ละประเภท, ปรับปรุงจาก *การพัฒนาโครงการเชิงรุกเพื่อพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง*. โดย ทศพล สมพงษ์. (2557). กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด.

ความเข้มข้นของพลเมืองสามารถพัฒนาเปลี่ยนแปลงจากระดับธรรมดาไปสู่ความเข้มข้นระดับปานกลาง และเข้าสู่ระดับความเข้มข้นสูงโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ปฏิบัติการสาธารณะในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เข้าร่วมเคลื่อนไหวในขบวนการสังคมใหม่ การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย การจัดเวทีพลเมืองเพื่อเปิดประเด็นสาธารณะต่าง ๆ เป็นต้น(ทศพล สมพงษ์, 2556, น. 18)

Ellis (1991, น. 303) กล่าวว่า คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี มีดังนี้ 1) ความตระหนักต่อสถานภาพและการมีศักดิ์ศรี 2) สนใจปฏิบัติตามกฎหมายและรับรู้โดยชอบธรรมของผู้อื่น 3) มีความรู้ของหลักการทำงานและระบบโครงสร้างฝ่ายบริหารบ้านเมือง 4) มีส่วนร่วมส่งเสริมประชาธิปไตยของประชาชน 5) มีความเข้าใจปัญหาสำคัญของโลกที่เกี่ยวกับประชาชนทั้งระดับนานาชาติและท้องถิ่น 6) มีการตัดสินใจในทิศทางที่มีเหตุผล

Bloomfield และ ชัยอนันต์ สมุทรวณิช (2545) กล่าวว่า พลเมืองศึกษาจำเป็นต้องศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมรับมือไม่เฉพาะในด้านการมีความรู้ทางการเมืองเท่านั้น แต่มีส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ด้านคือ 1) ด้านการอบรมบ่มนิสัยให้เกิดความรับผิดชอบต่อสังคม ทางศีลธรรมและจริยธรรม ซึ่งเป็นรากฐานเบื้องต้นของการเป็นพลเมืองพลโลกที่มีความรับผิดชอบต่อ ช่วยให้นักเรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความประพฤติและพฤติกรรมที่รับผิดชอบต่อสังคม และมีความสัมพันธ์ต่อผู้อื่นและต่อสังคมโดยรวมอย่างเคารพสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎกติกาของสังคม ในรูปของกฎหมายระเบียบ และข้อบังคับต่าง ๆ 2) ด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชนและการรับใช้สังคม นักเรียนส่วนใหญ่มักจะเรียนอย่างเดียวมีบางส่วนที่ช่วยงานบ้าน แต่จะไม่มีโอกาสร่วมทำกิจกรรมกับเพื่อนบ้านหรือกับผู้คนในละแวกบ้าน ดังนั้นความพยายามที่จะให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงการทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนบริการสังคมได้ถือว่าเป็นทักษะที่ควรฝึกไว้ตั้งแต่ยังเป็นเด็ก 3) ด้านการมีความรู้ ข้อมูล ข่าวสารทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง ประเด็นและปัญหา ตลอดจนการดำเนินงานของระบอบประชาธิปไตย การที่พลเมืองสามารถมีอิทธิพลต่อการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับนานาชาติ

ดุกเดือน พันธุมนาวิน (2550) กล่าวว่า ความเป็นพลเมืองเป็นคุณลักษณะที่ครอบคลุมพฤติกรรมหลายด้านที่มักเป็นการกระทำที่ไม่เบียดเบียนตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งผลของการกระทำนั้นก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม โดยพฤติกรรมที่นำมาประมวลนี้มีตั้งแต่พฤติกรรมที่แคบที่สุดคือ พฤติกรรมการเสพสารเสพติด ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่เบียดเบียนตนเองที่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นและสังคม ไปจนถึงพฤติกรรมที่กว้างขึ้น คือ พฤติกรรมการทำเพื่อส่วนรวม เช่น พฤติกรรมการประหยัดไฟฟ้าเพื่อส่วนรวม และไปสู่พฤติกรรมที่กว้างขึ้น ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ส่งเสริมให้บุคคลอื่นเป็นพลเมืองดี โดยการสนับสนุนให้บุคคลอื่นทำความดีในรูปแบบต่าง ๆ

ปัญญา มหาชัย (2556, ถอดเทปคำบรรยายเรื่อง ความเป็นพลเมืองของคนไทย) กล่าวว่า ความเป็นพลเมืองต้องมีสิทธิและเสรีภาพ สังคมที่มีความเป็นพลเมือง ความคิดของทุกคนจะได้รับการ

ฟังอย่างเสมอภาค โดยให้ผู้พูดแสดงความคิดเห็นทั้งหมดก่อน ผู้ฟังอย่าเพิ่งโต้แย้งจนกว่าผู้พูดจะแสดงความคิดเห็นทั้งหมด ทั้งนี้จะทำให้ผู้พูดจะรู้สึกได้รับความเคารพ จากนั้นค่อยถกเถียงและหาข้อสรุป ทว่าคนส่วนใหญ่มักไม่ฟังด้วยความพร้อมที่จะเข้าใจผู้พูด แต่ตั้งใจฟังเพื่อที่จะตอบโต้ และอาศัยกรอบความคิดของตัวเอง เพื่อตัดสินผู้อื่นเท่านั้น ซึ่งคนเหล่านี้ไม่ถือเป็นพลเมืองที่ดี และมีคุณภาพ และเป็นสาเหตุนำไปสู่ความขัดแย้งในภายหลัง ความเป็นพลเมืองของแต่ละระบอบการปกครองแตกต่างกัน เช่น พลเมืองที่ดีของระบอบเผด็จการ คือ คนที่เชื่อฟังผู้มีอำนาจ และจะไม่มีเสรีภาพ ระบอบการปกครองที่มีความเสี่ยงน้อยที่สุด คือ ระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากประชาชนมีส่วนร่วม และมีสิทธิในการตัดสินใจ ความเป็นพลเมืองที่ดี ควรมีหลักหัวใจสี่ห้อง พลเมืองจะกระทำการใด ๆ ต้องมีหลัก ดังนี้ 1) Care คือ การเห็นอกเห็นใจคนอื่น 2) Share คือ การแบ่งปัน 3) Fair คือ การเคารพกติกา 4) Clear คือ การโปร่งใสตรวจสอบได้

วิรัตน์ บัวขาว (2544, น. 9) กล่าวว่า การเป็นพลเมืองที่ดีควรมีคุณสมบัติของทรัพยากรมนุษย์ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ดังต่อไปนี้ 1) มีความรอบรู้ ความเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตให้มีความสุขต่อไป นอกจากความรู้ทางวิชาชีพแล้ว เราควรต้องศึกษาหาความรู้ตลอดชีวิต และเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีความเก่ง กล้า คือ กล้าคิด กล้าทำเพื่อสิ่งที่ถูกต้องและเป็นธรรมในสังคม 2) มีทักษะหลากหลาย มุ่งเน้นให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และเป็นความรู้ที่สามารถปฏิบัติจริงได้ 3) มีคุณธรรมสูง ธรรมะเป็นก้าวหนึ่งที่จะนำไปสู่ความสันติสุขได้ สังคมใดห่างธรรมะย่อมนำไปสู่ความหายนะอย่างเลี่ยงไม่ได้ 4) มีความรับผิดชอบสูง คือรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม ประเทศชาติ และต่อโลก เพราะทุกคนต่างเป็นสมาชิกในสังคมโลกเดียวกัน 5) ไม่เป็นภาระต่อสังคม บุคคลใดกระทำตนเป็นภาระต่อสังคม คือ เป็นบุคคลที่ไร้คุณภาพโลกยุคใหม่ต้องการให้ทุกคนพึ่งตนเองได้ นั่นคือ รู้จักประกอบอาชีพสุจริต ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ 6) เป็นบุคคลที่มีความสามารถในการจัดการ โลกยุคใหม่เป็นโลกของการแข่งขันหากไม่มีความสามารถในด้านนี้จะไปแข่งขันกับใครไม่ได้ 7) เป็นบุคคลที่มีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์แข็งแรง จะเห็นได้ว่าประชากร ทั่วโลกต่างให้ความสำคัญต่อสุขภาพของคนในชาติ เช่น ประเทศญี่ปุ่น เด็กได้ดื่มนมตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษา 8) เป็นบุคคลที่มีทักษะ สามารถใช้ภาษากลางของโลกและเครื่องมือสื่อสาร เทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะทักษะทางภาษาอังกฤษ เพราะการติดต่อสื่อสารทั่วโลกยังต้องการภาษากลางในการติดต่อกัน

นอกจากนี้ ยังมีสถาบันและนักวิชาการอีกหลายท่านกล่าวถึงคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง โดยยึดโยงการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ดังนี้

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2555) กล่าวถึงคุณสมบัติของสมาชิกในสังคมจะต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานคือ ชยัน อดทน ซื่อสัตย์ ประหยัด รับผิดชอบ มีเหตุผล โอบอ้อมอารี มีเมตตา เห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม และมีคุณสมบัติเฉพาะ คือ คุณสมบัติเฉพาะอย่างที่สังคมต้องการให้บุคคลพึงปฏิบัติ เช่น ต้องการบุคคลที่มีคุณธรรมนำความรู้ การพัฒนางานวิจัยเพื่อเกษตรกรที่เป็นบุคคลส่วนใหญ่ของประเทศ

ปริญญา เทวณมิตรกุล (2555) ได้กล่าวว่า ประชาธิปไตยประสบความสำเร็จได้ ประชาชนต้องเป็นพลเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยไม่เพียงแต่มีกติกาหรือรัฐธรรมนูญที่กำหนดการปกครองประเทศเท่านั้น สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือคนหรือประชาชน ที่มีความหลากหลายในการปกครองเดียวกัน จึงจำเป็นต้องมี “ความเป็นพลเมือง” ภายใต้อิทธิพลเสรีภาพ และหลักเสมอภาค การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นการปกครองโดยประชาชน หรือ ประชาชนปกครองตนเอง ซึ่ง “ความเป็นพลเมือง” ต้องประกอบด้วยลักษณะ 6 ประการ คือ

1. ความรับผิดชอบและพึ่งตนเองได้ ระบอบประชาธิปไตยคือ ระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในประเทศ ประชาชนในประเทศจึงมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงเป็นเจ้าของชีวิตและมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเอง ทำนองเดียวกับเจ้าของบ้านมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเอง ระบอบประชาธิปไตยจึงทำให้เกิดสิทธิเสรีภาพ และทำให้ประชาชนมีอิสรภาพคือ เป็นเจ้าของชีวิตตนเอง “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงเป็นไท คือ เป็นอิสระชน ที่พึ่งตนเองและสามารถรับผิดชอบได้ และไม่ยอมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจหรือภายใต้อิทธิพล “ระบอบอุปถัมภ์” ของผู้ใด เด็กจะเป็น “ผู้ใหญ่” และเป็น “พลเมือง” หรือสมาชิกคนหนึ่งของสังคมได้อย่างแท้จริง เมื่อสามารถรับผิดชอบตนเองได้

2. เคารพหลักความเสมอภาค ประชาธิปไตยคือระบอบการปกครองที่อำนาจสูงสุดในประเทศเป็นของประชาชนดังนั้น ในระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าประชาชนจะแตกต่างกันอย่างไร ไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน จะมีอาชีพอะไร จะเป็นเจ้านายหรือลูกน้อง ทุกคนล้วนแต่เท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศ “พลเมือง” จึงต้องเคารพหลักความเสมอภาค และจะต้องเห็นคนเท่าเทียมกัน คือ เห็นคนในแนวระนาบ (horizontal) เห็นตนเท่าเทียมกับคนอื่นและเห็นคนอื่นเท่าเทียมกับตน ไม่ว่าจะยากดีมีจน ทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรีของความเป็นเจ้าของประเทศอย่างเสมอกัน ซึ่งจะแตกต่าง

อย่างสิ้นเชิงจากสังคมแบบอำนาจในระบอบเผด็จการ หรือสังคมนิยมแบบอุปถัมภ์ซึ่งโครงสร้างสังคมจะเป็นแนวดิ่ง (vertical) ที่ประชาชนไม่เสมอภาค ไม่เท่าเทียม ไม่ใช่อิสระชน และมองเห็นคนเป็นแนวดิ่ง มีคนที่อยู่สูงกว่า และมีคนที่อยู่ต่ำกว่า โดยจะยอมคนที่อยู่สูงกว่า แต่จะเหยียดคนที่อยู่ต่ำกว่า ซึ่งมีใช้ลักษณะของ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย

3. เคารพความแตกต่าง เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงมีเสรีภาพในประเทศของตนเอง ระบอบประชาธิปไตยจึงให้เสรีภาพ และยอมรับความหลากหลายของประชาชน ประชาชนจึงแตกต่างกันได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมือง การเลือกอาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา หรือความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้นเพื่อมิให้ความแตกต่าง นำมาซึ่งความแตกแยกในสังคม “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องยอมรับและเคารพความแตกต่างของกันและกัน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ถึงแม้จะแตกต่างกัน และจะต้องไม่มีการใช้ความรุนแรงต่อผู้ที่เห็นแตกต่างไปจากตนเอง ถึงแม้จะไม่เห็นด้วย แต่จะต้องยอมรับว่าคนอื่นมีสิทธิที่จะแตกต่างหรือมีความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากเราได้และต้องยอมรับโดยไม่จำเป็นต้องเข้าไปหาทำไมเขาถึงเชื่อหรือเห็นแตกต่างไปจากเรา “พลเมือง” จึงคุยเรื่องการเมืองกันในบ้านได้ถึงแม้จะเลือกพรรคการเมืองคนละพรรค หรือมีความคิดเห็นทางการเมืองคนละข้างกัน

4. เคารพสิทธิผู้อื่น ระบอบประชาธิปไตย ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ แต่ถ้าทุกคนใช้สิทธิโดยคำนึงถึงแต่ประโยชน์ของตนเอง หรือเอาแต่ความคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงสิทธิผู้อื่น หรือไม่สนใจว่าจะเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใด ย่อมจะทำให้เกิดใช้สิทธิที่กระทบกระทั่งกันจนไม่อาจจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกต่อไปได้ ประชาธิปไตยก็จะกลายเป็นอนาธิปไตย เพราะทุกคนเอาแต่สิทธิของตนเองเป็นใหญ่ สุดท้ายประเทศชาติย่อมจะไปไม่รอด สิทธิในระบอบประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องมีขอบเขต คือ มีสิทธิและใช้สิทธิได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้องเคารพสิทธิผู้อื่นและจะต้องไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น

5. เคารพกติกา ประชาธิปไตยต้องใช้กติกา หรือกฎหมายในการปกครองไม่ใช่อำเภอใจหรือใช้กำลัง โดยทุกคนต้องเสมอภาคกันภายใต้กติกานั้น แต่ถึงแม้จะมีกฎหมาย หรือมีกติกาแต่หากว่าประชาชนไม่เคารพ หรือไม่ปฏิบัติตาม กติกาก็หาประโยชน์อันใดไม่ ระบอบประชาธิปไตยจึงจะประสบความสำเร็จได้ต่อเมื่อมี “พลเมือง” จึงต้องเคารพ “กติกา” ถ้ามีปัญหาหรือมีความขัดแย้ง

เกิดขึ้นก็ต้องใช้วิธีทางประชาธิปไตยและใช้กติกาในการแก้ไขไม่เล่นนอกกติกา และไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง

6. รับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม ประชาธิปไตยมิใช่ระบอบการปกครองตามอำเภอใจ หรือใครอยากจะทำอะไรก็ทำ โดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม ดังนั้น นอกจากจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และรับผิดชอบต่อผู้อื่นแล้ว “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยยังจะต้องใช้สิทธิเสรีภาพของตนโดยรับผิดชอบต่อสังคมด้วย โดยเหตุที่สังคมหรือประเทศชาติมิได้ดีขึ้นหรือแย่ลงโดยตัวเอง หากสังคมจะดีขึ้นได้ก็ด้วยการกระทำของคนในสังคมและที่สังคมแย่ลงไปก็เป็นเพราะการกระทำของคนในสังคม “พลเมือง” จึงต้องตระหนักว่าตนเองเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม และความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน “พลเมือง” จึงไม่ใช่คนที่ใช้สิทธิเสรีภาพตามอำเภอใจ แล้วทำให้สังคมเสื่อมลงหรือเลวร้ายลงไป หากเป็นผู้ที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยต้องตระหนักอยู่เสมอว่าการกระทำใดๆ ของตนเองย่อมมีผลต่อสังคมและส่วนรวม เห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา นั้น โดยเริ่มต้นที่ตนเอง หรือร่วมแก้ปัญหา ด้วยการไม่ก่อปัญหา และลงมือทำด้วยตนเอง ก็ก่อปัญหานั้นต่อไป (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2555)

กระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (กปน.) ด้านพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดี เพื่อจัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองดี พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2561 “ความเป็นพลเมืองดี” ในระบอบประชาธิปไตยขั้นพื้นฐานมี 6 ประการ คือ 1) มีอิสรภาพ (liberty) และพึ่งตนเองได้ (independent) มีอิสรภาพและพึ่งตนเองได้ ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของระบบอุปถัมภ์ 2) เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนเองไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ตามรัฐธรรมนูญมาตรา 28 “บุคคลย่อมใช้..สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น” 3) เคารพความแตกต่าง มีทักษะการฟัง และยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตนเอง 4) เคารพหลักความเสมอภาค เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และเห็นคนเท่าเทียมกันมองคนเป็นแนวราบ ไม่ใช่แนวตั้ง 5) เคารพกติกา เคารพกฎหมายใช้กติกาในการแก้ปัญหา ไม่ใช่กำลัง และยอมรับผลของการละเมิดกฎหมาย 6) รับผิดชอบต่อสังคมตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อสังคมและร่วมแก้ไขปัญหาสังคมโดยเริ่มต้นที่ตนเอง

ยุทธศาสตร์ดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อทำให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยประสบความสำเร็จ โดยการสร้าง “พลเมือง” ที่มีความสามารถในการปกครองตนเองตามระบอบ

ประชาธิปไตย ซึ่งสมาชิกในสังคมที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยมีความรับผิดชอบต่อตนเองต่อผู้อื่น และต่อสังคม เพื่อให้ประเทศไทยก้าวสู่ความเป็น “สังคมพลเมือง” (civil society)

ถวิลวดี บุรีกุล (2555) จำแนกคุณสมบัติของความเป็นพลเมือง สามารถแบ่งได้เป็น 3 ด้าน ดังนี้ 1) มีค่านิยมตามประเพณีนิยม (traditional values) ประกอบด้วย การเคารพ ผู้อาวุโสกว่า เสียสละเวลาทำงานเพื่อส่วนรวม ปฏิบัติตามกฎหมาย ปฏิบัติตามหลักศาสนา มีความภูมิใจในการเป็นคนไทย ทำงานแบบสุจริต บริจาคโลหิต สิ่งของและรักษาสิ่งแวดล้อม 2) มีความรู้เกี่ยวกับการเป็นพลเมือง (civic knowledge) ประกอบด้วย การสามารถเปรียบเทียบนโยบายของพรรคและผู้สมัคร มีความรู้เรื่องการเมืองของประเทศต่าง ๆ เต็มใจที่จะเสียภาษี 3) การมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งประกอบไปด้วย การไปใช้สิทธิเลือกตั้งเสมอ การเป็นสมาชิกกลุ่มสามารถไปร่วมชุมนุม ติดตามการทำงานของนักการเมืองและข้าราชการ

นอกจากนี้ ถวิลวดี บุรีกุล ยังกล่าวอีกว่า ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ของคนไทย สามารถมาจัดกลุ่มจำแนกตามระดับความสำคัญของคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ได้ 2 กลุ่ม คือ 1) ความเป็นพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับวิถีวัฒนธรรม ประกอบด้วย การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การเคารพผู้อาวุโส การเสียสละเวลาทำงานเพื่อส่วนรวม การปฏิบัติตามกฎหมาย การปฏิบัติตามหลักศาสนา มีความภูมิใจในการเป็นคนไทย เต็มใจที่จะเสียภาษี และทำงานแบบสุจริต 2) ความเป็นพลเมืองที่ให้ความสำคัญกับความมีอิสรภาพและความก้าวหน้าทันสมัย ประกอบด้วย สามารถเปรียบเทียบนโยบายของพรรคการเมืองและผู้สมัครรับเลือกตั้ง มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง สามารถวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นทางการเมือง สามารถคุยเรื่องการเมืองนานาชาติ เป็นสมาชิกกลุ่ม/สมาคม/สหภาพ/ชมรม เป็นต้น ติดตามการทำงานของนักการเมืองและข้าราชการ บริจาคโลหิต/เงิน/สิ่งของ/แรงงาน และ รักษาสิ่งแวดล้อมโดยการนำกลับไปใช้ใหม่/ช่วยปลูกต้นไม้/แยกขยะ

โดยสรุป คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยมีตัวบ่งชี้ที่สำคัญหลายประการและมีระดับความเข้มข้นที่แตกต่างกัน จากการสังเคราะห์แนวทางความคิดที่เกี่ยวข้องของจึงสามารถสรุปความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับนักศึกษา 4 ประเภทได้แก่ การเคารพกติกา การเคารพสิทธิผู้อื่น การมีจิตสำนึกสาธารณะ และการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยในประเทศไทยและต่างประเทศ

ในต่างประเทศ เช่น ประเทศอังกฤษได้จัดตั้งมูลนิธิเพื่อความเป็นพลเมืองดีขึ้นซึ่งเป็นหน่วยงานการกุศลอิสระที่ได้รับการสนับสนุนด้านการเงินจากหน่วยงานการกุศลต่าง ๆ ธุรกิจ การค้า รัฐบาล และเอกชน ตั้งขึ้นเมื่อปี 2522 เพื่อส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิ และหน้าที่ของพลเมือง สร้างความเข้าใจในระบบการทำงานของการเมือง สังคม และกฎหมาย รวมทั้งกระบวนการประชาธิปไตย ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน และกิจกรรมอาสาสมัครตลอดจนการใช้ชีวิตในสังคม ทั้งในระดับชุมชน ระดับชาติ และระดับนานาชาติ ส่งเสริมการสร้างสมประสบการณ์ที่จะทำให้บุคคลเป็นสมาชิกที่มีผู้มีความสนใจ มีความเชื่อมั่น และมีประสิทธิภาพต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มูลนิธิจะพยายามแสวงหาแนวทางเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์เพื่อสร้างพลเมืองที่ดีของคุณภาพให้เป็นผู้มีคุณภาพ ซึ่งมูลนิธิดังกล่าวมีความเชื่อว่า ระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์จำเป็นต้องมีประชาชนที่สนใจอย่างจริงจังในชุมชนของตน เห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น และตระหนักในการอุทิศตนเองให้แก่สังคม การศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองเป็นสิ่งจำเป็นในหลักสูตรการเรียนการสอน แต่ก็ยังไม่เพียงพอ ประชาชนทุกคนต้องเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับชุมชนของตน และต้องมีโอกาสพัฒนาทักษะ และความเข้าใจได้ตลอดเวลา โดยเฉพาะคนที่คิดว่าตนเองถูกกีดกันจากสังคมปัจจุบัน นอกจากนี้มูลนิธิ ได้จัดทำคู่มือปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนความเป็นพลเมืองดีและการมีส่วนร่วมในชุมชน และพัฒนาคู่มือเพื่อส่งเสริมโครงการด้านพลเมืองศึกษา สำหรับเด็กวัยรุ่นระหว่าง 11 – 12 ปี โดยจะพูดถึงเรื่องต่าง ๆ ที่เยาวชนสนใจ เช่น เด็กไร้ที่อยู่อาศัย สิ่งอำนวยความสะดวกในท้องถิ่น ความปลอดภัยในชุมชน โดยมุ่งจะแสดงให้เห็นตัวอย่างที่ดีที่สุด นอกจากนี้ยังมีโครงการเทคโนโลยีสารสนเทศ และการติดต่อสื่อสารสำหรับเยาวชนของ ลูวิชแฮม เป็นอีกโครงการหนึ่งที่ส่งเสริมให้เด็กมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในท้องถิ่น สอนให้เด็ก ๆ ได้รู้ถึงการทำงานของรัฐบาล คณะกรรมการ และการมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ สร้างความตระหนักในชุมชน ให้แก่เด็ก และให้ตระหนักถึงสถานะของเขาในชุมชน ปลุกสร้างความรักชอบต่อสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัว และรับรู้ความจำเป็นของคนอื่น เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้เขียนขึ้นมาเพื่อให้ครูได้ใช้เป็นกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับนักเรียนในโครงการ และการใช้กิจกรรมหลักเพื่อสำรวจปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับความเป็นพลเมือง เด็กที่เข้าร่วมในกิจกรรม

เหล่านี้เมื่อปีกลาย กลายเป็นผู้มีแรงผลักดันจากการทำงาน ซึ่งสร้างโอกาสที่มีค่าในการพัฒนาทักษะ การเขียน การพูด และการฟัง ทักษะในการติดตามข้อมูลข่าวสาร และทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งให้โอกาสให้ค้นพบองค์ประกอบของวิชาอื่น ๆ ในหลักสูตรแห่งชาติ (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี และคณะ, 2544, น. 135)

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2555) ได้กล่าวถึงการพัฒนาความเป็นพลเมืองในต่างประเทศว่า ประเทศทั้งหลายที่เคยล้มเหลวกับการปกครองในระบบประชาธิปไตยมาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกาและเยอรมนี สามารถประสบความสำเร็จกับการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยในทุกวันนี้ได้ ก็เพราะประเทศเหล่านี้ได้ตระหนักว่า ประชาธิปไตยไม่ได้เกิดขึ้นมาเอง และคนไม่ได้มีความสามารถขึ้นมาได้เองในการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ประเทศเหล่านี้จึงมีสิ่งที่เรียกว่า Civic Education ซึ่งผู้เขียนแปลเป็นไทยว่า “การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง” เพื่อสอนและฝึกฝนคนของเขาให้เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยเริ่มสอนกันตั้งแต่เด็ก ๆ เริ่มจากชั้นอนุบาลและชั้นประถม ต่อเนื่องไปจนจบชั้นมัธยมปลาย โดยหลายประเทศก็มีการเรียนไปถึงในระดับมหาวิทยาลัยด้วย ในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศเยอรมนี สิ่งแรกที่เด็กจะต้องเรียนในโรงเรียนอนุบาลคือ เมื่อเกิดความขัดแย้งหรือทะเลาะกันห้ามตีกัน เมื่อมีการทะเลาะกับครูจะจับแยกกันทันที และจะให้เรียนรู้กติกาพื้นฐาน และจะให้เรียนรู้กติกาพื้นฐานประการแรกของการอยู่ร่วมกันในสังคมตามระบอบประชาธิปไตยคือ ถ้าขัดแย้งกัน ห้ามใช้ความรุนแรง

เมื่อขึ้นชั้นประถม เด็กจะเรียนเรื่องความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำกับการใช้สิทธิเสรีภาพ โดยจะถูกฝึกให้รับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อผู้อื่น และรับผิดชอบต่อสังคม ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ แต่ต้องไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไปละเมิดสิทธิเสรีภาพคนอื่น และทำสิ่งใดจะต้องคำนึงอยู่เสมอว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สังคมจะดีหรือแย่งก็อยู่ที่การกระทำของคนในสังคม เด็กในประเทศที่มี “การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง” จึงมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้นตามวัยที่โตขึ้น พร้อม ๆ กับมีความรับผิดชอบต่อมากขึ้นตามไปด้วย และไม่ใช่เรียนรู้แต่การแข่งขัน (competition) แต่จะต้องเรียนรู้เรื่องการประนีประนอม (compromise) และการทำงานร่วมกันคนอื่น (cooperation) เพราะประชาธิปไตยคือการอยู่ร่วมกันในสังคม จึงต้องสอนให้เด็กเรียนรู้ที่จะแก้ไขความขัดแย้ง เรียนรู้ที่จะตกลงกัน และเรียนรู้ที่จะทำงานและอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น เครื่องมือหรือวิธีการที่โรงเรียนในสหรัฐอเมริกาและเยอรมนีใช้ในการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองให้กับเด็กนักเรียนคือ การให้นักเรียนได้ออกไปสัมผัสกับปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนที่อยู่รอบ ๆ โรงเรียน และให้ตั้งคำถามว่าได้พบ

ปัญหาอะไรบ้าง จากนั้นจะใช้กระบวนการกลุ่มในการทำให้เกิดการถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อวิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุ และเสนอโครงการของกลุ่มในการลงมือแก้ปัญหา โดยครูจะดูแล แนะนำ และให้คำปรึกษาในการทำโครงการให้เหมาะสมกับระดับอายุและชั้นเรียน วิธีการนี้จะทำให้เด็กได้เริ่มมองออกจากตนเองไปสู่คนอื่น ได้สัมผัสความเป็นจริงที่อยู่รอบตัว เห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา และเชื่อมโยงตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยกระบวนการกลุ่มจะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จะยอมรับความแตกต่าง เคารพสิทธิ และรู้จักที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น สำหรับการลงมือปฏิบัติจะทำให้เกิดจิตสำนึกที่จะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และพัฒนาไปสู่การเป็นพลเมืองที่ร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคม กระบวนการนี้ในอเมริกาและเยอรมนีเริ่มต้นตั้งแต่ชั้นประถมตอนปลาย หรือมัธยมต้นและเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการสร้างประชาชนของเขาให้เป็น “พลเมือง”

เมื่อเริ่มต้นเป็นพลเมืองแล้ว ก็จะเริ่มเรียนเรื่องการปกครองอย่างจริงจังในชั้นมัธยม โดยมัธยมต้นจะเรียนเรื่องการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและประวัติศาสตร์การเมือง มัธยมปลายจะเรียนเรื่องรัฐธรรมนูญและการปกครองโดยกฎหมาย นักเรียนมัธยมปลายต้องเข้าใจเรื่องหลักการของประชาธิปไตย การปกครองโดยกฎหมายคืออะไร ทำไมต้องมีการแบ่งแยกอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ การตรวจสอบถ่วงดุลกันภายในระบอบประชาธิปไตยคืออะไร ประชาชนอยู่ตรงไหน รวมทั้งเข้าใจระบบการเมืองและการเลือกตั้งของประเทศของตนเองตามสมควร เมื่อจบมัธยมปลาย อายุ 18 ปี มีสิทธิเลือกตั้ง ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเหล่านี้จึงได้รับการฝึกฝนให้เป็นพลเมืองแล้ว โดยเป็นพลเมืองที่เห็นคุณค่าเท่าเทียม ยอมรับความแตกต่าง เคารพสิทธิผู้อื่น รับผิดชอบต่อสังคม และพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยอย่างเต็มตัว เมื่อไปเลือกตั้งก็จะไปใช้สิทธิอย่างที่เป็นพลเมือง คือไม่ถูกครอบงำด้วยอำนาจหรืออิทธิพลใด ถ้าไปรับราชการก็จะรู้ว่า เจ้าหน้าที่รัฐก็เป็นพลเมืองที่เสมอกันกับประชาชนคนอื่น ๆ และเป็นผู้ทำหน้าที่ให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนมิใช่เจ้านายประชาชน ถ้าไปเป็นทหาร หรือ ตำรวจ ก็จะเข้าใจว่าตนเองเป็นพลเมืองในเครื่องแบบ (citizen in uniform) ทหารก็จะไม่ยึดอำนาจ ไม่มีรัฐธรรมนูญ ตำรวจก็จะเป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ ที่ทำหน้าที่รักษากฎหมายโดยเคารพสิทธิของประชาชน และปฏิบัติกับทุกคนอย่างเสมอกัน ถ้าไปเป็นนักการเมืองก็เข้าใจว่าประชาธิปไตยและการปกครองโดยกฎหมายคืออะไร บทบาทของผู้แทนปวงชนคืออะไร และจะมีศักดิ์ศรี มีอิสรภาพ และมีความเสมอภาค จึงไม่ยอมขายตัว หรือยอมให้พรรคการเมืองหรือนักการเมืองที่มีตำแหน่งใหญ่กว่ามาครอบงำ

นอกจากจะมีการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในโรงเรียนแล้ว ในสหรัฐ อเมริกาและเยอรมนี ยังมีการศึกษาเพื่อความเป็นที่เป็นการศึกษานอกโรงเรียนหรือการศึกษานอกระบบ เพื่อให้มีการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ (Adult Civic Education) ด้วย โดยส่งเสริมให้องค์กรปกครองท้องถิ่น องค์กรเอกชน รวมทั้งพรรคการเมือง มีบทบาทอย่างเต็มที่ในเรื่องนี้ ทั้งยังมีการศึกษาทางการเมือง (Political Education) ให้แก่ประชาชน โดยมีหลักสูตรวิชาเรื่องการเมืองการปกครอง รัฐธรรมนูญ สิทธิเสรีภาพ การเลือกตั้ง เป็นต้น เพื่อให้พลเมืองที่สนใจสามารถเลือกเรียนได้อีกด้วยการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่นี้ จะมีความสำคัญมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเริ่มต้นของการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง เพราะถ้ามีเฉพาะแต่การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองให้กับเด็กรุ่นใหม่ในโรงเรียน ผู้ใหญ่หรือนักศึกษามหาวิทยาลัยที่ผ่านโรงเรียนมาแล้ว ก็จะไม่มีโอกาสได้ศึกษาเพื่อเปลี่ยนตนเองให้เป็นพลเมืองได้เลย ทุกประเทศที่เริ่มมีการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง จึงมีการดำเนินการไปพร้อมกัน ทั้งกับเด็กในโรงเรียน ซึ่งมุ่งไปที่การสร้างคนรุ่นใหม่ให้เติบโตขึ้นมาเป็นพลเมือง และกับผู้ใหญ่ที่ผ่านโรงเรียนมาแล้วด้วย (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555, น. 38)

ส่วนในประเทศไทย ที่จริงแล้วหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 นายปรีดี พนมยงค์ ผู้นำคณะราษฎรฝ่ายพลเรือน ได้พยายามจะดำเนินการเรื่องการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง โดยก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ขึ้นมาในวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2477 เพื่อที่จะประศาสตร์ความรู้ในวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองให้แก่พลเมืองให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แต่ในครั้งนั้นก็ยังมิได้มีการดำเนินการในระดับโรงเรียน และเมื่อเกิดรัฐประหารในปี พ.ศ. 2490 บ้านเมืองก็เข้าสู่ยุคเผด็จการ การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของประเทศไทยก็ต้องยุติลงไป อย่างไรก็ตามในปี พ.ศ. 2503 กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้มีหลักสูตร “วิชาหน้าที่พลเมือง” สำหรับการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียน ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ใช้จนถึงปี พ.ศ. 2521 จึงได้มีการยุบ “วิชาหน้าที่พลเมือง” ให้ไปอยู่กับ “กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต” แต่อย่างไรก็ตามเมื่อได้พิจารณาในเนื้อหาหลักสูตรแล้ว “วิชาหน้าที่พลเมือง ในช่วงปี พ.ศ. 2503 – 2521 ไม่เหมือนกับ “การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง” หรือ Civic Education ที่ได้กล่าวมา เพราะวิชาหน้าที่พลเมืองที่เคยมี จะปลูกฝังให้ประชาชนต้องทำ เพราะเป็นหน้าที่ ซึ่งไม่เหมือนกันกับการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองตามระบบประชาธิปไตยที่พลเมืองจะทำหน้าที่ด้วยความเต็มใจ หรือทำด้วยจิตสำนึก ไม่ได้ทำหน้าที่เพราะถูกบังคับ

นอกจากนี้ วิชาหน้าที่พลเมืองในอดีตยังคงค่อนข้างมุ่งไปในเรื่องหน้าที่ต่อชาติ หรือเป็นเรื่องชาตินิยม โดยไม่ให้ความสำคัญกับรอบ ๆ ตัว หรือให้ความสำคัญกับเรื่องของชุมชนของตนเอง อย่างไรก็ตามการมีวิชาหน้าที่พลเมืองที่เป็นวิชาเฉพาะ มิได้ไปรวมอยู่กับวิชาใดดังเช่นในปัจจุบันอย่างน้อยยังทำให้คนไทยผ่านการศึกษาในโรงเรียนช่วงนั้นได้รับการปลูกฝังให้มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและประเทศชาติในระดับหนึ่ง หลังจากที่วิชาหน้าที่พลเมืองถูกยุบไปรวมกับวิชาอื่นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 มาจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้มีปัญหามากมาย และประเด็นที่สำคัญก็คือครูผู้สอนจากทั่วประเทศสรุปตรงกันว่า เนื้อหาที่กำหนดไว้ในสาระแกนกลางนั้นมากเกินไปและยากเกินไปมาก การเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง จึงเป็นวิชาที่หน้าเบื่อสำหรับนักเรียนและครู และไม่ได้ผลแต่ประการใด ในการสร้างพลเมือง นอกจากนี้โรงเรียนส่วนใหญ่ในประเทศไทยสอนแต่การแข่งขัน แข่งขันกันเพื่อเข้ามหาวิทยาลัย ถึงแม้ว่าการแข่งขันจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการกระตุ้นให้เด็กพัฒนาศักยภาพของตนเอง แต่การสอนให้แข่งขันกันเพียงอย่างเดียวไม่ได้สอนเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น จะนำมาซึ่งความเห็นแก่ตัว เพราะไม่ได้เชื่อมโยงกับความเป็นไปนอกห้องเรียน แล้วก็มักจะสอนแต่ความรู้ในตำรา ไม่ค่อยได้สอนความจริง และความเป็นไปของสังคม ระบบการศึกษาของประเทศไทยตั้งแต่โรงเรียนจนถึงมหาวิทยาลัยจึงไม่สามารถสร้างพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมได้อย่างที่ควรเป็น ดังนั้นเมื่อไม่มีพลเมือง ประชาธิปไตยของประเทศไทยจึงล้มเหลวมาโดยตลอด ประชาชนส่วนใหญ่มิได้เป็นพลเมืองที่มีอิสรภาพหากแต่อยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ของนักการเมืองที่มาจาก การเลือกตั้ง ถึงแม้จะมีความพยายามแก้ปัญหาด้วยการไปเผยแพร่ประชาธิปไตย หรือ สร้างจิตสำนึกประชาธิปไตย ให้กับประชาชนในต่างจังหวัด แต่ก็ล้มเหลวมาโดยตลอด เพราะผู้ไปเผยแพร่ก็ไม่รู้ว่าอะไรคือประชาธิปไตย และไม่เข้าใจว่าจิตสำนึกประชาธิปไตยคืออะไร จิตสำนึกประชาธิปไตยก็คือ ความเป็นพลเมืองนั่นเอง และความเป็นพลเมืองนี้เองคือรากฐานของประชาธิปไตย ซึ่งเป็นสิ่งที่ประเทศไทยยังไม่ได้เริ่มต้นทำอย่างจริงจัง และทำให้คนไทยไม่มีความสามารถในการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย และเกิดปัญหามากมายในขณะนี้ (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555, น. 50)

ในปัจจุบัน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2554) ได้กำหนด ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2561 ประกอบด้วย 4 ยุทธศาสตร์ ดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับเด็กและเยาวชนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน อาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษา ทั้งในระบบและนอกระบบ

1. เร่งให้เกิดวัฒนธรรมองค์กรในสถานศึกษา ตั้งแต่ผู้บริหารครู และบุคลากรทางการศึกษา ทุกคนโดยเน้นการเป็นผู้สอนและการเป็นผู้ปฏิบัติ “ความเป็นพลเมือง” เพื่อเป็นแบบอย่างให้กับ ผู้เรียนแทนการสอนให้รู้ ให้จำแบบดั้งเดิม

2. ปรับและทบทวนเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในวิชาหน้าที่พลเมืองที่เน้น “ความรู้” ในเรื่อง รัฐธรรมนูญและการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ให้เหลือเท่าที่จำเป็น

3. พัฒนาระบบการเรียนการสอนและกิจกรรมในเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมือง และความเป็นประชาธิปไตยให้กับผู้เรียนเน้นกระบวนการกลุ่มและฝึกฝนให้นักเรียนเกิดทักษะที่เป็นพื้นฐานของความเป็นพลเมือง การรับฟังผู้อื่น การเคารพผู้อื่นว่าเสมอกับตนเอง การเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง การคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงปัญหาและเชื่อมโยงตนเองกับปัญหาสามารถ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น โดยแยกแยะ "ข้อเท็จจริง" ที่เป็น วัตถุวิสัย(objective) กับ "ความคิดเห็น"ที่เป็น อัตวิสัย(subjective) มีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น คำนึงถึงส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อตนเองต่อผู้อื่น และต่อสังคม ผ่านการลงมือทำโครงการ/กิจกรรมต่าง ๆ ที่สถานศึกษาและผู้ปกครองมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองให้เป็นพลเมือง ซึ่งสามารถจัดเนื้อหาและกิจกรรมให้เหมาะสมกับระดับชั้นและช่วงวัยของนักเรียนได้ดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ ครอบครัวและชุมชน เน้นการสร้างหลักสูตรและการอบรม “พลเมืองและประชาธิปไตยในชุมชน” เพื่อแก้ปัญหาในท้องถิ่นและชุมชนด้วยการลงมือทำ

1. สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ต้องสร้างหลักสูตร "การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่" โดยมีทั้งหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองและการศึกษาเรื่องการเมืองในหัวข้อหรือวิชาต่างๆเช่น รัฐธรรมนูญ นิติรัฐ สิทธิเสรีภาพของประชาชน การเมืองภาคพลเมือง และระบบการเลือกตั้ง ให้ประชาชนสามารถเลือกเรียนได้

2. เสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน ร่วมกันจัดทำหลักสูตรและการอบรม "พลเมืองและประชาธิปไตยในชุมชน" ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชนเพื่อฝึกฝนการเป็นพลเมืองที่เคารพผู้อื่น เคารพกติกา และการร่วมกันวิเคราะห์ แก้ปัญหาของท้องถิ่นและชุมชนด้วยการลงมือทำ

3. จัดทำ "คู่มือการเลี้ยงลูกให้เป็นพลเมือง" เพื่อเผยแพร่ความรู้และวิธีการในการเลี้ยงลูกให้เป็นพลเมือง และการสร้างประชาธิปไตยในครอบครัว

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความเป็นพลเมืองในวงกว้าง และการสร้างความตระหนักในสังคมไทย โดยใช้สื่อมวลชนร่วมสร้างสื่อในรูปแบบที่หลากหลายให้สามารถเข้าถึงประชาชนได้ทั้งประเทศ การสร้างพลเมืองจำเป็นต้องมีการสร้างความตระหนักในสังคม สร้างความรู้ความเข้าใจและความตื่นตัวในวงกว้าง

1. ใช้สื่อมวลชน ทั้งสื่อโทรทัศน์ วิทยุสื่อสิ่งพิมพ์ อินเทอร์เน็ตในการรณรงค์สร้างความรู้ความเข้าใจและความตื่นตัวในเรื่อง "พลเมือง" และคุณสมบัติของความเป็น "พลเมือง" ในระบอบประชาธิปไตยเพื่อให้ประชาชนช่วยกันสร้าง "พลเมือง" และพัฒนาตนเองให้เป็น "พลเมือง" ที่เคารพผู้อื่น เคารพกติกา และร่วมกันแก้ปัญหาของสังคมโดยเริ่มต้นที่ตนเอง

2. รัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการจัดให้มีรายการโทรทัศน์ในเรื่อง "พลเมือง" สำหรับเยาวชนและมีรายการ "พลเมือง" สำหรับผู้ใหญ่ให้เกิดการตระหนักรู้ และการพัฒนาตนเอง

3. จัดให้มีรายการโทรทัศน์สำหรับครูในการเรียนรู้ทักษะ เทคนิควิธีการในการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

4. ประสานความร่วมมือกับสมาคมวิชาชีพสื่อสารมวลชน เพิ่มกลไกการดำเนินงาน สื่อสารการตลาดเพื่อสังคม เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและความตื่นตัวให้สื่อมวลชนมีส่วนร่วมในการสร้างพลเมือง รมงศ์ให้คนไทยมีความเป็นพลเมือง

5. ปลุกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองให้ฝ่ายประชาสัมพันธ์ หน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการรวมถึงของหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การเชื่อมประสานเครือข่ายภาครัฐและเอกชน เพื่อให้สามารถทำงานเชื่อมประสานสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ การสร้างความเป็นพลเมือง

นอกจากนี้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กล่าวไว้ในวิสัยทัศน์ของหลักสูตรเกี่ยวกับการสร้างนักเรียนให้เป็นพลโลกหรือพลเมืองโลก (Global Citizen) ว่า “หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทย และเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้ และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อการประกอบอาชีพ และการศึกษาตลอด

ชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ” และตามมาตรฐานการศึกษาของชาติมาตรฐานที่ 14 ด้านคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ทั้งในฐานะพลเมืองและพลโลก โดยต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีกำลังกาย กำลังใจที่สมบูรณ์ มีความรู้และทักษะที่จำเป็นและเพียงพอในการดำรงชีวิต และพัฒนาสังคมมีทักษะการเรียนรู้และการปรับตัว มีทักษะทางสังคม มีคุณธรรม จิตสาธารณะ และจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทย และความเป็นพลเมืองโลก โดยต้องจัดให้ผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการเรียนการสอนต้องยึดหลักการว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ โดยกระบวนการจัดการเรียนการสอนต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเห็นตามศักยภาพ (คณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

กระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ในการสร้างความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย

ในหัวข้อนี้จะอธิบายแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยในรายละเอียดต่อไปนี้

1. หลักจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-centered Instruction)
2. แนวคิด Active Learning
3. การศึกษาที่เน้นผลลัพธ์ (Outcome-based Learning)
4. กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก (Problem-based Learning)
5. กระบวนการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นหลัก (Project-based Learning)
6. การเรียนรู้โดยการบริการสังคม (Service Learning)
7. การพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking)
8. คุณธรรมของพลเมือง

1. หลักจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

นพ.ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์ กล่าวว่า ในปี พ.ศ. 2554 การศึกษาไทยอยู่ในภาวะวิกฤติ ด้านคุณภาพดังจะเห็นได้จากตัวชี้วัดด้านการศึกษาและการสอบหลายครั้ง ที่สำคัญกว่าตัวชี้วัดคือนักเรียนนักศึกษาซึ่งเป็นผลผลิตของการศึกษาที่ไม่มีศักยภาพที่จะเรียนรู้ความเปลี่ยนแปลงของโลก

และพัฒนาตัวเองอย่างต่อเนื่องการปฏิรูปการศึกษาที่แท้จริงปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ด้วย จากกระบวนการเรียนรู้เดิมที่ครูเป็นผู้มอบความรู้ให้นักเรียนนักศึกษาในสถาบันต่าง ๆ เปลี่ยนเป็นช่วยกันออกแบบกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูกับเด็กและเยาวชนทุกคนในสังคม นั่นคือ “กระบวนการเรียนรู้สำคัญกว่าความรู้” และ “ครูมิใช่ผู้มอบความรู้” แต่เป็น “ผู้ออกแบบกระบวนการเรียนรู้โดยเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับเด็กและเยาวชน” ดังนั้น เป้าหมายของการเรียนรู้จะมีใช้ตัวความรู้ไปอีกต่อไป เพราะตัวความรู้นั้นมีมากมายมหาศาลเกินกว่าที่จะมอบให้นักเรียนแต่ละชั้นปีได้ อีกทั้งนักเรียนในศตวรรษใหม่มีหนทางค้นหาความรู้ด้วยตนเองจากทุกหนแห่งทั้งในสิ่งแวดล้อมและในอินเทอร์เน็ต หากการศึกษาไทยยังย่ำอยู่กับกระบวนการเดิมคือมอบความรู้เป็นรายวิชาจะไม่ทันสถานการณ์โลก ที่ควรทำคือมีกระบวนการใหม่ที่จะพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นผู้ใฝ่เรียนรู้อยู่ตลอดชีวิต เด็กและเยาวชนจะเรียนรู้อะไรบ้างขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละคน แต่ที่ทุกคนควรมีคือความสามารถในการเรียนรู้ตลอดเวลาตลอดชีวิตและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง (วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และ อธิป จิตตฤกษ์, 2554)

การศึกษา (Education) เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อการทำงานในอนาคตของบุคคล ผ่านการศึกษาในระบบเช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย การฝึกอบรม (Training) เป็นกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ทัศนคติหรือเจตคติ และทักษะความชำนาญเฉพาะด้าน โดยมีกระบวนการที่เป็นระบบ เพื่อให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองให้ปฏิบัติงานได้ในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่การเรียนรู้ (Learning) เป็นการทำใ้บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะทำให้บุคคลมีความใฝ่เรียนใฝ่รู้ (สุวิดา จรุงเกียรติกุล, 2554 อ้างถึงใน ยูนันท์ ตามกาล, 2558) และเมื่อพิจารณาลึกลงไปถึงระดับของกระบวนการ ขั้นตอน อันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แต่ละวิธีนั้นจะต้องมีส่วนของการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนหรือผู้ให้ความรู้ไปสู่ผู้เรียนอยู่ด้วยเสมอ กระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ จะถูกนำมาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทั้งในการศึกษา การพัฒนา การฝึกอบรม และการเรียนรู้ การจัดการกระบวนการเรียนรู้และ/หรือการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนในปัจจุบัน ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้เรียน มากกว่าในอดีตที่เน้นไปที่การสอนของผู้สอน กระบวนการเรียนรู้แบบที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student Centered) ซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบนั้นจึงได้รับความนิยมในการนำมาจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนทุกระดับมากยิ่งขึ้น ตลอดจนมีการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ประเภทที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางนี้อย่างต่อเนื่อง (ยูนันท์ ตามกาล, 2558)

การจัดการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นตัวตั้ง โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับผู้เรียนและประโยชน์สูงสุดที่ผู้เรียนควรจะได้รับ และมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างตื่นตัวและได้ใช้กระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ อันจะนำผู้เรียนไปสู่การเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง โดยมีแนวคิดว่า ในการสอนครูต้องคำนึงถึงการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ และช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยการกระทำ (learning by doing) ซึ่งโดยปกติแล้วครู/ผู้สอนจะจัดการเรียนการสอนเช่นนี้ได้ ก็ต้องมีการดำเนินการที่สำคัญ ๆ 2 ประการคือ 1) ครูต้องคิดจัดเตรียมกิจกรรม/ประสบการณ์ที่จะเอื้อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างตื่นตัวและได้ใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่การเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริงตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ 2) ในขณะที่ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ครูควรลดบทบาทของตนเองลงและเปลี่ยนแปลงบทบาทจากการถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้อำนวยความสะดวก/ช่วยให้ผู้เรียนดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ(ทิตนา แชมมณี, 2551, น. 120)

อนึ่งการที่จะจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หรือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ สามารถทำได้หลายแบบหลายลักษณะแตกต่างกัน เป็นแนวคิดหรือหลักการที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้หลายลักษณะ สามารถขยาย/ผลิต (Generate) เป็นรูปแบบและกระบวนการต่าง ๆ ที่หลากหลายได้ เช่น การจัดการเรียนการสอนโดยผู้เรียนนำตนเอง (Self-Directed Learning) การจัดการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ (Experiential Learning) การจัดการเรียนรู้แบบรับใช้สังคม (Service Learning) การจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง (Authentic Learning) การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นหลัก (Problem-based Instruction) การจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงการ (Project-based Instruction) การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการคิด (Thinking-based Instruction) การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการกลุ่ม (Group Process-based Instruction) เป็นต้น ซึ่งรวมถึง การศึกษาที่มุ่งผลลัพธ์ (Outcome-based Education) โดยผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-Centered) และใช้โครงการเป็นฐานในการเรียนรู้ (Project-based Learning) และบางครั้งอาจเรียนอาจเรียนรูปแบบของกระบวนการเรียนการสอนเหล่านี้ว่า การจัดการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Active Learning)

2. แนวคิด Active Learning

Active Learning เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่จัดเป็นการเรียนรู้ที่เป็นศูนย์กลาง (Student Center) ที่ในปัจจุบันได้มีการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างแพร่หลาย สำหรับผู้เรียนที่ช่วงวัย และมีผลการวิจัยรองรับถึงประสิทธิผลของการใช้ Active Learning ว่าส่งผลดีต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

2.1 พื้นฐานที่มาของ Active Learning

ที่มาของแนวคิดการเรียนรู้แบบ Active Learning เริ่มมาจากการนิยาม “การเรียนรู้” ในต้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งได้นิยามการเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า (Stimuli) กับการตอบสนอง (Responses) โดยที่แรงจูงใจที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้มักมีที่มาจากความต้องการพื้นฐาน (Nation Academy Press, 1999 อ้างถึงใน ยูนันท์ ตามกาล, 2558, น. 2) ต่อมาในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 การนิยามการเรียนรู้ได้พัฒนาขึ้นโดยใช้มุมมองหลายสาขา ได้แก่ มานุษยวิทยา จิตวิทยา ประสาทวิทยา และวิทยาการคอมพิวเตอร์มาใช้ในการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ มุ่งมองในมุมมองของวิทยาศาสตร์การรู้คิด การเรียนรู้ในยุคนี้จึงถูกนิยามว่าเป็นความสามารถในการจดจำ การทำความเข้าใจ การจัดโครงสร้างความรู้ และการถ่ายทอดเพื่อนำความรู้ที่มีไปใช้ในการแก้ปัญหา ต่อมาถึงในปัจจุบันที่วิทยาศาสตร์การเรียนรู้ในแง่ของนักวิทยาศาสตร์ได้แบ่ง “ความจำ” ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ความจำระยะสั้น (Working Memory) และความจำระยะยาว (Long Term Memory) และวิทยาศาสตร์การรู้คิดนี้เองทำให้เกิดแนวความคิดในการเรียนรู้แขนงใหม่ขึ้น เรียกว่า Constructivist โดยแนวคิด Constructivist มีนิยามของการเรียนรู้ว่า เป็นการสร้างข้อมูลใหม่ในความจำระยะยาวด้วยการนำข้อมูลที่ได้รับในความจำระยะสั้นไปผสมผสานกับข้อมูลที่มีอยู่แล้วในความจำระยะยาว ดังนั้น ผู้เรียนจึงเป็นผู้สร้างความรู้จากข้อมูลที่ได้รับมาใหม่ด้วยการนำไปประกอบกับประสบการณ์ส่วนตัวที่ผ่านมาในอดีต ซึ่งตัวผู้เรียนเองจะมีบทบาทสำคัญที่สุดในการเรียนรู้และการจัดองค์ความรู้ในความจำระยะยาวของตนเอง ด้วยเหตุนี้ผู้ที่สนับสนุนแนวคิดนี้จึงเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้จากประสบการณ์ ด้วยการลงมือปฏิบัติ การแก้ปัญหา และการทำงานเป็นกลุ่ม มากกว่าการนั่งฟังผู้สอนในห้องเรียน (R.E. Mayer, 2004 อ้างถึงใน ยูนันท์ ตามกาล, 2558, น. 2) ซึ่งแนวคิดนี้ได้พัฒนาต่อมาเป็นการเรียนรู้แบบ Active Learning

2.2 ความหมายและหลักการของ Active Learning

ศักดา ไชกิจภิญโญ, 2548 ยุรนนท์ ตามกาล, 2558, น. 2) กล่าวว่า Active Learning คือ การเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องหาความหมายและทำความเข้าใจด้วยตนเอง หรือร่วมกันกับเพื่อน เช่น ร่วมสืบค้นหาคำตอบ ร่วมอภิปราย ร่วมนำเสนอ และสรุปความคิดรวบยอดร่วมกัน หรือเป็นการเปลี่ยนผู้เรียนจากการเป็นผู้นั่งฟังเพียงอย่างเดียว (passive) มาเป็นผู้เรียนที่ร่วมกิจกรรมการแสวงหาความรู้ที่ผู้สอนกำหนด หรือเป็นกระบวนการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องได้มีโอกาสลงมือกระทำมากกว่าการฟังอย่างเดียว ต้องจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้การเรียนรู้โดยการอ่าน การเขียน การโต้ตอบ และการวิเคราะห์ปัญหา อีกทั้งให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิดขั้นสูง ได้แก่ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า ซึ่งสอดคล้องกับ Fedler และ Brent (1996) ที่กล่าวว่า Active Learning คือกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ลงมือกระทำและได้ใช้กระบวนการคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ตัวผู้เรียนเองได้กระทำลงไป โดยผู้เรียนจะถูกเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับความรู้ (receive) ไปสู่การมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ (co-creators)

สำหรับหลักสำคัญของการจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning คือการส่งเสริมหรือกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียน มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ด้วยเทคนิคหรือกิจกรรมต่าง ๆ ผู้สอนมีบทบาทอำนวยความสะดวกและจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง จนเกิดเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย (meaningful learning) (มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ม.ป.ป., อ้างถึงใน ยุรนนท์ ตามกาล, 2558, น. 3) โดยสามารถสรุปลักษณะของ Active Learning ได้ดังนี้ (ไชยยศ เรืองสุวรรณ, ม.ป.ป. ยุรนนท์ ตามกาล, 2558, น. 2)

1. เป็นการเรียนการสอนที่พัฒนาศักยภาพทางสมอง ได้แก่ การคิด การแก้ปัญหา การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้
2. เป็นการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้
3. ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้และจัดระบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง
4. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน มีการสร้างองค์ความรู้ การสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน และร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขันกัน
5. ผู้เรียนได้เรียนรู้ความรับผิดชอบร่วมกัน การมีวินัยในการทำงาน และการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ
6. เป็นกระบวนการสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียน อ่าน ฟัง คิด
7. เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นทักษะการคิดขั้นสูง

8. เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนบูรณาการข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศและหลักการสู่การสร้างความคิดรวบยอด

9. ผู้สอนจะเป็นผู้อำนวยการอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเอง

10. ความรู้เกิดจากประสบการณ์ การสร้างองค์ความรู้ และการสรุปบทวนของผู้เรียน

2.3 การสร้างสภาพแวดล้อมสำหรับการเรียนรู้แบบ Active Learning

การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้ผู้เข้าร่วมรู้สึกปลอดภัยและสบายใจเป็นสิ่งสำคัญมากต่อการที่จะประสบความสำเร็จในกิจกรรมการเรียนรู้ เริ่มต้นจากการจัด Tone ของการเรียนรู้ให้ดูสบาย เปิดการเรียนด้วยการดึงดูดความสนใจของผู้เรียน เช่น การเริ่มต้นด้วยกิจกรรมการละลายพฤติกรรม หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนสนใจเนื้อหาที่จะเรียน การใช้ภาพยนตร์ โปสเตอร์ รูปภาพ การ์ตูน การถามคำถามหรือชวนคุยก็เป็นวิธีการที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีความพร้อมที่จะเข้าสู่บทเรียนได้

การจัดวัสดุอุปกรณ์ที่นั่นก็เป็นสิ่งที่ต้องคำนึง การจัดเก้าอี้ให้ผู้เรียนควรพิจารณาถึงความเหมาะสมในการทำกิจกรรมด้วย มีคำแนะนำว่าการจัดในลักษณะรูปตัวยู (U-shape) เป็นรูปแบบที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ได้ดี และรู้สึกถึงการควบคุมของผู้สอนน้อยที่สุด

อีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญคือ ผู้สอนควรศึกษาว่าผู้เรียนมีความคิดและความรู้สึกอย่างไรต่อเนื้อหาที่จะเรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านี้มาออกแบบ กำหนดกิจกรรม ลักษณะ รูปแบบของการฝึกอบรมเพื่อตอบสนองต่อผู้เรียนทุกคนที่มีความแตกต่างกันและมีประสบการณ์ที่ไม่เท่ากันให้ได้รับประโยชน์จากการฝึกอบรมให้ได้มากที่สุด รวมทั้งนำข้อมูลเหล่านี้มาสร้างกิจกรรมในชั้นเรียน จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะ ทักษะคิด และประสบการณ์เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติได้ (Karen Lawson, 2006 อ้างถึงใน ยุรพันธ์ ตามกาล, 2558, น. 4)

3. การศึกษาที่มุ่งผลลัพธ์ (Outcome-based Education)

การศึกษาของประเทศไทยนั้นส่วนใหญ่เป็นการศึกษาที่มุ่ง “ใส่” เนื้อหาให้ผู้เรียน (Input-based Education) เราคิดว่านักเรียนนักศึกษาควรจะต้องมีความรู้อะไร เราก็จะ “ใส่ความรู้” (Input) เข้าไปโดยวิธีการ “บรรยาย” ให้ฟัง และบังคับให้จำด้วยการ “สอบ” การเรียนรู้ของนักเรียนนักศึกษาไทยจึงเป็นหรือการเรียนรู้จากการฟังบรรยาย (Lecture-based Learning) โดยอาจารย์

เป็นศูนย์กลางของการศึกษา (Teacher-centered) การศึกษาเช่นนี้มุ่งการ “จำ” ไม่ได้มุ่งที่การ “คิด” เพราะถ้าหากว่า “คิด” แล้วไม่เหมือนอาจารย์และตอบข้อสอบต่างจากที่ อาจารย์สอนก็จะไม่ได้คะแนน สิ่งที่ทำให้มนุษย์เหนือกว่าสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นทั้งหมดในโลกใบนี้ ก็เพราะมนุษย์มีความสามารถในการ “คิด” เมื่อคิดเป็นก็วิเคราะห์ปัญหาได้ หาสาเหตุได้ และหาทางแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ แต่เรากลับให้นักเรียนนักศึกษาของเรา “จำ” โดยไม่มุ่งให้ “คิด” การศึกษาไทยจึงไม่สามารถสร้าง “คน” ที่มีความเข้มแข็งให้กับสังคมได้ ต่อให้มีความรู้ก็ใช้ความรู้ไม่เป็น และมักจะใช้ความรู้โดยไม่รับผิดชอบ

บางที่ปัญหาทั้งหมดของเราอาจจะมีสาเหตุง่าย ๆ คือ เราเองก็ลืมนึกไปว่า เป้าหมายหรือผลลัพธ์ของการศึกษาคืออะไร การศึกษาไทยจึงไม่ได้มุ่งผลลัพธ์ แต่มุ่งใส่ความรู้ โดยครูและอาจารย์เป็นศูนย์กลาง ถ้าจะแก้ปัญหการศึกษาของประเทศไทย จะต้องเปลี่ยนจากการศึกษาที่มุ่งการใส่ความรู้ (Input-based Education) ให้เป็นการศึกษาที่มุ่งผลลัพธ์ (Outcome-based Education) โดยผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-centered) และอาจารย์เป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ และถ้าเข้าใจความข้อนี้ การบรรยายก็จะเป็นเพียงกิจกรรม หรือวิธีการหนึ่งเท่านั้นในการพาผู้เรียนไปสู่ผลลัพธ์ การเรียนรู้ก็จะเปลี่ยนจากการเรียนรู้โดยการฟังบรรยาย (Lecture-based Learning) เป็นการเรียนรู้โดยการใช้กิจกรรมเป็นฐานหรือการลงมือปฏิบัติ (Activity-based Learning) ซึ่งมีวิธีการและเทคนิคต่าง ๆ มากมาย โดยวิธีการที่สำคัญที่สุดก็คือ “การใช้ปัญหาเป็นฐานในการเรียนรู้” (Problem-based Learning) “การทำโครงการเป็นฐานในการเรียนรู้” (Project-based Learning) และ “การเรียนรู้โดยการบริการสังคม” (Service Learning) ซึ่งล้วนแต่เป็น Activity-based Learning หรือ Active Learning ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้ของ Outcome-based Education ทั้งสิ้น

หลักการพื้นฐานของการศึกษาที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ที่เป็นการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐาน มีดังต่อไปนี้

1. การศึกษาที่มุ่งผลลัพธ์ไม่ใช่การศึกษาที่มุ่งใส่ความรู้ โดยก่อนอื่นผู้สอนจะตั้งผลลัพธ์ที่ผู้เรียนควรจะได้หรือควรจะเป็นหลังจากเสร็จสิ้นการเรียน จากนั้นจึงออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อมุ่งไปสู่ผลลัพธ์นั้น ขณะที่การศึกษาที่มุ่งใส่ความรู้ จะคู่กับการเรียนรู้โดยการฟังบรรยาย ส่วนการศึกษาที่มุ่งผลลัพธ์จะคู่กับการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรม
2. ผู้ที่จะพัฒนาผู้เรียน ไม่ใช่ผู้สอน แต่คือตัวผู้เรียนเอง โดยผู้สอนทำหน้าที่เป็น “วิทยากรกระบวนการ” (facilitator) ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนคิดได้ และเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้นผู้เรียนจึงเป็นศูนย์กลางของการเรียน (student-centered)

3. การศึกษาที่มุ่งผลลัพธ์ จึงเป็นแนวระนาบ มิใช่ แนวตั้ง ที่อาจารย์มีอำนาจและเป็นผู้ผูกขาดความรู้ โดยผู้เรียนมีหน้าที่ต้องจดต้องจำทำตามที่อาจารย์บอก และวัดผลว่าถ้าใครจำและตอบตามที่อาจารย์สอนได้มากเท่าไร ยิ่งได้คะแนนดีมากเท่านั้น หากเป็นการเรียนการสอนแนวระนาบที่ครูหรืออาจารย์จะเรียนรู้ร่วมกับนักเรียนนักศึกษา และเรียนรู้จากนักศึกษาได้ด้วย

4. การศึกษาที่มุ่งผลลัพธ์ไม่ใช่วิธีการเรียนรู้โดยการฟังบรรยาย แต่ใช้วิธีการเรียนรู้โดยการใช้กิจกรรม และการลงมือปฏิบัติ ซึ่งได้แก่ การเรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้นจริง (problem-based Learning) และการเรียนรู้โดยการทำโครงการ (project-based Learning) และการเรียนรู้โดยการบริการสังคม (Service Learning) ซึ่งก็คือการให้โครงการที่ทำเป็นโครงการที่ไปบริการสังคมหรือชุมชน ซึ่งจะทำให้ได้เรียนรู้เรื่องการใช้ความรู้โดยการรับผิดชอบต่อสังคมด้วย

5. ต้องมีการให้ผู้เรียนได้สรุปทบทวนการเรียนรู้ (reflection) อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และต้องมีการประเมินผล หรือประเมินผลลัพธ์ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการพัฒนาตนเอง และเพื่อให้อาจารย์ได้ทราบว่าวิธีการที่ใช้กันนั้นได้ผล หรือไม่ ถ้าไม่ได้ผล หรือได้ผลน้อย ก็ต้องปรับวิธีการให้ได้ผลมากขึ้นในครั้งต่อไป

จริง ๆ แล้วไม่ใช่ผู้เรียนทุกคนจะคิดได้ด้วยตนเองทุกคน แต่กระบวนการเรียนแนวระนาบ และผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จะทำให้ผู้เรียนที่คิดได้แล้วสามารถช่วยให้คนอื่นคิดได้ตามไปด้วย การเรียนรู้วิธีนี้จะเป็นการเปิดพื้นที่ให้สติปัญญาและเหตุผล ผู้ที่ยังคิดไม่ได้จะได้คิดจากผู้ที่ได้คิดได้แล้ว และจะเกิดการเรียนรู้ร่วมกันทั้งหมดในที่สุด

สำหรับจำนวนนักศึกษาต่ออาจารย์หนึ่งคนและการแบ่งกลุ่มย่อย ควรใช้แนวทางดังนี้

1. การใช้กิจกรรมเป็นฐานในการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้แบ่งกลุ่มย่อยเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกัน และกลุ่มย่อยต้องไม่เกิน 15 คน เพราะมีเช่นนั้นจะมีคนที่หลุดจากการมีส่วนร่วม และไม่ควรมีน้อยกว่า 8 คน เพราะจะขาดมุมมองที่หลากหลายในการเรียนรู้ (บางสำนักใช้สูตร 6 - 10 คน)

2. แต่อาจารย์หนึ่งคนต่อนักศึกษา 8 - 15 คน อาจจะเป็นไปได้ยากสำหรับคณะใหญ่ ที่มีอาจารย์น้อยเมื่อคิดเป็นสัดส่วนต่อจำนวนนักศึกษา วิธีการคือการแบ่งนักศึกษาในห้องเรียนเป็นกลุ่มย่อยหลาย ๆ กลุ่ม จำนวนที่ดีที่สุดคือมีนักศึกษาประมาณ 50 - 60 คน ต่อห้อง แล้วแบ่งเป็น

กลุ่ม ๆ ละ 12 - 15 คน ถ้ามีนักศึกษาจำนวนมากกว่านั้นอาจต้องแบ่งเป็นหลาย ๆ ห้อง โดยอาจารย์แต่ละห้องใช้เค้าโครงการเรียนการสอนเดียวกัน และใช้กระบวนการในการเรียนการสอน (สคริปต์การสอน) แต่แต่ละครั้งร่วมกัน

3. ในกรณีที่มีจำนวนนักศึกษาต่อห้องมากกว่า 60 คน จำนวนกลุ่มย่อยก็ต้องเพิ่มเป็น 5 กลุ่ม หรือ 6 กลุ่ม ถ้าจำนวนกลุ่มมากกว่า 6 กลุ่ม จะทำให้ใช้เวลามากไปในการนำเสนอหน้าห้อง และอาจารย์จะไม่สามารถให้คำปรึกษาทั่วถึงได้ ดังนั้น ห้องใหญ่ที่สุดจึงไม่ควรเกิน 90 คน (กลุ่มย่อย 6 กลุ่ม ๆ ละ 15 คน)

4. ในกรณีที่มีนักศึกษามากกว่า 90 คน และไม่สามารถแบ่งห้องได้ เพราะไม่มีอาจารย์สามารถแก้ไขได้ด้วยการให้กลุ่มย่อย (กลุ่มละ 15 คน) จับสลากผลัดกันนำเสนอหน้าห้องรอบละ 4 - 5 กลุ่ม ที่มากที่สุดที่เคยทำกันมาคือห้องเรียนขนาด 300 คน แบ่งเป็น 20 กลุ่ม และจับสลากผลัดกันนำเสนอรอบละ 5 กลุ่ม

5. การแบ่งกลุ่มย่อยควรให้คละกันมากที่สุด เทคนิคง่าย ๆ ที่สุดคือแบ่งกลุ่มจากรายชื่อนักศึกษาตามเลขทะเบียน โดยใช้สูตร n (ชื่อกลุ่มตามลำดับเลข) บวกจำนวนกลุ่ม เช่น มี 6 กลุ่ม ก็เริ่มจากนักศึกษาลำดับเลข 1 จากนั้นก็บวก 6 ไปเรื่อย ๆ กลุ่ม 1 ก็จะได้นักศึกษาลำดับ 1, 7, 13, 19 ... กลุ่ม 2 ได้แก่นักศึกษาลำดับ 2, 8, 14, 20 ... กลุ่ม 3 ได้แก่นักศึกษาลำดับ 3, 9, 15, 21 ... เป็นต้น

สำหรับการวัดผลและการให้คะแนน ควรยึดหลักดังนี้

1. เราจะต้องตระหนักก่อนว่าคะแนนคือ “เครื่องมือ” ของการศึกษา ไม่ใช่ “เป้าหมาย” ของการศึกษา คะแนนจึงเป็นเครื่องมือในการทำให้นักศึกษาเรียนรู้ ลงมือปฏิบัติ หรือทำโจทย์ตามที่อาจารย์มอบหมาย การวัดผลของการศึกษาที่มุ่งผลลัพธ์ จึงเป็นเรื่องของการวัดว่าได้ผลลัพธ์หรือไม่ และหาจะกล่าวอย่างถึงที่สุด ในเมื่อคะแนนเป็นเพียงเครื่องมือให้นักศึกษาทำโจทย์ เมื่อนักศึกษาเรียนรู้จนจบวิชาแล้ว คะแนน (หรือการที่นักศึกษารู้ว่ามีคะแนน) จึงบรรลุเป้าหมายแล้ว การให้คะแนนจึงเป็นเรื่องของความเป็นธรรม และทำให้คะแนนสามารถเป็นเครื่องมือในการทำให้เกิดการเรียนรู้ได้กับนักศึกษาในเทอมต่อ ๆ ไป

2. เมื่อคะแนนเป็นเครื่องมือที่ทำให้นักศึกษาเรียนรู้ จึงไม่ควรวัดผลเพียงแค่การสอบปลายภาคเท่านั้น แต่ควรเป็นคะแนนที่ให้ในการแก้โจทย์แต่ละครั้ง และถ้ามีการลงมือทำแบบ project-based learning หรือ service learning ก็ต้องมีคะแนนโครงงานด้วย โดยคะแนนภาคปฏิบัติมากกว่าเป็นคะแนนสอบข้อเขียน และอาจมีคะแนนการเข้าเรียนได้ด้วยเพื่อให้นักศึกษามาเรียน

4. กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก (Problem-based Learning) มีขั้นตอนดังนี้

- 4.1 อาจารย์กำหนดผลลัพธ์ หรือ Outcome ก่อนว่าต้องการให้นักศึกษามี “ความรู้” อะไร
- 4.2 จากนั้นให้หาโจทย์ปัญหาในเรื่องนั้นมาเป็นโจทย์ให้กลุ่มย่อยของนักศึกษาแก้โจทย์ โดยให้หา “ความรู้” มาแก้โจทย์นั้น โจทย์ที่ใช้ควรเป็นกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในเรื่องนั้น
- 4.3 ขั้นตอนในการให้นักศึกษาแก้โจทย์ มีดังต่อไปนี้
  - 4.3.1 ให้นักศึกษาวิเคราะห์โจทย์ว่าต้องใช้ความรู้อะไรในการแก้โจทย์นั้น
  - 4.3.2 ให้นักศึกษาระดมสมองในกลุ่มย่อยว่ามีความรู้อะไรบ้างแล้วเพื่อที่จะแก้โจทย์นั้น
  - 4.3.3 ความรู้ที่ยังไม่รู้และจำเป็นต้องรู้ในการแก้โจทย์นั้นคืออะไร จะหาได้จากที่ไหน
  - 4.3.4 ให้นักศึกษานำเสนอหน้าห้องในข้อ (1) - (3) โดยอาจารย์วิจารณ์ ตั้งคำถาม และเสนอแนะ (ที่ดีที่สุดคือใช้คำถามให้นักศึกษาคิดได้ด้วยตัวเอง) ทั้งนี้อาจ ให้นักศึกษาสลับกลุ่มกันวิจารณ์หรือตั้งคำถามด้วย
  - 4.3.5 จากนั้นให้ดำเนินการไปหาความรู้ตามข้อ (3) เพื่อมาใช้ในการแก้โจทย์ในช่วงเรียนครั้งต่อไป โดยอาจารย์เป็นผู้แนะนำและให้คำปรึกษา
  - 4.3.6 เมื่อถึงการเรียนในครั้งต่อมา ให้นักศึกษาแก้โจทย์โดยใช้ความรู้ที่ไปหามา จากนั้นให้นำเสนอหน้าห้อง โดยอาจารย์ตั้งคำถาม แก้ไข เพิ่มเติม และให้คำชม
  - 4.3.7 ช่วยกันสรุปเป็นความรู้ ที่ได้จากการแก้โจทย์
- 4.4 จากนั้นอาจารย์ให้โจทย์ต่อไป โดยให้ใช้ความรู้ที่เรียนรู้ มาใช้ในการแก้โจทย์ต่อไป โดยใช้ขั้นตอนตามข้อ 1.3 ใหม่

หลังจากนี้จึงนำนักศึกษาเข้าสู่ขั้นการพานักศึกษาไปสัมผัสปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม โดยแบ่งเป็น 2 กิจกรรมดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การลงชุมชน

- 1) อาจารย์พานักศึกษาไปลงชุมชนที่อยู่รอบมหาวิทยาลัย หรือสถานที่ใดก็ได้ ที่จะทำให้นักศึกษาได้เรียนรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจริงของวิชานั้น โดยให้โจทย์ที่เป็นคำถาม 4 - 5 คำถาม ให้นักศึกษาเก็บข้อมูลหรือสัมภาษณ์
- 2) แบ่งกลุ่มย่อยพูดคุยแลกเปลี่ยนกันตามประเด็นคำถามที่ไปสัมภาษณ์หรือเก็บข้อมูล มา โดยใช้เวลา 15 นาที
- 3) ให้ทำโปสเตอร์ และนำเสนอหน้าห้องให้เวลากลุ่มละ 4 นาที

4) จากนั้นให้แลกเปลี่ยนกันอีกครั้งโดยให้เวลาอีก 5 นาทีว่า ได้เรียนรู้อะไรบ้างจากการลงพื้นที่หรือการไปชมสถานที่นั้น ๆ และให้ตัวแทนมาสรุปหน้าห้องอีกครั้ง

กิจกรรมที่ 2 ปัญหาในมหาวิทยาลัยมาจากไหน – ฝึกการวิเคราะห์เชื่อมโยงปัญหาในมหาวิทยาลัยกับปัญหาของประเทศไทย โดยชี้ให้เห็นว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา

1) อาจารย์แจก post-it สองแผ่น โดยแผ่นแรกให้ทุกคนเขียนตอบโจทย์ที่ว่า “ในมหาวิทยาลัยของเรามีปัญหาอะไรบ้าง” ให้ออกมาแปะที่กระดาน เสร็จแล้วอาจารย์สรุปประเด็นไว้บนกระดาน

2) ให้ทุกคนเขียน post-it แผ่นที่สอง เพื่อตอบโจทย์ที่ว่า “แล้วปัญหาเรื่องไหนที่นักศึกษาเคยทำ” และให้ออกมาแปะที่กระดาน (แกะแผ่นแรกออกก่อนเพื่อให้มีที่ว่าง)

3) จากนั้นอาจารย์อ่านแผ่นที่สอง ซึ่งจะเห็นได้ว่าประเด็นเหมือนกันหมด อาจารย์ถามว่า “ตกลงแล้วปัญหาในมหาวิทยาลัยของเราเกิดจากใคร” (นักศึกษาจะตอบว่า “เกิดจากเรา”) จากนั้นอาจารย์ถามต่อว่า “ถ้าจะให้แก้ จะแก้ที่ใคร” (นักศึกษาจะตอบว่า “แก้ที่เรา”)

4) อาจารย์ถามต่อไปว่า ปัญหาในมหาวิทยาลัยของเรากับปัญหาของประเทศไทยเชื่อมโยงกันอย่างไร ให้ตัวแทนกลุ่มตอบ กลุ่มละไม่เกิน 1 นาที

5) อาจารย์สรุปว่า ปัญหาในมหาวิทยาลัยของเราเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย และเป็นภาพสะท้อนปัญหาของประเทศไทย เราก่อปัญหาในมหาวิทยาลัยคือการก่อปัญหาให้ประเทศไทยด้วย และในทางกลับกันถ้าเราไม่ก่อปัญหา แต่เราแก้ปัญหามหาวิทยาลัย จึงเป็นการแก้ปัญหาให้ประเทศไทยด้วย

6) ขั้นตอนต่อไปให้ใช้กระบวนการ “การเรียนรู้โดยการทำโครงการแก้ปัญหา” ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

5. การเรียนรู้โดยการทำโครงการเป็นหลัก (Project-based Learning)

กิจกรรมที่ 1 การทำโครงการแก้ปัญหาในมหาวิทยาลัย กิจกรรมนี้ให้ใช้หลังจากทำกิจกรรมการพาไปสัมผัสปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมแล้ว)

1) ให้ผู้เรียนเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัย ที่เกิดจาก “คน” จากนั้นแบ่งกลุ่มย่อยและให้ประธานกลุ่มนำการพูดคุยโดยใช้กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและความเกี่ยวข้องกับตัวเรา โดยวิเคราะห์ให้เห็นว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุของปัญหาอย่างไรและออกมานำเสนอหน้าห้อง

2) จากนั้นให้กลุ่มย่อยพูดคุยและเปลี่ยนวิธีการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ในมหาวิทยาลัย หรือในสถาบันการศึกษา โดยลงมือทำด้วยตนเอง

3) ใช้แนวทางแก้ปัญหาที่นำเสนอในกลุ่มพัฒนาให้เป็นโครงการกลุ่ม ถ้าแบ่งกลุ่มย่อยในห้องเป็น 4 กลุ่ม ควรยุบให้เหลือ 2 กลุ่ม เพื่อให้มีสมาชิกมากพอสมควรในการทำโครงการ โดยให้กลุ่มที่เสนอแนวทางคล้ายกันให้รวมกัน จากนั้นให้ประชุมเลือกประธานอีกครั้งและให้คิดโครงการโดยมีเงื่อนไขคือโครงการจะต้องไม่ใช่การเสนอให้มหาวิทยาลัยหรือโรงเรียนแก้ไข หรือให้รัฐบาล หรือให้คนอื่นแก้ไข แต่ต้องเป็นการลงมือแก้ปัญหาด้วยตัวเอง เพื่อฝึกการเป็น “พลเมือง” ที่พึ่งตนเองได้ ในการแก้ปัญหา ทั้งนี้ให้มีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และพยายามนำไปสู่ข้อสรุป แบบเห็นพ้องต้องกัน โดยให้โครงการมาจากตัวผู้เรียนเอง โดยผู้สอนเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำ

4) ให้ทำโปสเตอร์โครงการ และให้ประธานหรือตัวแทนกลุ่มออกมาเสนอโครงการพร้อมด้วยโปสเตอร์ โดยให้เวลานำเสนอโครงการกลุ่มละไม่เกิน 4 นาที

5) จากนั้นให้แต่ละกลุ่มลงมือทำโครงการ โรงเรียน/มหาวิทยาลัย/สถาบันการศึกษา อาจจะมีงบประมาณจำนวนหนึ่งเป็นค่าอุปกรณ์ให้แต่ละกลุ่ม

6) การทำโครงการใช้เวลาในการทำ 2 - 3 สัปดาห์ โดยการติดตามผลการทำงานเป็นระยะ

7) เมื่อทำโครงการเสร็จให้มีการเสนอผลการทำโครงการในห้อง ถ้ามีหลายห้องให้มีการนำเสนอรวมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

8) จากนั้นในชั่วโมงเรียนครั้งต่อมาให้แต่ละกลุ่มสรุปว่า โครงการที่ทำได้ก่อให้เกิดผลในการแก้ปัญหาอย่างไร และได้เรียนรู้อะไรจากการทำโครงการ

กิจกรรมที่ 2 การทำโครงการแก้ปัญหาของชุมชนรอบ ๆ มหาวิทยาลัย

1) ให้ผู้สอนพาผู้เรียนลงชุมชนที่อยู่รอบ ๆ มหาวิทยาลัย เพื่อไปเรียนรู้สัมผัสปัญหา ทั้งนี้โดยติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชน

2) ให้มีแบบสอบถามง่าย ๆ ในเรื่องปัญหาของชุมชน เพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับนักศึกษาในการลงไปพูดคุยกับประชาชนในชุมชน

3) จากนั้นนำข้อมูลกลับมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มและในห้อง วิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุ

4) ให้เสนอแนวทางแก้ไข พัฒนาให้เป็นโครงการโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม

5) ลงมือทำโครงการโดยใช้กระบวนการเดียวกันกับการทำโครงการแก้ปัญหาในมหาวิทยาลัย (กิจกรรมที่ 1)

6) นำเสนอผลการทำโครงการ และสรุปการเรียนรู้จากการทำโครงการแก้ปัญหาในมหาวิทยาลัย

6. การเรียนรู้โดยการบริการสังคม (Service Learning)

การเรียนรู้โดยการบริการสังคมคือ Project-based Learning ที่เป็นโครงการใช้ความรู้ไปบริการสังคมหรือชุมชน ซึ่งเหมาะสำหรับนักศึกษาปีสูงหรือก่อนจบ สามารถสรุปขั้นตอนดำเนินการได้ดังนี้

1) ให้นักศึกษาทำโครงการกลุ่ม (ไม่ควรเกิน 15 คน) ที่เป็นการใช้ความรู้ในวิชาที่เรียนไปบริการสังคมหรือชุมชน โดยให้เลือกปัญหาที่เกิดขึ้น อาจจะเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้มหาวิทยาลัย หรือปัญหาอื่น ๆ ในสังคมทั้งนี้ไม่ควรเลือกพื้นที่ทำงานที่ไกลจากมหาวิทยาลัยมากเกินไป

2) เมื่อเลือกปัญหาและพื้นที่ได้แล้ว ให้นักศึกษาทำโครงการแก้ปัญหาโดยการวิเคราะห์ปัญหาและคิดแนวทางแก้ไขปัญหา โดยอาจารย์เป็นที่ปรึกษาโครงการ

3) โครงการชุมชนต้องมีการให้ชุมชนมีส่วนร่วม หรือโครงการบริการสังคมที่ไม่ได้ลงชุมชนควรต้องให้ประชาชนเจ้าของปัญหาได้มีส่วนร่วม

4) ก่อนลงมือทำโครงการให้มีการนำเสนอหน้าห้อง ให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในห้อง

5) ให้เวลาในการทำโครงการ 1 - 2 เดือน (1เทอม)

6) ทำโครงการเสร็จแล้ว ให้มีการนำเสนอผลการทำโครงการ

7) จากนั้นให้มีสรุปการเรียนรู้ (reflection) ด้วยการให้แต่ละกลุ่มแลกเปลี่ยนกันว่า ได้เรียนรู้อะไรจากการทำโครงการ และได้ความรู้อะไรบ้างจากการทำโครงการ และให้ทำลิปชาร์ตนำเสนอหน้าห้อง

8) ถ้าเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมวิชาชีพ หรือจริยธรรมในการใช้ความรู้ ให้แลกเปลี่ยนกลุ่มย่อยว่า เราพบเห็นปัญหาอะไรบ้างจากวิชาชีพของเราหรือผู้ที่จบสาขาของเราในการใช้ความรู้ในเรื่องนั้น และเราจะใช้ความรู้ที่เรียนมาอย่างไรไม่ให้เกิดปัญหานั้นอีก และให้นำเสนอหน้าห้อง จุดมุ่งหมายคือเพื่อให้เกิดการใช้ความรู้โดยเชื่อมโยงความรับผิดชอบต่อสังคม

โดยสรุป รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวทางการศึกษาที่มุ่งผลลัพธ์ที่ได้นำเสนอไปทั้งหมดนี้ ผู้สอนสามารถประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนและแนวทางของตัวผู้สอนเสมอ สิ่งที่ต้องทำคือ

“การลงมือทำ” เปรียบเสมือนการทำอาหาร ไม่มีใครทำอาหารเป็นมาตั้งแต่เกิด ตอนแรกเริ่มที่เรายังทำอาหารไม่เป็น ก็ต้องเปิดตำราทำอาหาร และทำตามขั้นตอนที่เขียนไว้ในตำรา โดยพ่อครัวหรือแม่ครัวสามารถปรุงให้เหมาะสมและถูกปากกับผู้รับประทานได้ เมื่อทำไปแล้วก็จะค่อย ๆ ทำอาหารเป็น เกิดการเรียนรู้และทักษะ จนกระทั่งทำอาหารเป็นด้วยตนเอง ไม่ต้องเปิดตำราอีกต่อไป และสามารถที่จะออกแบบหรือคิดค้นตำราใหม่ ๆ ด้านตนเองได้ การศึกษาที่มุ่งผลลัพธ์โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ก็เป็นเรื่องทำนองเดียวกัน สำคัญที่สุดคือผู้สอนต้องยึดหลักการสำคัญที่สุดคือผู้สอนเป็น“วิทยากรกระบวนการ” ที่จัดกระบวนการเรียนรู้ในแนวราบ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตัวของผู้เรียนเอง โดยผู้สอนจะไม่ใช่แต่เพียงสอน แต่จะเรียนรู้ร่วมกันไปกับผู้เรียน และจะเกิดความเชี่ยวชาญชำนาญในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางตามแนวทางการศึกษาที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ขึ้นมาในที่สุด (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2558, น. 1)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยทั้งในประเทศและต่างประเทศและดังต่อไปนี้

Zahra G. Ahmed (2010) ศึกษาผลกระทบจากโครงการพลเมืองประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเน้นศึกษาการสังเคราะห์ปัญหาสำคัญทางการศึกษาและหลักปรัชญาประชาธิปไตยด้วยการอธิบายหลักการปฏิบัติการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคม สนับสนุนให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในกลุ่มนักศึกษาและชุมชน และพันธกิจการรับผิดชอบต่อสังคมของการศึกษาชั้นสูงส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างไร การศึกษาครั้งนี้ได้พิจารณาจากประสบการณ์ความเกี่ยวเนื่องกันของชุมชน ผู้นำชุมชนบรรยายผลกระทบจากชุมชน และความขัดแย้งซึ่งเพิ่มขึ้นระหว่าง เจ้าหน้าที่ด้านการศึกษา และเจ้าหน้าที่บริหารงาน นักเรียน และผู้ที่มีส่วนร่วมกับชุมชน ผู้วิจัยนำผลจากการวิเคราะห์การออกแบบนโยบายมาสร้างเป็นตัวแบบนโยบาย และศึกษาโครงสร้างทฤษฎีและนโยบายการให้บริการทางการศึกษา จากการสัมภาษณ์ การสังเกตชาติพันธุ์ และการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อสร้างความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ครอบคลุมภาพรวมของนโยบายการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคมที่จัดทำขึ้นสำหรับการศึกษาชั้นสูง

Larry Joseph Moss (2009) ศึกษาทัศนคตินักศึกษาต่อข้อตกลงของสถาบันการศึกษา และความรับผิดชอบต่อสังคม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือ อาสาสมัคร จำนวน 67 คนที่กำลังศึกษาตั้งแต่เกรด 9 – 12 ศึกษาโดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มทดลอง จำนวน 34 คน และกลุ่มเปรียบเทียบ จำนวน 33 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม การสัมภาษณ์นักเรียนเกี่ยวกับโครงการ และการสัมภาษณ์อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการ ส่วนการศึกษาทัศนคติของนักศึกษาเกี่ยวกับข้อตกลงของสถาบันการศึกษา ใช้แบบสำรวจในการวัดทัศนคติของนักศึกษา 2 ครั้ง คือ ก่อนและหลังการเข้าโครงการเรียนรู้แบบรับใช้สังคม จากนั้นนำผลสรุปของกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม มาเปรียบเทียบกัน เพื่อนำผลการวิเคราะห์มาตัดสินใจดำเนินโครงการเรียนรู้แบบรับใช้สังคม และทัศนคติของนักศึกษาต่อข้อตกลงของสถาบันการศึกษา รวมทั้งทัศนคตินักศึกษาต่อความรับผิดชอบต่อสังคม จากการศึกษาไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างข้อตกลงของสถาบันการศึกษาและทัศนคติความรับผิดชอบต่อสังคมของกลุ่มนักศึกษาโครงการการเรียนรู้แบบรับใช้สังคม และกลุ่มเปรียบเทียบกับการเปรียบเทียบลักษณะโรงเรียน และประชากรที่คล้ายคลึงกัน ความหมายหนึ่งของการศึกษาการเรียนรู้แบบรับใช้สังคม สรุปผลการวิจัยได้ว่า โครงการการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมอาจมีผลกระทบมากต่อทัศนคติของนักศึกษาต่อข้อตกลงของสถาบันการศึกษาและความรับผิดชอบต่อสังคม ถ้าดำเนินโครงการโดยศึกษาการเรียนรู้การลงมือกระทำ Dewey's principles กับการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมไปพร้อมกัน

Drane (2001) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นด้านความเป็นพลเมืองของนักศึกษาในวิทยาลัย ตามตัวแปรลักษณะทางประชากรศาสตร์ที่ได้ศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติของนักศึกษาโดยการเรียนรู้แบบรับใช้สังคม ตัวแปรที่ใช้ศึกษาคือ ประชากรศาสตร์ ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ สภาพการควบคุมทางสังคม และพฤติกรรมการเป็นพลเมือง และเปรียบเทียบตัวแปร กับนักศึกษาสาขาวิชาการจัดการด้านกีฬาในวิทยาลัยต่าง ๆ พบว่านักศึกษาที่ได้รับการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมมีค่าสถิตินัยสำคัญระดับสูง ด้านความรับผิดชอบต่อสาธารณะ สภาพการควบคุมทางสังคม และพฤติกรรมของการเป็นพลเมืองสูงกว่านักศึกษาที่ไม่ได้เข้ากิจกรรมการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมและการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมสนับสนุนให้เกิดผลลัพธ์ทางด้านการเป็นพลเมืองให้แก่นักศึกษาสาขาการจัดการกีฬาและสาขาอื่น ๆ ด้วย

Hobson (2000) ศึกษารูปแบบที่เปลี่ยนไปของวิธีการสอนในห้องเรียน: การให้บริการทางการศึกษาและการออกแบบคอร์สหุ่นยนต์ การเรียนรู้แบบรับใช้สังคมเป็นรูปแบบหนึ่งของการสอน

ซึ่งใช้กิจกรรมการให้บริการชุมชน เป็นตัวกลางส่วนหนึ่งสำหรับการเรียนรู้ การให้บริการชุมชนด้าน การศึกษามือถือประกอบ 2 ส่วนคือ 1) การให้บริการ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อนักเรียนในชุมชน 2) การมุ่ง ความสนใจโดยตรงในการเรียนรู้ การเรียนรู้แบบปรับใช้สังคมเพิ่มพูนการจัดการหลักสูตร โดยการ เชื่อมโยง ความรู้ด้านการจัดการเข้ากับการพัฒนาสังคม ซึ่งทำให้วิชาชีพนี้มีความน่าสนใจและ หลากหลายมากขึ้น Virginia Commonwealth University (VCU) ได้รวมการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคม ถูกรวมเข้ากับคอร์สหุ่นยนต์ นักศึกษามหาวิทยาลัย VCU ทำงานร่วมกับนักศึกษาอื่น ๆ ในท้องถิ่นที่ ศึกษาระดับมหาวิทยาลัย เพื่อที่จะออกแบบและสร้างหุ่นยนต์มือถือภายในเวลา วัสดุ และงบประมาณ ที่มีจำกัด การแข่งขันนี้ทำให้เกิดแรงบันดาลใจและการยอมรับทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สรุปผลการวิจัยได้ว่า การเรียนรู้แบบปรับใช้สังคมกับคอร์ส หุ่นยนต์ สามารถส่งเสริมประสบการณ์ด้าน การเรียนรู้ของนักศึกษา

Finney (2002) ศึกษาการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมผ่านทาง การพัฒนาภาวะผู้นำ พลเมืองศึกษาและหลักสูตรการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคม โดยเน้นศึกษาการรับรู้ของผู้เข้าร่วมศึกษาที่ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาความเป็นผู้นำ การฝึกฝนความเป็นพลเมืองและการเรียนรู้ แบบปรับใช้สังคม รวมถึงบทบาทชุมชน นอกจากนี้ยังศึกษาความจำเป็นที่ต้องพัฒนาความเป็นผู้นำ การเรียนรู้แบบปรับใช้สังคม และหน้าที่ของสถานศึกษาด้านการพัฒนาความเป็นพลเมืองและการมี ภาวะผู้นำ ผลการศึกษาพบว่า ผู้เข้าร่วมศึกษาเห็นด้วยกับการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม โดยไม่ ควรเน้นการพัฒนาภาวะผู้นำ ถึงแม้ว่าการพัฒนาภาวะผู้นำจะเป็นองค์ประกอบหลักของการฝึกฝน ความเป็นพลเมือง และการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคม

Hoffman, Allen (2010) ศึกษาการรวมกันของการเรียนรู้ต่อประสบการณ์การวิจัย NSF ของโปรแกรมสำหรับครู โรงเรียนขนาดกลางในการออกแบบกิจกรรมให้ดูน่าเชื่อถือ เพื่อนำไปใช้ใน ห้องเรียน ครูโรงเรียนขนาดกลางยังขาดแคลนประสบการณ์การออกแบบกิจกรรมและเรากำลัง จำเป็นต้องใช้การสอนกระบวนการออกแบบทางวิศวกรรม การศึกษาโครงการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคม จัดหา 2 โรงเรียนขนาดกลางที่มีประสบการณ์ให้มาการออกแบบกระบวนการทางวิศวกรรมอย่างเป็น ทางการ โครงการเน้นศึกษาการพัฒนา การดำเนินการและการประเมินโครงการ รวมทั้งการอำนวยความสะดวกด้านเครื่องในการสร้างที่อยู่อาศัยสำหรับเด็กและวัยรุ่น และความต้องการทางการแพทย์ โดยครูใช้กระบวนการออกแบบทางวิศวกรรมทุก ๆ วันกับกิจกรรมในห้องเรียนและติดตามผลกระทบ ของโปรแกรม RET ต่อไปอีก 2 ปี การดำเนินโครงการแสดงให้เห็นว่า การเรียนรู้แบบปรับใช้สังคม

ให้ผลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการ RET และในขณะเดียวกันก็ทำให้เราเข้าใจสภาพแวดล้อมของสังคม

Morgan (2002) ศึกษาการสร้างความเป็นพลเมืองโดยการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคมและภาวะผู้นำของนักศึกษา เป็นการวิจัยเชิงประจักษ์ซึ่งศึกษาผลกระทบของการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคมที่มีต่อทัศนคติของการเป็นพลเมือง โดยเชื่อว่าการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคมก่อให้เกิดประสิทธิภาพในด้านการสร้างทักษะทางวิชาการ และองค์ความรู้ใหม่ รวมถึงพัฒนาทักษะอื่น ๆ และทัศนคติที่มีต่อการเป็นพลเมืองในประเทศระบอบประชาธิปไตย นักศึกษามีโอกาสได้เรียนรู้จากความประสบการณ์จริงและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้จากการดำเนินโครงการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคม โดยคาดหวังว่าพฤติกรรมของการเป็นพลเมืองจะมีอิทธิพลต่อทัศนคติและความตั้งใจในการทำหน้าที่พลเมืองในอนาคต ซึ่งการศึกษาพบว่า การเรียนรู้แบบปรับใช้สังคมเป็นแนวทางในการแก้ไขการขาดความสามัคคีทางสังคม ซึ่งมีปัจจัยเฉพาะอย่างของโครงการที่สามารถไกล่เกลี่ยผลกระทบของการมีส่วนร่วม

Hayden (2004) ศึกษาการสนับสนุนการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคมระดับอุดมศึกษา โดยศึกษาจากแรงจูงใจของอาจารย์ที่จะใช้การเรียนรู้แบบปรับใช้สังคม รวมทั้งประโยชน์ที่ได้รับจากการสนับสนุนและอุปสรรคที่มีผลกระทบต่อแรงจูงใจ เน้นการสร้างทฤษฎีจากข้อมูลที่มี เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ 17 คนะวิชา ที่ดำเนินการสอนด้วยการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคมของมหาวิทยาลัย 6 แห่งในมลรัฐฟลอริดา กลุ่มตัวอย่างของผู้เข้าร่วมแบ่งตามคณะวิชา สาขาวิชาและประสบการณ์การสอน รวมถึงมีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยการประชุมกลุ่มอาจารย์เพิ่มเติม 8 ท่านและจากเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ ประมวลการสอนรายวิชาและคู่มือการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคมของแต่ละสถาบัน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อแรงจูงใจในการสอนเชิงรับใช้สังคม ได้แก่ 1) ประสบการณ์การสอน 2) ลักษณะเฉพาะตัว 3) ความเกี่ยวพันกับการบริการชุมชน 4) ปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน 5) ประโยชน์ที่นักศึกษาได้รับ 6) ประโยชน์ทางอาชีพ

ถวิลวดี บุรีกุล (2555) ได้ศึกษาความเป็นพลเมืองของคนไทย ผลการศึกษา พบว่าคุณสมบัติของการเป็นพลเมืองที่ประชาชนให้ความสำคัญสูงสุด 5 อันดับแรก คือ การทำงานแบบสุจริต การมีความภูมิใจในการเป็นคนไทย การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การเต็มใจที่จะเสียภาษี และการปฏิบัติตามกฎหมาย ในขณะที่คนไทยเองมีคุณสมบัติของการเป็นพลเมืองใน 5 อันดับแรกคือ การมีความภูมิใจในการเป็นคนไทย การทำงานแบบสุจริต การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การเต็มใจที่จะเสีย

ภาชี และการปฏิบัติตามกฎหมาย สิ่งที่แตกต่างกันของระหว่างคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์กับคุณสมบัติที่มีอยู่จริงของความเป็นพลเมือง คือ การสามารถวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นทางการเมือง และมีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง การศึกษานี้ยังทำให้เกิดตัวชี้วัดที่แสดงคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองที่มีอยู่ในสังคมไทย ซึ่งตามทฤษฎีของ Kahne และ Westheimer (2004) สามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ ตัวชี้วัดความเป็นพลเมืองในด้านที่ให้ความสำคัญกับวิถีวัฒนธรรม ด้านที่เน้นชุมชน และ ด้านการเน้นเรื่องอิสรภาพและความคิดที่ก้าวหน้า

กรรยา พรรณนา (2553) ที่ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนโดยการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมและการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคศึกษารณิตัวอย่าง ที่เน้นการเสนอตัวแบบสัญลักษณ์ พบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคการเรียนรู้ ด้วยการบริการสังคม มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และมีจิตสาธารณะเพิ่มสูงขึ้น เพราะการจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นบริการสังคมเป็นการดำเนินการ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยการปฏิบัติการทำโครงการการบริการสังคม ผู้เรียนมีการสำรวจความต้องการของชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องที่เรียน และวางแผนการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ลงมือปฏิบัติการบริการสังคมตามแผนที่กำหนดไว้ และนำประสบการณ์ทั้งหลายที่ได้รับมาคิดพิจารณา ไตร่ตรอง จนกระทั่งเกิดความคิดรวบยอด หลักการ หรือสมมติฐานต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำไปทดลองหรือประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล และคณะ (2553) ได้ศึกษาการจัดการเรียนรู้แบบ Service Learning ตั้งแต่ปีการศึกษา 2553 เป็นต้นมา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ใช้การเรียนการสอนแบบ Service Learning อย่างเต็มรูปแบบ แทนที่การสอนแบบเดิมในหลายวิชา เช่น วิชาหลักวิชาชีพนักกฎหมาย วิชาพลเมืองกับความรับผิดชอบต่อสังคม และกำลังขยายเพิ่มเติมในอีกหลายคณะ/สถาบัน โดยมีจุดประสงค์สำคัญที่จะสร้างเสริมหลักวิชาการผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริง โดยให้นักศึกษาเป็นศูนย์กลาง มีส่วนร่วมในการคิดและออกความเห็นผ่านกระบวนการกลุ่ม สร้างจิตประชาธิปไตย ภายใต้หลักแห่งความเสมอภาค เคารพความแตกต่าง และ หลักเสรีภาพที่อยู่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคม ทำให้เกิดความตระหนักแก่นักศึกษาถึงปัญหาต่าง ๆ ในสังคมและการมองตนเองให้เป็นส่วนหนึ่งของปัญหา เพื่อให้หันกลับมาเริ่มต้นการแก้ปัญหาด้วยการเปลี่ยนแปลงตนเอง พึ่งตนเองและทำตนเป็นพลเมืองที่ดีต่อสังคม โครงการที่นักศึกษาสนใจประกอบด้วยโครงการด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การแยกขยะ การนำขยะกลับมาใช้ใหม่ และ การลดโลกร้อน, ด้านสังคม เช่น

ปัญหาเสพติด ปัญหาคุณธรรมจริยธรรม และ ปัญหาเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่น, ด้านเศรษฐกิจ เช่น ความเลื่อมล้ำทางสังคม ความยากจน และ ความพอเพียง เป็นต้น คุณธรรมจริยธรรมที่สอดแทรกผ่านกระบวนการเรียนรู้อาจมิได้ถูกสรุปทเรียนและเขียนเป็นตัวอักษรทั้งหมด แต่เป็นที่แน่นอนว่า คุณธรรมจริยธรรมเหล่านั้นจะคงอยู่ในจิตใจของผู้เรียนตลอดไป ผลการประเมินการสอนนักศึกษาจำนวนกว่า 1,500 คนในภาคการศึกษาที่ผ่านมา พบว่านักศึกษามีความพึงพอใจกับระบบการเรียนแบบ Service Learning ในระดับดีมาก และพบว่าตนได้รับความรู้ความเข้าใจต่อเนื้อหาในระดับดีสำหรับในวิชาหลักวิชาชีพนักกฎหมาย นักศึกษาสามารถสรุปและถอดบทเรียนได้อย่างครบถ้วน เกิดความเข้าใจถึงคุณธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ เช่น การเป็นนักกฎหมายที่มีจิตใจเป็นกลาง ปราศจากอคติและการไม่ยอมต่ออำนาจเงินและผู้มีอิทธิพล การใช้กฎหมายอย่างเป็นธรรม เป็นต้น

โดยสรุป กระบวนการเรียนรู้แบบ Service Learning ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมผ่านกระบวนการกลุ่มและการทำโครงการ โดยที่ความเข้าใจถึงคุณธรรมเกิดจากภายในของตัวนักศึกษาเอง ซึ่งจะติดตรึงในตัวนักศึกษาตลอดไปและทำให้นักศึกษาเป็นพลเมืองที่ดีต่อสังคมตลอดไป นอกเหนือจากหลักวิชาการตามข้อกำหนดของหลักสูตรแล้ว นักศึกษาสามารถเรียนการทำงานร่วมกับผู้อื่น และการเรียนรู้สังคมรอบตัวเอง สร้างความเข้าใจถึงการเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงตนเอง เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมและการเปลี่ยนแปลงประเทศไทย

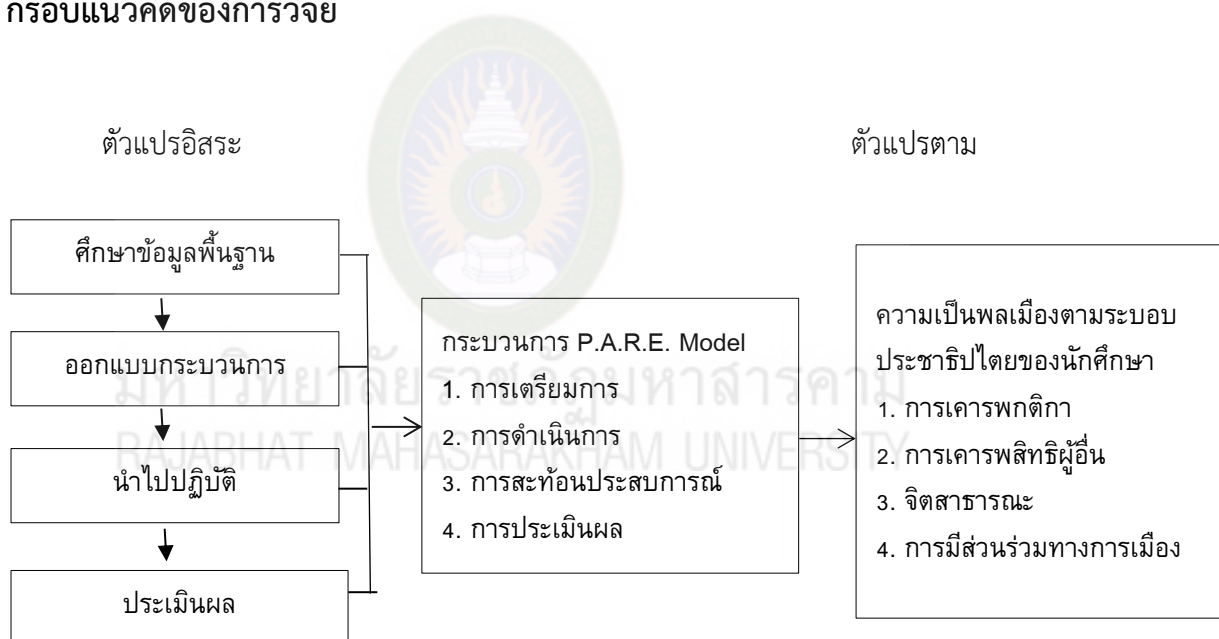
ชวลา เวชยันต์ (2544) ศึกษาพัฒนาแบบการเรียนการสอนที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม เพื่อส่งเสริมความตระหนักในการรับใช้สังคม ทักษะการแก้ปัญหา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น และประเมินผลการใช้แบบเรียนการสอนที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม ดำเนินการพัฒนาแบบการเรียนการสอนโดย สังเคราะห์แบบการเรียนการสอนกับหลักการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดภาคเหนือตอนบนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 1 รายวิชาสังคมศึกษา จำนวน 48 คน และชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 2 รายวิชาภาษาอังกฤษ จำนวน 45 คน สังเกตกรณีศึกษาที่มีพฤติกรรมมารับใช้สังคม จำนวน 7 คน ระหว่างการทดลองและสัมภาษณ์หลังการทดลอง ผู้วิจัยนำแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นโดยการทดลองสอนเป็นเวลา 12 สัปดาห์ วัดผลก่อนและหลังการเรียนด้วยเครื่องมือที่พัฒนาขึ้น จากผลการวิจัยสรุปว่า 1) แบบการเรียนการสอนที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม ประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 6 องค์ประกอบ คือ เป้าหมาย หลักการ

และเหตุผล เทคนิคและวิธีการเรียนการสอน บทบาทผู้เรียน บทบาทผู้สอน สื่อวัสดุอุปกรณ์การเรียน การสอน และการประเมินผล 2) เทคนิคและวิธีการเรียนการสอนมีองค์ประกอบย่อย รวมเรียกว่า เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม สำหรับองค์ประกอบรองมี 4 ประการคือ การเรียนวิชาการ การทำกิจกรรมรับใช้สังคม การไตร่ตรอง การประเมินและแสดงผลงาน 3) กระบวนการบูรณาการแบบ การเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นในรายวิชา สามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วงคือ การเตรียมการ การทำ กิจกรรมรับใช้สังคม การสรุปนำเสนอและประเมินผล โดยทุกช่วงจะมีการดำเนินการเรียนวิชาการ และการไตร่ตรองไปพร้อมกัน 4) กรณีศึกษาที่เรียนด้วยแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีคะแนน เฉลี่ยทักษะการแก้ปัญหา สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ .05 5) กรณีศึกษาที่เรียนด้วยแบบ การเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีคะแนนเฉลี่ยทักษะการแก้ปัญหา สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ .05 6) กรณีศึกษาที่เรียนด้วยแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาสังคมศึกษา และรายวิชาภาษาอังกฤษ สูงกว่ากรณีศึกษาที่เรียนด้วยการเรียนการสอนแบบ ปกติ อย่างมีนัยสำคัญที่ .05 7) กรณีศึกษาที่ทำการสังเกตพฤติกรรมมีพัฒนาการพฤติกรรมรับใช้ สังคมสูงขึ้นตามลำดับ

จุรี ท้วงษ์ (2552) ศึกษาการประยุกต์ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมในการจัด การศึกษาระดับอาชีวศึกษาและผลการประยุกต์ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม ประชากร ที่ใช้ในการวิจัย คือ นักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ชั้นปีที่ 1 ของวิทยาลัยการ อาชีพพนัสนิคม ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2551 จำนวน 30 คน ใช้แบบแผนการทดลอง One Shor Case Study โดยวัดผลเพียงครั้งเดียวหลังจากการทดลอง ใช้การทดลองแผนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นใน รายวิชา โครงการ (Project) รหัส 3101 - 6001 รูปแบบการประยุกต์ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการ บริการสังคมในการจัดการศึกษาระดับอาชีวศึกษา ประกอบด้วยขั้นตอน 5 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ขั้นปฐมนิเทศ ระยะที่ 2 ขั้นเตรียมโครงการกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม ระยะที่ 3 ขั้นกิจกรรมกลุ่ม บริการสังคมตามแผนโครงการ ระยะที่ 4 การไตร่ตรองกิจกรรมบริการสังคม ระยะที่ 5 การ ประเมินผลการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม ผลการประยุกต์ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม พบว่า 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษามีผลการเรียนสูงกว่าเกณฑ์ 80 % ที่กำหนดไว้ 2) การทำงาน ร่วมกันกับกลุ่มที่มีพื้นฐานแตกต่างกันนักศึกษามีเจตคติอยู่ในเกณฑ์สูงความกระตือรือร้นและการทำงาน ร่วมกัน นักศึกษามีเจตคติอยู่ในเกณฑ์สูง 3) พฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักศึกษาทุกด้าน อยู่ในเกณฑ์ ดีมาก 4) ผลสัมฤทธิ์ของชุมชนที่ได้รับบริการทุกด้านอยู่ในเกณฑ์ดีมาก

จากงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ สรุปได้ว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เน้นการบวนการเรียนรู้ นอกห้องเรียนที่สัมพันธ์กับสังคม/ชุมชน ในหลักสูตรหรือรายวิชา และจากการใช้กระบวนการดังกล่าว ทำให้นักศึกษาเรียนรู้และบูรณาการภาคทฤษฎีสู่การลงมือปฏิบัติ หรือที่เรียกว่า กระบวนการ Active Learning ฝึกให้นักศึกษาความรับผิดชอบต่อสังคม การทำหน้าที่ของพลเมือง การปฏิสัมพันธ์กับ บุคคลอื่น และมีคุณธรรมและจริยธรรม ผลการวิจัยยังพบอีกว่า กระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning สามารถกระตุ้นเตือนและสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของ นักศึกษา ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และนอกเหนือจากผลที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคลแล้ว ผลที่ได้กับ สังคมคือการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่อไป

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดของการวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มีวิธีการและขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้มีประชากรและกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1. ประชากร ได้แก่ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครทั้ง 9 คณะ ในปีการศึกษา 2560 จำนวน 9,750 คน
2. กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ได้แก่ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ในปีการศึกษา 2560 จำนวน 389 คน
3. กลุ่มตัวอย่างในการทดลอง ได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ ที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 3 ปีการศึกษาที่ 1 / 2561 จำนวน 50 คน
4. กลุ่มเป้าหมาย ในการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน
5. กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายในการประชุมกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือและเอกสารที่ใช้ในงานวิจัยนี้ประกอบด้วย

1. แบบสอบถามระดับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัย

2. กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษา
3. แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย
4. การประชุมกลุ่ม (focus group) ผู้ทรงคุณวุฒิ เรื่อง กระบวนการสร้างความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยนี้ใช้วิธีการดังต่อไปนี้

1. การศึกษาระดับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัย ใช้วิธีการทดสอบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างทั้ง 9 คณะ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จำนวน 1,921 ฉบับ
2. การพัฒนากระบวนการสร้างทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย ผู้วิจัยใช้การประชุมกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ
3. การศึกษาผลการใช้กระบวนการ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามก่อนและหลังเข้าร่วมกระบวนการ (one group pretest-posttest design) สำหรับนักศึกษากลุ่มตัวอย่าง จำนวน 42 คน
4. นำข้อมูลจากการวิเคราะห์ความเป็นพลเมืองของนักศึกษามาวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน ประกอบด้วย
  - 4.1 รองศาสตราจารย์ ดร.ยุภาพร ยุภาศ คณบดีคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
  - 4.2 รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ เมยไธสง อาจารย์ประจำหลักสูตรบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
  - 4.3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สัญญาครณ์ สวัสดิ์ไธสง สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
  - 4.4 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาติชัย อุตมกิจมงคล สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

4.5 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประมุข ศรีชัยวงษ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

4.6 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียงศักดิ์ โชควรรกุล มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ

4.7 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราพร บาริศรี มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

4.8 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย

4.9 รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

4.10 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปนัดดา โปธินาม มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในงานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบผสมผสานระหว่างเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนั้นจึงมีทั้งการใช้วิธีการทางสถิติและวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงตรรกะดังนี้

1. การวิเคราะห์สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับระดับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาของนักศึกษา โดยให้นักศึกษาตอบแบบสอบถามลักษณะมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) 4 ระดับ ได้แก่

0 หมายถึง ไม่มีการปฏิบัติเลย

1 หมายถึง มีการปฏิบัติบางครั้ง

2 หมายถึง มีการปฏิบัติบ่อยครั้ง

3 หมายถึง มีการปฏิบัติสม่ำเสมอ

หลังจากนั้นผู้วิจัยใช้วิธีการทางสถิติเพื่อหาค่าความถี่ ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ โดยมีเกณฑ์ในการแปลความหมายดังนี้

ค่าเฉลี่ย 2.01 - 3.00 หมายถึง ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาอยู่ในระดับสูง

ค่าเฉลี่ย 1.01 - 2.00 หมายถึง ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 0.01 - 1.00 หมายถึง ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาอยู่ในระดับต่ำ

2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อกำหนดขอบเขตเนื้อหาการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย โดยใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ

3. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อศึกษากระบวนการที่เหมาะสมในการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความเป็นพลเมืองสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย โดยใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ

4. การวิเคราะห์ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่าง โดยใช้สถิติพื้นฐานได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบค่าที (t-test)

5. การวิเคราะห์ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาเพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ใช้การวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพด้วยการประชุมกลุ่ม (focus group) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน

ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการโดยใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) เพื่อพัฒนารูปแบบรูปแบบกระบวนการเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่เหมาะสมกับนักศึกษาตามกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning โดยมีการดำเนินการ 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา

ในขั้นนี้เป็นการศึกษาเพื่อสำรวจสภาพปัจจุบันด้านความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามโดยใช้แบบสอบถามประเภทมาตรประมาณค่า (rating scale) เพื่อศึกษาระดับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ในขั้นนี้ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา และคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากนักศึกษาทั้ง 6 คณะเพื่อให้เป็นตัวแทนของของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามจำนวน 1,920 คน เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับระดับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ขั้นที่ 2 การออกแบบกระบวนการเรียนรู้

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ในการส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษา โดยมีลำดับขั้นตอนในการออกแบบดังนี้

1. สังเคราะห์แนวคิด หลักการ ผลงานวิจัย และข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของมหาวิทยาลัย รวมทั้งปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจของมหาวิทยาลัย
2. นำกรอบที่สังเคราะห์ วิเคราะห์ได้ในข้อ 1 มาร่างเป็นกรอบของเนื้อหาในการส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย
3. จัดประชุมกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อวิพากษ์กรอบเนื้อหา และระดมความคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาที่เหมาะสมในการจัดการเรียนรู้สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย
4. กำหนดแผนหรือขั้นตอนในการนำกระบวนการไปใช้เพื่อเสริมสร้างทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษา ซึ่งสรุปว่านำกระบวนการ Active Learning 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 การเตรียมการ (Preparation) ขั้นที่ 2 การปฏิบัติการ (Action) ขั้นที่ 3 การสะท้อนประสบการณ์ (Reflection) และขั้นที่ 4 การประเมินผล (Evaluation) หรือเรียกย่อ ๆ ว่า PARE Model
5. สร้างและพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวัดความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย

ขั้นที่ 3 การนำไปปฏิบัติ

ในขั้นของนำกระบวนการที่สร้างขึ้นไปปฏิบัติ ผู้วิจัยดำเนินการตามรูปแบบของ PARE Model ซึ่งมี 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 การเตรียมการ ขั้นที่ 2 การปฏิบัติการ ขั้นที่ 3 การสะท้อนประสบการณ์ และขั้นที่ 4 การประเมินผล

ขั้นที่ 4 การประเมินผล

ผู้วิจัยใช้การประเมินผลกับนักศึกษากลุ่มตัวอย่างจำนวน 42 คน เพื่อเปรียบเทียบคะแนนความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามีความแตกต่างกันหรือไม่ ทั้งก่อนและหลังดำเนินการ กล่าวคือก่อนดำเนินการให้นักศึกษาทำแบบสอบถาม และหลังจากดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้แล้ว ผู้วิจัยจึงประเมินผลโดยการให้นักศึกษาตอบแบบสอบถามทันที แล้วนำแบบสอบถาม

มาวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อพบข้อมูลที่สำคัญจึงดำเนินการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา หลังจากนั้นจึงจัดประชุมกลุ่ม (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยโดยมีรายละเอียดดังนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยโดยออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ตอนที่ 2 ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ตอนที่ 3 ผลของการนำกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบสอบถาม

การศึกษาข้อมูลทั่วไปของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักศึกษาทั้ง 9 คณะของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามในปีการศึกษา 2560 ประกอบด้วยข้อมูล 2 ประเภท คือคณะและสาขาวิชา ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1

ข้อมูลสังกัดของนักศึกษาผู้ตอบแบบสอบถาม

คณะ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. คณะครุศาสตร์	358	18.60
2. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	334	17.35
3. คณะวิทยาการจัดการ	346	18.20
4. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	319	16.60
5. คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม	288	15.00
6. คณะเทคโนโลยีการเกษตร	276	14.36
7. คณะนิติศาสตร์	220	15.00
8. คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	260	15.00
9. คณะวิศวกรรมศาสตร์	125	15.00
รวม	1,921	100.00

จากตารางที่ 4.1 พบว่า นักศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้รวมทั้ง 6 คณะจำนวน 1,921 คน แบ่งเป็นนักศึกษาคณะครุศาสตร์ จำนวน 358 คน คิดเป็นร้อยละ 18.60 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จำนวน 334 คน คิดเป็นร้อยละ 17.35 คณะวิทยาการจัดการจำนวน 346 คน คิดเป็นร้อยละ 18.20 คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จำนวน 319 คน คิดเป็นร้อยละ 16.60 คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม จำนวน 288 คน คิดเป็นร้อยละ 15.00 คณะเทคโนโลยีการเกษตร จำนวน 276 คน คิดเป็นร้อยละ 14.36

โดยสรุป นักศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการสำรวจสภาพที่เป็นจริงครั้งนี้ส่วนใหญ่ เป็นนักศึกษาสังกัดคณะครุศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ 18.60 รองลงมาได้แก่คณะวิทยาการจัดการ คิดเป็นร้อยละ 18.20

ตารางที่ 4.2

ระดับความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองของนักศึกษา

คณะ	ระดับความเข้าใจความเป็นพลเมือง		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. คณะครุศาสตร์	38.80	58.90	2.20
2. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	22.50	69.00	3.30
3. คณะวิทยาการจัดการ	27.20	69.00	3.80
4. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	27.80	66.50	5.70
5. คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม	28.50	67.00	4.50
6. คณะเทคโนโลยีการเกษตร	34.10	61.20	4.70
7. คณะนิติศาสตร์	22.50	67.00	4.50
8. คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	34.10	74.30	5.70
9. คณะวิศวกรรมศาสตร์	28.50	61.20	4.50
รวม	26.48	66.16	7.36

จากตารางที่ 4.2 พบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามทั้ง 9 คณะ ส่วนใหญ่ มีความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 66.16 รองลงมาคือ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 26.48 และระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 7.36 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.3

ระดับความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารบ้านเมืองของนักศึกษา

คณะ	ระดับความเข้าใจการปกครองบ้านเมือง		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. คณะครุศาสตร์	38.30	53.90	7.80
2. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	26.30	65.60	8.10
3. คณะวิทยาการจัดการ	27.70	66.50	5.80
4. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	11.90	65.50	26.60
5. คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม	30.60	59.70	9.70
6. คณะเทคโนโลยีการเกษตร	31.50	62.30	6.20
7. คณะนิติศาสตร์	26.30	53.90	8.10
8. คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	30.60	65.50	6.20
9. คณะวิศวกรรมศาสตร์	11.90	53.90	8.10

จากตารางที่ 4.3 พบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามทั้ง 9 คณะ ส่วนใหญ่มีความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 62.00 รองลงมาคือระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 27.71 และระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 10.30 ตามลำดับ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

1.2 ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของ

นักศึกษา โดยภาพรวมและรายด้าน

เมื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามทั้ง 6 คณะ พบผลดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4.4

สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาโดยภาพรวม

คณะ	ระดับความเป็นพลเมืองฯ		แปลผล
	$\bar{x}$	S.D.	
1. คณะครุศาสตร์	2.32	.83	สูง
2. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์	2.22	.83	สูง
3. คณะวิทยาการจัดการ	2.19	.83	สูง

4. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	2.44	.82	สูง
5. คณะเทคโนโลยีการเกษตร	2.11	.93	สูง
6. คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม	2.11	.93	สูง
7. คณะนิติศาสตร์	2.11	.93	สูง
8. คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์	2.32	.83	สูง
9. คณะวิศวกรรมศาสตร์	2.19	.83	สูง
รวม	2.23	.86	สูง

จากตารางที่ 4.4 พบว่านักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามมีระดับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยโดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง (ทุกคณะ) คิดเป็นร้อยละ 2.23 เมื่อพิจารณาเป็นรายคณะพบว่า นักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยมากที่สุด รองลงมาได้แก่ คณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ คณะเทคโนโลยีการเกษตร และคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม ตามลำดับ

สำหรับสภาพปัจจุบันความเป็นพลเมืองตามระดับประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามรายด้านในแต่ละคณะ มีรายละเอียดดังตารางที่ 5 - 9 ดังนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ตารางที่ 4.5

สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะครุศาสตร์

ประเด็นความเป็นพลเมืองฯ	ระดับความเป็นพลเมืองฯ		แปลผล
	$\bar{x}$	S.D.	
1. ด้านการเคารพกติกา	2.35	.80	สูง
2. ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น	2.37	.91	สูง
3. ด้านจิตสาธารณะ	2.42	.78	สูง
4. ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง	2.16	.85	สูง

รวม	2.32	.83	สูง
-----	------	-----	-----

จากตารางที่ 4.5 พบว่าสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะครุศาสตร์โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านจิตสาธารณะมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น ด้านการเคารพกติกา และด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ตามลำดับ

ตารางที่ 4.6

สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ประเด็นความเป็นพลเมืองฯ	ระดับความเป็นพลเมืองฯ		แปลผล
	$\bar{x}$	S.D.	
1. ด้านการเคารพกติกา	2.22	.81	สูง
2. ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น	2.26	.77	สูง
3. ด้านจิตสาธารณะ	2.24	.82	สูง
4. ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง	2.16	.83	สูง
รวม	2.22	.80	สูง

จากตารางที่ 4.6 พบว่าสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามโดยภาพรวมอยู่ในเกณฑ์สม่ำเสมอ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น รองลงมาได้แก่ด้านจิตสาธารณะ ด้านการเคารพกติกา และด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ตามลำดับ

ตารางที่ 4.7

สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะวิทยาการจัดการ

ประเด็นความเป็นพลเมืองฯ	ระดับความเป็นพลเมืองฯ	แปลผล
-------------------------	-----------------------	-------

	$\bar{x}$	S.D.	
1. ด้านการเคารพกติกา	2.17	.90	สูง
2. ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น	2.26	.81	สูง
3. ด้านจิตสาธารณะ	2.18	.84	สูง
4. ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง	2.13	.78	สูง
รวม	2.18	.83	สูง

จากตารางที่ 4.7 พบว่าสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามโดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านการเคารพสิทธิผู้อื่นมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาได้แก่ด้านจิตสาธารณะ ด้านการเคารพกติกา และด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามลำดับ

ตารางที่ 4.8

สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ประเด็นความเป็นพลเมืองฯ	ระดับความเป็นพลเมืองฯ		แปลผล
	$\bar{x}$	S.D.	
1.ด้านการเคารพกติกา	2.30	.78	สูง
2.ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น	2.39	.80	สูง
3.ด้านจิตสาธารณะ	2.35	.76	สูง
4.ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง	2.01	.92	สูง
รวม	2.26	.81	สูง

จากตารางที่ 4.8 พบว่า สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามโดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่นมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาได้แก่ด้านจิตสาธารณะ ด้านการเคารพกติกา และด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ตามลำดับ

ตารางที่ 4.9

สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะเทคโนโลยีการเกษตร

ประเด็นความเป็นพลเมืองฯ	ระดับความเป็นพลเมืองฯ		แปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
1. ด้านการเคารพกติกา	2.11	.03	สูง
2. ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น	2.22	.84	สูง
3. ด้านจิตสาธารณะ	2.14	.91	สูง
4. ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง	1.99	.96	สูง
รวม	2.26	.81	สูง

จากตารางที่ 4.9 พบว่าสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่ ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น รองลงมาได้แก่ ด้านจิตสาธารณะ ด้านการเคารพกติกา และด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ตามลำดับ

ตารางที่ 4.10

สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะเทคโนโลยีสารสนเทศ

ประเด็นความเป็นพลเมืองฯ	ระดับความเป็นพลเมืองฯ		แปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
1. ด้านการเคารพกติกา	2.19	.87	สูง
2. ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น	2.16	.76	สูง
3. ด้านจิตสาธารณะ	2.14	.81	สูง
4. ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง	1.96	.89	สูง
รวม	2.11	.83	สูง

จากตารางที่ 4.10 พบว่า สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามโดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่ด้านการเคารพกติกา รองลงมาได้แก่ ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น ด้านจิตสาธารณะ และด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ตามลำดับ

ตารางที่ 4.11

สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา คณะนิติศาสตร์

ประเด็นความเป็นพลเมืองฯ	ระดับความเป็นพลเมืองฯ		แปลผล
	$\bar{x}$	S.D.	
1. ด้านการเคารพกติกา	2.22	.81	สูง
2. ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น	2.26	.77	สูง
3. ด้านจิตสาธารณะ	2.24	.82	สูง
4. ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง	2.16	.83	สูง
รวม	2.22	.80	สูง

จากตารางที่ 4.11 พบว่าสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามโดยภาพรวมอยู่ในเกณฑ์สม่ำเสมอ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น รองลงมาได้แก่ด้านจิตสาธารณะ ด้านการเคารพกติกา และด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ตามลำดับ

ตารางที่ 4.12

สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะครุศาสตร์

ประเด็นความเป็นพลเมืองฯ	ระดับความเป็นพลเมืองฯ		แปลผล
	$\bar{x}$	S.D.	
1. ด้านการเคารพกติกา	2.35	.80	สูง
2. ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น	2.37	.91	สูง
3. ด้านจิตสาธารณะ	2.42	.78	สูง
4. ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง	2.16	.85	สูง
รวม	2.32	.83	สูง

จากตารางที่ 4.12 พบว่าสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะครุศาสตร์โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านจิตสาธารณะมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น ด้านการเคารพกติกา และด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ตามลำดับ

ตารางที่ 4.13

สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์

ประเด็นความเป็นพลเมืองฯ	ระดับความเป็นพลเมืองฯ		แปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
1. ด้านการเคารพกติกา	2.30	.78	สูง
2. ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น	2.39	.80	สูง
3. ด้านจิตสาธารณะ	2.35	.76	สูง
4. ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง	2.01	.92	สูง
รวม	2.26	.81	สูง

จากตารางที่ 4.13 พบว่า สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามโดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่นมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาได้แก่ด้านจิตสาธารณะ ด้านการเคารพกติกา และด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ตามลำดับ

ตอนที่ 2 ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย

ขั้นตอนในการออกแบบกระบวนการผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้ 1) การสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย 2) สังเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของมหาวิทยาลัย รวมทั้งปรัชญา วิสัยทัศน์ ค่านิยมหลัก พันธกิจ อัตลักษณ์ เอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัย 3) สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อหาแนวคิด หลักการ กระบวนการเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาที่เหมาะสมในการสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย 4) นำกรอบที่สังเคราะห์ วิเคราะห์ได้ในข้อ 1 มาร่างเป็นกรอบของเนื้อหาในการส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย 5) กำหนดแผนหรือขั้นตอนในการนำกระบวนการไปใช้เพื่อเสริมสร้างทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษา ซึ่งมีผลการดำเนินการดังต่อไปนี้

2.1 การสังเคราะห์แนวคิด เกี่ยวกับการสร้างทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย

สภาพพัฒนาการเมือง (สรุปจากวีดิทัศน์, 2557) ได้จัดทำวีดิทัศน์เรื่องการสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีแนวคิดว่า ประเทศไทยมีทรัพยากรจำนวนมาก พอเพียงให้การสร้างความสุขให้กับคนไทยทุกคน แต่ทุกวันนี้กับประสบปัญหาความเลื่อมล้ำและความไม่เป็น

ธรรมในการจัดสรร จากวัฒนธรรมประชาธิปไตยแบบไทยๆ ส่งผลต่อการพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยให้ก้าวหน้า คุณลักษณะแบบไทยๆ ที่ว่านั่นคือ คนไทยเบื่อ ไม่อยากเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง ขาดวิจาร์ณญาณที่ดี ไม่ได้คิดอย่างมีเหตุผล แยกไม่ออกระหว่างเรื่องส่วนรวมและเรื่องส่วนตัว มีความรู้ความเข้าใจไม่ถูกต้องเกี่ยวกับประชาธิปไตย ดังนั้นประเทศไทยจึงมีประชาธิปไตยแต่เพียงรูปแบบ ประชาชนใช้สิทธิ์เลือกตั้งแล้วปล่อยให้การเมืองเป็นเรื่องของนักการเมือง ประเทศชาติวนเวียนอยู่ในวังวนของปัญหาจากการเมือง ไม่ว่าจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญก็ครั้งก็ไม่สามารถหลุดพ้นจากความล่าช้าทางการเมืองได้ แล้วเราจะออกจากวังวนนี้ได้อย่างไร

ในสังคมประชาธิปไตยต้องมีพลเมืองที่มีคุณภาพเป็นพื้นฐานสำคัญในกระบวนการมีส่วนร่วม กำหนดชะตากรรมของสังคม ผ่านกระบวนการคิดการใช้เหตุผล แสดงความคิดเห็นที่ยอมรับความแตกต่างหลากหลาย ถกเถียงกันด้วยความเคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น หาข้อมูลอย่างรอบด้านก่อนตัดสินใจ หรือลงมติเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวมการทำให้สังคมไทยเป็นสังคมประชาธิปไตย โดยมีพลเมืองเป็นผู้มีอำนาจอธิปไตยของปวงชนจะต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง รวมทั้งการนำประชาธิปไตยไปใช้ในการดำเนินชีวิต ดังเช่นกรณีของต่างประเทศ เช่น ประเทศเยอรมนีเคยมีรัฐบาลพรรคนาซี ซึ่งมาจากการเลือกตั้งจากประชาชน ได้นำประเทศไปสู่หายนะครั้งยิ่งใหญ่ในสงครามโลกครั้งที่ 2 มีคนเยอรมันและคนยิวจำนวนมากไม่น้อยต้องสังเวยระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนขาดการคิดอย่างมีวิจาร์ณญาณ ประเทศและกรุงเบอร์ลินเมืองหลวงถูกปกครองโดยต่างชาติแบ่งแยกออกเป็นสองประเทศโดยมีกำแพงเบอร์ลินที่ขวางกั้นคนเชื้อสายเดียวกันไม่ให้ไปมาหาสู่กันเป็นเวลาช้านาน หลังจากที่ได้เอกราชเยอรมันนี้ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอย่างจริงจังและต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน มีหน่วยงานของรัฐบาลกลาง (สำนักงานกลางการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง) ทำหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยโดยตรง จัดทำหลักสูตร ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ฝึกอบรมครู และประชาชนทุกกลุ่ม พร้อมผลิตเอกสารและสื่อการเรียนรู้นานาชาติ ขณะเดียวกันภาคประชาสังคม ทั้งภาครัฐและเอกชนได้ตื่นตัวเข้ามามีส่วนร่วมที่จะพัฒนาประชาชนสู่การเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอย่างเข้มแข็งและเข้มแข็ง เมื่อผู้เรียนเติบโตเป็นพลเมืองคุณภาพในสังคม จึงเปลี่ยนประเทศชาติจากที่ล้มละลายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กลายมาเป็นประเทศชั้นนำของโลกในปัจจุบัน

ประเทศฝรั่งเศส ก็มีกระบวนการสร้างพลเมืองเช่นกัน โดยในห้องเรียนเด็กๆจะได้เรียนรู้ทุกแง่มุมของประวัติศาสตร์การเมือง หยิบยกข่าวสาร เหตุการณ์บ้านเมือง มาเป็นกิจกรรมแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ อภิปรายถกเถียงอย่างสร้างสรรค์ ให้เกิดกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ วิเคราะห์ สังเคราะห์ คิดเป็นโดยไม่ถูกครอบงำจากครู

ประเทศญี่ปุ่น เป็นอีกประเทศหนึ่ง มีการปกครองแบบเผด็จการและนำพาประเทศไปสู่ หายนะในสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังจากได้รับเอกราชญี่ปุ่นให้การศึกษาแก่ประชาชนในการเป็น พลเมืองที่ดีในระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกระเบียบวินัยความสำนึกรับผิดชอบแก่ เยาวชนตั้งแต่ระดับอนุบาลควบคู่ไปกับการเรียนรู้ในเรื่องสิทธิและเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย

การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยให้เข้มแข็ง จึงมาจากการเปลี่ยนบทบาทของประชาชนจาก การเป็นผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองให้เป็นพลเมืองที่มีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อประเทศนั้นคือ รัก ความเป็นธรรมและเสมอภาค ใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม ใช้สิทธิ แต่ไม่ละทิ้งหน้าที่ อยากรับบริการรัฐที่ดี ยินดีเสียภาษี มีภราดรภาพ เคารพในความเห็นที่แตกต่างคิดอย่างมีวิจารณญาณ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม แข็งขันที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง

การศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองตามคุณลักษณะดังกล่าว จึงต้องสนับสนุนให้เกิดกระบวนการ เรียนรู้ทั้งในและนอกระบบสถาบันการศึกษา โดย 1) ส่งเสริมเสรีภาพ การแสดงออก ทักษะการคิด ให้เครื่องมือแสวงหาความรู้มากกว่าให้ความรู้สำเร็จรูป 2) ส่งเสริมการเคารพสิทธิมนุษยชน ยอมรับ ความแตกต่างเคารพคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และรักความยุติธรรม 3) ส่งเสริมการเรียนรู้ทาง การเมืองแบบมีส่วนร่วม สนับสนุนการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าแค่เพียงรับรู้แต่ขาด ประสบการณ์ เพื่อไม่ให้อำนาจทางการเมืองถูกผูกขาดอยู่เฉพาะกลุ่มการเมืองและราชการ 4) ส่งเสริม การเรียนรู้ทุกวัยอย่างต่อเนื่อง สร้างให้เกิดการเรียนรู้ทุกวัยอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่วัยเด็กจนถึง อุดมศึกษา และเข้าสู่วัยทำงาน 5) ต้องการสื่ออิสระที่มีพลังช่วยขับเคลื่อนในการสร้างพลเมืองใหม่ใน สังคม ด้วยความเชื่อว่า พลเมืองที่มีพลังความรู้ พลังทางการเมือง หรือเจตจำนงทางการเมือง ย่อม ขับเคลื่อนสังคมไทยไปสู่เป้าหมายที่มีทิศทางมากกว่า

วัตถุประสงค์ร่วมในการเสริมสร้างพลเมืองให้มีความรู้ดีและมีความรับผิดชอบที่จะมีส่วนร่วม ในกระบวนการประชาธิปไตยโดย การศึกษาแบบเป็นทางการ การศึกษาแบบไม่เป็นทางการ สื่อมวลชน สำหรับหลักการร่วมในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองประกอบด้วย รักความเป็นธรรม และความเสมอภาค ใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม ใช้สิทธิแต่ไม่ละทิ้งหน้าที่ ใช้เสรีภาพ ด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม มีส่วนร่วมทางการเมือง เคารพกฎหมายและกฎกติกา คิดอย่างมี วิจารณญาณ เห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวม

การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อสร้างทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยที่เหมาะสมประกอบด้วย การเรียนรู้แบบลงมือทำ (Active Learning) การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ไม่ชี้้นำความคิดเห็น ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทางการเมือง โดยสรุป ประชาธิปไตยไม่ใช่เรื่องของสามัญสำนึกที่เกิดขึ้นได้เอง หรือเป็นสิ่งที่มิตัดตัวมาตั้งแต่เกิด จะปล่อยให้ประชาชนเรียนรู้ที่จะเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยไปแบบไร้ทิศทางที่ชัดเจนไม่ได้

2.2 ผลการวิเคราะห์การวิเคราะห์ปรัชญา วิสัยทัศน์ ค่านิยมหลัก พันธกิจ อัตลักษณ์ เอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัย

ข้อมูลเกี่ยวกับปรัชญา วิสัยทัศน์ ค่านิยมหลัก และพันธกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม พบดังนี้

1. ปรัชญา “มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มุ่งความเป็นเลิศทางวิชาการ บนพื้นฐานแห่งคุณธรรม ร่วมชี้นำการพัฒนาท้องถิ่นและสังคม”
2. วิสัยทัศน์ “มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่นที่เป็นศูนย์กลางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียน”
3. ค่านิยมหลัก “ร่วมคิด ร่วมใจ ร่วมทำหน้าที่ อย่างมีความสุข” โดยใช้แนวคิด 4 H’s ประกอบด้วย Head, Heart and Hand for Healthy Organization) Head หมายถึง ร่วมคิด ร่วมกันแสดงความคิดเห็น ได้ข้อสรุปทิศทางร่วมกัน Heart หมายถึง มีจิตวิญญาณร่วมใจเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน Hand หมายถึง ร่วมทำหน้าที่ ร่วมกันขับเคลื่อนภารกิจองค์กร Healthy Organization หมายถึง องค์กรสุขภาพดี องค์กรแห่งความสุข
4. อัตลักษณ์ “บัณฑิตเป็นคนดี มีจิตสาธารณะ และทักษะวิชาชีพ”
5. เอกลักษณ์ “มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามเป็นมหาวิทยาลัยแห่งการให้โอกาส”

ในการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนนี้สรุปได้ว่า มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามมีปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ ค่านิยมหลัก อัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ที่สอดคล้องกับการสร้างทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษา โดยเฉพาะอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยที่เน้นเรื่องการเป็นดี มีจิตสาธารณะของนักศึกษา

2.3 ผลการวิเคราะห์แนวคิด หลักการ กระบวนการที่เหมาะสมในการสร้างความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย

ในการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 7 คน ได้เสนอแนวคิด หลักการ กระบวนการที่เหมาะสมในการสร้างความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยดังต่อไปนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ 1 กล่าวว่า พลเมืองของระบอบประชาธิปไตยแตกต่างจากพลเมืองของระบอบอื่น หากเป็นระบอบที่ไม่ใช่ระบอบประชาธิปไตย พลเมืองดีคือผู้ซึ่งเชื่อฟังผู้มีอำนาจ รัฐบาลสั่งให้ทำอะไรก็เชื่อฟังและทำตาม ส่วนพลเมืองดีในมหาวิทยาลัย คือ นักศึกษาที่เชื่อฟังอาจารย์ เชื่อฟังอธิการบดี นั่นคือ ความหมายของพลเมืองดีที่เราเข้าใจกันทั่วไป แต่ประชาธิปไตย คือ ประชา + อธิปไตย คือ ระบอบการปกครองที่อำนาจเป็นของประชาชน ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาธิปไตย จึงเป็นระบอบการปกครองที่เจ้าของประเทศปกครองกันเองตามวิถีทางประชาธิปไตย เพราะเจ้าของอำนาจคือประชาชน คือ ระบอบที่รัฐบาลมาจากประชาชน และประชาชนสามารถเปลี่ยนรัฐบาลได้ และบอกรัฐบาลได้ว่าอะไรควรจะทำ ประชาธิปไตยอำนาจอยู่ที่ประชาชน ดังนั้นเป็นเรื่องของการที่เจ้าของประเทศทั้งหลายจะอยู่ร่วมประเทศกันอย่างไร ท่ามกลางความแตกต่าง ท่ามกลางความขัดแย้ง ดังนั้น ทักษะพื้นฐานของพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ก็มีเบื้องต้น 2 ข้อ คือ ข้อแรกคือยอมรับความแตกต่าง คนเรานั้นแตกต่างกันได้ ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศทั้งหมด แล้วใครถูกใครผิด เบื้องต้นคนเราแตกต่างกัน ดังนั้น เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน เคารพความแตกต่างกัน และข้อ 2 การเคารพกติกา เหมือนการแข่งขันกีฬา ทุกคนต้องการชนะ ถ้าละเมิดกติกาก็ต้องยอมรับผลการละเมิดกติกา เพราะฉะนั้นความเป็นพลเมืองพื้นฐาน ไม่ใช่แค่สำหรับนักศึกษา แต่สำหรับประเทศทุกประเทศที่ต้องการให้ประชาธิปไตยประสบความสำเร็จนี่คือเรื่องพื้นฐาน ซึ่งกติกาตามระบอบประชาธิปไตยก็มาจากประชาชน ดังนั้น พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย คือ ทุกคนเสมอภาคกัน แต่หากขัดแย้งกัน เห็นต่างกัน จะอยู่ร่วมกันได้โดยการเคารพกติกา หากกติกาไม่ดีก็แก้ไขได้ และเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน และอาจมีข้อ 3 พลเมือง คือ พลของเมือง การเป็นสมาชิกที่พึ่งตนเองได้คนหนึ่ง ของสังคม การรับผิดชอบต่อสังคม คือ คุณสมบัติสำคัญของการเป็นพลเมือง ทุกคนต้องตระหนักว่าเราเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคม จะทำอะไรในทางที่ดีหรือไม่ดีนั้นล้วนมีผลต่อสังคมทั้งสิ้น การที่จะเป็นพลของเมืองได้นั้นจะต้องไม่เป็นภาระของเมือง ก็ต้องรับผิดชอบต่อตัวเองและรับผิดชอบต่อสังคมได้

หากให้นักศึกษารับผิดชอบต่อสังคม นั่นคือความเป็นพลเมือง แต่นักศึกษาต้องคิดเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ไม่ใช่คนที่ทำตามสั่ง เราจะสร้างพลเมืองโดยการสั่งไม่ได้ เพราะเมื่อสั่งแล้วเขาจะทำ แต่เมื่อสั่งแล้วเขาจะไม่ทำ ทุกคนคิดเองเป็นว่าอะไรควรทำหรือไม่ควรทำ ระบอบประชาธิปไตย คือ ระบอบที่ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศทุกคนอยู่ร่วมกัน โดย (1) เคารพกติกา

(2) เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน และ (3) รับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน หากประเทศใดมีพลเมือง ประชาธิปไตยก็จะประสบความสำเร็จเป็นเกิด Civil Society แปลว่า ประชาสังคม คือ สังคมพลเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หากกล่าวโดยย่อ คือ ปัจจัยที่ประสบความสำเร็จของประชาธิปไตยไม่ใช่การมีรัฐธรรมนูญที่ดี เพราะรัฐธรรมนูญดีแค่ไหน แต่คนไม่ใช่ไม่ทำตามก็เป็นเพียงตัวหนังสือ ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญมา 20 ฉบับ เนื่องจากเราไม่เคารพกติกาหลักพื้นฐานของประชาธิปไตยทั่วโลก คือ การสร้างพลเมือง

สังคมพลเมืองเป็นสังคมแนวราบ ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศอย่างเสมอภาค ที่ต่างกันคือบทบาทและหน้าที่ แต่เป็นเพียงความแตกต่าง ผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นแค่การแบ่งงานกันทำ ในสังคมพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย คนหนึ่งรวยคนหนึ่งจนก็เป็นเพียงความแตกต่างทางเศรษฐกิจ แต่สังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมแนวตั้ง คือ ถ้าอยู่เหนือเราจะสั่ง ถ้าอยู่ใต้เราจะทำตาม เช่น ในมหาวิทยาลัยมีปัญหาการรับน้อง ซึ่งสะท้อนการเป็นสังคมแนวตั้ง ปี 4 อยู่สูงสุดมีอำนาจเหนือปี 3 ปี 2 และปี 1 ซึ่งปีสูงสั่งปีต่ำกว่าได้ เป็นสังคมแบบใต้ขึ้นไปแล้วสั่ง เหมือนสังคมราชการจะไม่กล้าบอกเจ้านายว่าอะไรไม่เห็นด้วยเพราะกลัวเดือดร้อน สังคมแบบนี้คนถูกต้อง คือ คนที่เหนือกว่า

หากต้องการให้ประเทศไทยเข้มแข็ง มันคือ การสร้างความคิดของคนทุกคนให้ช่วยกันคิด และช่วยเปลี่ยนแปลงและรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน ตั้งแต่เด็กเรียนเป็นนักเรียนมา จนกระทั่งจบ ม.6 เขามีหน้าที่ที่ต้องเชื่อครู พอนักเรียนเรียนเป็นแบบท่องจำ ไม่เรียนแบบให้คิด ต้องเชื่อตามที่ครูบอก พอเป็นนักศึกษาเขาก็จะเป็นแบบนี้ เพราะไม่เคยสอนให้คิดเป็น รับผิดชอบต่อตัวเองไม่ได้ ที่ทำก็เพียงเพราะว่าครูสั่งให้ทำ แล้วมหาวิทยาลัยก็แก้ปัญหาผิด โดยออกกฎเพิ่ม ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ไม่ถูกต้อง เนื่องจากพลเมือง ต้องคิดเป็นจึงจะเป็นพลังของเมืองได้ หากคิดเป็น แต่คิดต่างกัน ก็ต้องเคารพกัน และรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน สังคมแบบนี้ก็จะขับเคลื่อนไปข้างหน้า เกิดพลังมหาศาลในการเปลี่ยนแปลงบ้านเมือง หากรัฐบาลพูดไม่ถูกต้องเราสามารถบอกได้ และรัฐบาลก็ฟังด้วยว่าเขาทำอะไรผิดไป มันคือการที่สามารถนำศักยภาพของมนุษย์ทุกคนออกมาได้ ทำอย่างไรให้เกิดเช่นนี้ มันไม่สามารถเกิดขึ้นเองได้ เพราะว่ากฎธรรมชาติคือ การใช้กำลังเป็นตัวตัดสินปัญหา ผู้แข็งแรงคือผู้ชนะ ผู้อ่อนแอคือผู้พ่ายแพ้ สังคมแนวตั้งคือกฎธรรมชาติ ส่วนสังคมแนวราบคืออารยะธรรม ซึ่งดีกว่าธรรมชาติที่ป่าเถื่อนและใช้กำลัง สังคมของผู้มีอารยะ จะไม่ใช้กำลังในการตัดสินปัญหา แต่ใช้กติกาและเคารพซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ถูกคนเดียว พลเมืองคือเรื่องของอารยะธรรม ซึ่งต้องใช้การศึกษา มันไม่ได้เกิดเอง เพราะโดยธรรมชาติมนุษย์คือการเอาตัวรอด กฎข้อแรกของมนุษย์คือจงเอาตัวรอด

ซึ่งเอาตัวรอดแล้วก็จะเห็นแก่ตัว ดังนั้น ในการสร้างพลเมืองต้องใช้การศึกษา ทำให้คนคิดเป็น ไม่ใช่สั่งให้เขาเป็น

พลเมืองต้องคิดเป็น ไม่ทำตามสั่ง คิดเป็นด้วยตัวเอง และมนุษย์มีศักยภาพทางความคิดที่สูง เพราะมนุษย์คือสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวที่คิดแบบนามธรรมได้ อารยะธรรม คือ สิ่งที่ทำให้เราแตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่นในโลกนี้ เราสามารถเลือกได้ว่าจะทำอะไรหรือไม่ทำอะไร ดังนั้น จึงควรให้พลังความคิดแก่คน และรู้ว่าอะไรควรหรือไม่ควร ซึ่งเรื่องพวกนี้เราต้องเสริมให้เค้าคิดเป็น พอคิดเป็นแล้วมนุษย์จะเลือกทำในทางที่ดีกว่า มนุษย์เป็นเป็นสัตว์สังคมมีพลังให้เกิดจริยธรรมที่ว่าใครเอาเปรียบคนอื่นถือว่าเป็นความที่ไม่ดี หรือเป็นบาป แต่หากเป็นการช่วยจะถือว่าเป็นการทำดี หรือเป็นบุญ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา เพราะเราเป็นสังคมที่ต้องเกื้อกูลกัน เช่น พ่อช่วยแม่เลี้ยงลูก แต่ไม่ใช้วิธีการไปสอนไปสั่ง คนสมัยก่อนเลี้ยงลูกโดยการสั่ง แต่ในปัจจุบันพ่อแม่สมัยใหม่รู้ว่าสั่งลูกไม่ได้ ก็ตามใจ ทำให้เสียคน ถ้าบังคับก็ไม่สำเร็จ เมื่อถึงเวลามีอำนาจก็สั่งต่อ พอผิดก็ผิดไปเลย นี่ไม่ใช่สังคมประชาธิปไตย เพราะมีแต่การสั่ง พอตามใจก็ทำให้เสียคน ก็เกิดเสรีภาพฟุ้งเฟ้อ เอาแต่ตัวเองเป็นใหญ่ ไม่สนใจคนอื่น สิ่งที่พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย คือ ตรงกลาง ตกลงกัน พุดคุยกัน สร้างกติการ่วมกัน ไม่ใช่การบังคับ ดังนั้น จะค่อยๆ เกิดการเรียนรู้รับผิดชอบตัวเองเป็น การศึกษาก็เช่นเดียวกัน การศึกษาแบบสั่งให้เป็น สอนให้ทำจึงล้มเหลว วิธีการที่ถูกต้อง คือ Active Learning ต้อง teach less and learn more

วิชาพลเมืองกับความรับผิดชอบต่อสังคม ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นวิชาบังคับของปี 1 จะไม่มีการสอนแบบเลกเชอร์ มีแต่การมอบหมายให้ไปอ่านมาแล้วมาอภิปรายกัน เปิดคลิปให้ดูแล้วมาคุยกัน ไปลงมือปฏิบัติแล้วมาแบ่งกลุ่มย่อยคุยกัน นำเสนอหน้าห้องแลกเปลี่ยนกัน อาจารย์เป็นเพียงผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ และสามารถทำทุกห้องเรียนเหมือนกันได้ เพราะมีกระบวนการร่วมกัน วิธีการแบบนี้ให้ยึดถึงเป้าหมายว่าต้องการอะไร แล้วค่อยหากระบวนการเรียนรู้ให้นำไปสู่ผลลัพธ์นั้น นั่นคือ การเป็นพลเมืองที่เคารพกติกา เคารพสิทธิผู้อื่น และรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งไม่ได้หวังเพียงเป็นแค่พลเมืองไทย นักศึกษาทุกคนต้องเป็นพลเมืองคนหนึ่งของมนุษยชาติ

การเรียนการสอนโดยทั่วไปเราคิดว่าจะสอนอะไรแล้วก็ใส่ Content เข้าไป แต่หากเป็น teach less and learn more จะคิดที่เป้าหมายหรือผลลัพธ์ที่ต้องการก่อนคืออะไร โดยปกติแล้วความรู้จะทวีคูณเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ไม่สามารถเลกเชอร์ได้หมด ยุคใหม่ๆ เลยไม่มีการเลกเชอร์เยอะ ประเทศเนเธอร์แลนด์ มีการสอนแบบเล็กเชอร์ มีเพียง 1 ใน 4 ของกระบวนการสอน หากจำเป็นก็ไม่

ควรเกิด 49% เป็นประเทศที่ใช้วิธีหนึ่งในการสอนแบบการเรียนรู้โดยเอาปัญหาเป็นฐานในการเรียนรู้ หลักคือ ต้องให้คิดเป็นและเรียนรู้เป็น ถ้าคิดเป็นจะรู้ว่าอะไรควรไม่ควร ฉะนั้น การสร้างพลเมืองคือ การทำให้คนมีความคิด การทำให้คนมีความคิด ก็ควรให้คำถาม ซึ่งการเรียนแบบเล็กเซอร์ คือการให้คำตอบแก่ผู้เรียน เมื่อเจอสถานการณ์จริงนักศึกษาจะจำคำตอบไปใช้ ซึ่งไม่สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ การทำให้คนมีความคิด จะไม่ได้เกิดโดยการสั่งการสอน แต่เกิดจากการเรียนรู้ ให้เขาคิดเป็น และลงมือปฏิบัติลงมือทำ

นักวิชาการติดกับดักของความรู้ คือคิดว่าต้องไปสอนให้นักศึกษารู้เหมือนที่เรารู้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิด เพราะที่เรารู้มันน้อยมาก ต้องเปลี่ยนเป็น Outcome base education คือ ไม่ได้คิดความรู้ ให้คิดที่ Outcome คือ สอนให้ไปหาความรู้ และใช้ความรู้เป็นในการแก้ปัญหา (1. ต้องหาความรู้เป็น 2. ต้องใช้ความรู้เป็น) หากนักวิชาการมีแต่ความรู้ แต่หาความรู้ใหม่ไม่เป็น แล้วเอาไปใช้ไม่เป็น ก็เปรียบได้กับหนังสือหนึ่งเล่มที่รอวันให้หมดอายุไป ตกสมัยไป ก็ต้องมีความรู้ใหม่ตลอดเวลา แล้วต้องเอาไปใช้เป็น จึงจะสอนนักศึกษาเป็น นักศึกษาก็เช่นเดียวกัน ไม่ใช่จำเฉพาะที่อาจารย์บอก ต้องมีความสามารถหาความรู้ด้วยตัวเองเป็น และใช้ความรู้แก้ปัญหาเป็น ซึ่งทั้งหมดนี้ไม่ได้เกิดจากการเล็กเซอร์ อาจมีบ้างแต่เป็นส่วนน้อย

คนไทยมีปัญหาอะไรก็โทษไม่มีจิตสำนึก อย่าไปรอจิตสำนึก วิธีแก้คือ สร้างคนให้มีจิตสำนึก โดยคิดเป็น จิตสำนึกไม่ได้เกิดเอง ถ้าต้องการให้คนเกิดจิตสำนึกขึ้นมาต้องให้คนเรียนรู้ คิดเป็น รับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นเอง อาจเกิดจากการเลี้ยงดู หรือประสบการณ์บางอย่าง หรือส่วนน้อยอาจคิดเองได้ ดังนั้น การศึกษาโดยเริ่มจากในห้องเรียน เปลี่ยนจากตัวเราก่อน ลงมือทำไม่ต้องรอหน่วยงานอื่น ทุกภาคส่วนทุกหน่วยงานต้องช่วยกันในการสร้างพลเมือง เป็นพ่อแม่ก็ต้องเลี้ยงลูกให้เป็นพลเมือง บังคับก็ไม่ได้ต่อให้บังคับได้ก็ได้ผลลัพธ์ที่ไม่ดี หากตามใจก็เสียคน ต้องสอนให้รับผิดชอบตัวเอง ตกลงกติกาและเคารพกติกาในครอบครัว ชีวิตประจำวันทุกคนก็ต้องเคารพสิทธิผู้อื่น เคารพกฎหมาย อย่างตำรวจ การจับกุมผู้ทำผิดกฎหมาย มีการปรับค่าปรับเป็นแค่เครื่องมืออย่างหนึ่งที่ทำให้คนเคารพกติกา

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ 2 กล่าวว่า เวลาสร้างนักศึกษาสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ เรื่องของทักษะการคิด Thinking Skill สิ่งสำคัญที่สุดสำหรับเด็กเยาวชนมี 3 ทักษะการคิด การลงมือทำ ความเป็นมนุษย์ (คิดถึงคนอื่น) สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องสำคัญในการสร้างเด็กให้เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เป็นกำลังเป็นพลังในท้องถิ่นของพลเมือง เพราะว่าการคิดเป็นต้นทางของของเกือบทุกเรื่อง การคิดที่

ถูกต้องนำไปสู่การกระทำที่ถูกต้อง ในทางตรงกันข้ามถ้าคิดไม่ถูกต้องก็นำไปสู่การกระทำที่ไม่ถูกต้อง เช่นกัน ทั้ง 3 ข้อนี้ ลักษณะที่สำคัญของนักศึกษา คือเป็นเรื่องของลักษณะการคิด และลงมือทำแล้วก็มีจิตใจที่คิดถึงคนอื่น มันจะไปสอดคล้องกับวัฏจักรของมหาวิทยาลัย เราใช้ประเด็นนี้มาหลายปีคือเลือกคนดี มีจิตสาธารณะ ในโลกยุคปัจจุบันความรู้ในวิชาเอกอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ นักศึกษาต้องมี Soft skill ด้วย คนดีมีลักษณะเป็นอย่างไร คนดีต้องคิดดี ทำดี คิดดีคิดถึงคนอื่น สิ่งที่มาวิทยาลัยพยายามสร้างอัตลักษณ์ แสดงว่ามหาวิทยาลัยเราหลายปีที่ผ่านมาตระหนักถึงเรื่องนี้ เรื่องของความ เป็นพลเมืองคือการเป็นคนดี คือคนดีจะเกิดความคิด คิดถึงคนอื่น พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ง่ายๆ คือคิดถึงคนอื่น คิดถึงตนเองได้ไหม ได้ แต่ต้องคิดถึงคนอื่นด้วย

ทักษะที่จำเป็นอีกอันหนึ่งที่มีความสำคัญและต้องให้นักศึกษารับทราบคือ ธรรมชาติของมนุษย์มี 3 อย่างที่สำคัญ 1) มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความแตกต่างในสังคมประชาธิปไตยมันมีความแตกต่างธรรมชาติของมนุษย์ เรา 3 คนนั่งตรงนี้ก็ต่างกัน ชุดความคิดที่นักศึกษาต้องมีคือ ต้องเข้าใจธรรมชาติ เพราะฉะนั้นถ้าใครก็ตามคิดไม่เหมือนเรา เราบอกว่ามันเป็นธรรมชาติอยู่แล้วก็ต้องพยายามทำให้เราเหมือนกัน เพราะเราทำไม่สำเร็จว่าเราจะเอาความไม่เหมือนกันหรือความต่างกัน มาดูที่เป้าหมายว่าจะเป็นอย่างไง เพราะมนุษย์เกิดมาต่างกัน เขาต่างกันอยู่แล้ว จะใช้ประโยชน์ของความแตกต่างได้อย่างไร ตรงนี้ต่างหากคือหน้าที่ของอุดมศึกษาปลูกฝังแนวคิด 2) มนุษย์พัฒนาได้และต้องได้รับการพัฒนา ธรรมชาติของมนุษย์พัฒนาได้ และพัฒนาด้วยตัวเองไม่พอต้องได้รับการพัฒนาจากคนอื่นด้วย มนุษย์เกิดมาเดินไม่ได้แม่ต้องช่วยเราพยุง พุดไม่ได้พ่อแม่ต้องสอนให้หัดพูด สวีตตี้ส่งจูบ อะไรก็ว่าไป เหมือนกับเราโตมาพัฒนาตัวเองได้ แต่เราก็ต่างได้รับการพัฒนาจากคนอื่นด้วย 3) มนุษย์เกิดมาเพื่อผูกพันกับคนอื่น เราปฏิเสธความผูกพันจากคนอื่นไม่ได้ในเมื่อเราผูกพันกับคนอื่น และเขาก็แตกต่างกับเรา เราจะสอนว่าลูกศิษย์เราต้องเข้าใจสิ่งเหล่านี้(มนุษย์เกิดมาต้องตาย พัฒนาได้ผูกพันกับคนอื่น) มันเข้าใจมนุษย์ได้มากขึ้น ทำไมคนที่ไม่เข้าใจ ทำไมเข้าใจไม่รู้อันนั้นอันนี้ เขาพัฒนาไปสู่ความเข้าใจได้ เราอยู่คนเดียวไม่ได้ ความสัมพันธ์ผูกพันกับคนอื่น ต้องเข้าใจคนอื่น ส่วนใหญ่เราจะเรียกร้องให้คนอื่นจงเข้าใจด้วย เด็กเรามีครบทุกอัน เด็กจะเข้าใจอะไรได้มากขึ้น เขาจะมองโลกไม่เอาตัวเองเป็นตัวตั้ง ทำไมเขาคิดไม่เหมือนเรา มันเป็นเรื่องธรรมดา มันต้องปลูกฝังในขบวนการจัดการศึกษาในอุดมศึกษา

ทักษะมี 5 ระดับ เด็กอยู่ในระดับ 3 มีความเชื่อว่าเด็กสามารถพัฒนาได้ ทำงานวิจัย คิดว่ามนุษย์ต่างกันสามารถพัฒนาได้ เราถึงเชื่อว่างานวิจัยชิ้นนี้จะนำไปสู่ให้เขาพัฒนาขึ้นได้ เราเชื่อว่าเรา

ต่างกัน ในโลกยุคนี้เราเชื่องานวิจัยที่เคยทำไว้ เด็กรุ่นนี้ เขามีสื่อในมือเยอะมาก มี smart phone , tablet มีอะไรเยอะแยะ กดคลิกเดียวความรู้มหาศาล ถ้าเราได้สอนในรูปแบบความรู้ sentient สมมุติสอน 2 ชม. เขาสนใจเรา 30 นาที ถ้าเขามีความรู้สึกว่าไม่น่าสนใจ สิ่งที่เราพูดไปไม่น่าสนใจ เพราะฉะนั้นกระบวนการเรียนการสอนที่น่าสนใจในความคิดผมคือ การเอาใจเขาเป็นตัวตั้ง ถ้าเราเคยดูงานวิจัย เขาจะจัดนักเรียนใน smart card เขาจะแจก we write แบ่งในกลุ่ม แต่ละกลุ่มจะให้ปัญหาไม่เหมือนกันแล้วเด็กจะช่วยกัน ก่อนหน้านี้คุณครูจะบรรยายทฤษฎี ให้ช่วยกันค้นหา สมมุติสอน 2 ชั่วโมง 1 ชั่วโมงบรรยาย ครึ่งชั่วโมงให้เด็กค้นหาเอง อีกครึ่งชั่วโมงก็มาเฉลย ในห้องเรามี 5 กลุ่มและ 5 ปัญหา แต่ละกลุ่มมา present เด็กก็จะได้รู้ไปด้วยกันเลยทั้ง 5 ปัญหาว่าควรแก้ปัญหาอย่างไร อีกวิธีหนึ่งคือการให้ project มาคิดนำเสนอ เราน่าจะเอาปัญหาในพื้นที่ที่สอดคล้องกับการเรียน มันจะทำให้แนวคิดในความเป็นพลเมือง เราบอกว่าในห้องถื่นมีการซื้อสิทธิขายเสียง มันก็เป็นปัญหา เราคิดอย่างไร เด็กก็มาระดมความคิด ค้นหาข้อมูลต่างๆ ปัญหาที่อยู่ใกล้ตัวเขา เป็นปัญหาของห้องถื่น เชิงทฤษฎีก็จะนำไปใช้โดยเขาเอง คำตอบนั้นอาจไม่ใช่คำตอบที่ดีที่สุด แต่สำคัญคือกระบวนการคิด กระบวนการหาคำตอบที่น่าจะเป็นแนวโน้มที่น่าสนใจ สมมุติเราให้ปัญหาเขาไปเหมือนเราให้การบ้าน ไปกลับบ้านก็ไปลอกกัน ผลอๆ เอาในอินเทอร์เน็ตไปตัดต่อส่งซึ่งคำตอบนั้น ไม่น่าเวิร์ค ฉะนั้นการบ้าน (home work ไม่โอเค มันจะกลายเป็น School work) ในห้องเรียนก็อนุญาตให้ค้นเลย ไม่ต้องลอกกัน คือคุยกันเลย แล้วอย่างนี้จะเกิดทักษะอย่างหนึ่งคือการทำงาน เป็นทีม ฟังคนอื่น ในที่สุดปัญหาที่ถูกปรึกษากัน คุยกัน อย่างนี้จะเป็นการเรียนรู้และสังคมประชาธิปไตยก็จะเกิดในสังคมเล็ก ๆ เพราะเกิดจากการรับฟังคนโน้นคนนี้ คิดไม่เหมือนเรามนุษย์เกิดมาไม่เหมือนกัน ขบวนการเรียนรู้แบบนี้สอนเรื่องความเป็นพลเมือง การเรียนการสอนลักษณะแบบนี้จะไม่เบื่อ ถ้าเราบรรยายไปบางทีเด็กบอกว่าอ่านเอาก็ได้ สมมุติเราจะสอนเรื่องความเป็นประชาธิปไตย เด็กต้องรู้แล้วว่าประชาธิปไตยคืออะไร องค์ประกอบที่นำไปสู่ประชาธิปไตยมีอะไรบ้างมีปัจจัยอะไร แล้วเราก็ให้เขามีรูปเล่มไปส่ง

เวลาเราจะส่งเสริม ควรให้เด็กมี activity คือมีกิจกรรม เช่น การลงพื้นที่ซึ่งต้องมีกระบวนการที่มีกิจกรรมนอกห้องเรียน ต้องออกไปจากรั้วมหาวิทยาลัย เพราะปัญหาจริง ๆ มันอยู่ตรงนั้น คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน/ห้องถื่น บางคำตอบไม่อยู่ในห้องเรียนก็ต้องออกไปจากรั้วคือสิ่งที่ควรส่งเสริมหรือเรียกว่ากิจกรรมนอกห้องเรียน กิจกรรมนักศึกษา มี 2 แบบ 1) กิจกรรมเสริมหลักสูตร ที่กองพัฒนาการนักศึกษาทำ หลายคณะทำ 2) กิจกรรมในหลักสูตร Activity ของนักศึกษามันจำเป็น

เราไม่ต้องไปรอให้กองพัฒนานักศึกษาเขาจัด จริง ๆ ในขบวนการเรียนการสอนของเราก็จัดได้ เช่น นักศึกษา รปศ. เราก็ Design กิจกรรมให้เขาได้ ลองกันหาตัวนี้ ลองไปดูอันนี้มา ซึ่งมันจะเป็นของจริงน่าสนุก Activity นอกห้องเรียนหรืออาจจะมีการนิเทศศึกษามา ก็นำมาเล่าให้ฟังก็ได้ แต่ต้องเป็นกรณีศึกษาที่ใกล้ตัวในท้องถิ่นมาเล่าให้กันฟัง โดยเฉพาะเคสที่มาจากผลการวิจัยมาแล้ว

นอกจากนี้องค์กรปกครองในท้องถิ่น ใช้ขบวนการประชาธิปไตยอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ มีสะอาด จะเป็นพลังอย่างมากในบ้านเรา เริ่มต้นจากองค์กรเล็กๆ มหาวิทยาลัยต้องมีความสัมพันธ์ และเชื่อมโยงกับองค์กรอย่างสม่ำเสมอ ข้อได้เปรียบเราคือ ถ้าเรามีความสัมพันธ์กันก็จะมี การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น องค์กรส่วนท้องถิ่น เจอปัญหาแบบนี้ มหาวิทยาลัยจะช่วยให้ได้อย่างไร การช่วยกัน นักศึกษาจะช่วยให้บ้าง เขาช่วยเราได้บ้าง เช่น การมีโปรเจกต์ร่วมกัน เช่น เคยคุยกับสาขา สาธารณสุข เขาสอนนักศึกษาในเชิงป้องกัน ไม่ใช่รักษาป้องกันไข้เลือดออก ป้องกันไข้หวัดนก อะไร ก็แล้วแต่ เวลาเด็กจบสาธารณสุขไปก็ไปทำงานในเชิงป้องกัน ฉะนั้นการเชิญ องค์กรบริหารส่วน ตำบล (อบต.) ทั้ง 4 แห่ง มานั่งคุยกัน เรื่องสาธารณสุขชุมชน ถ้าจำเป็นต้องทำมานั่งคุยกัน ถ้าจำเป็น ก็คิดโปรเจกต์แล้วก็ออกแบบเด็กไปลงมือทำเลย นี่คือการขบวนการประชาธิปไตย ฟังคนอื่น ฟังเรา แล้วแชร์ทำงานร่วมกัน อุทิศศึกษาอย่าคิดว่าเรารู้มากกว่าคนอื่น ขบวนการประชาธิปไตย หมายความว่า เราฟังเขา เขาแชร์เรา ก็ลงตัวว่าเราจะแก้ปัญหามันในเชิงสาธารณสุขชุมชนเรายังไงดี คิด โปรเจกต์เอาเด็กลงฝึกงาน อาจารย์ก็ลงนิเทศไปช่วยประเมินว่าเวิร์คไหม ถ้ามันเวิร์คคุณก็ทำต่อ ก็เอา เด็กผมไปบรรจุที่นั่นเลย ขบวนการนี้จะต่อเนื่อง โดยหน่วยงานที่น่าสนใจมากได้แก่ เป็นองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น อบต. เทศบาล เพราะมีกระจายทุกพื้นที่ ถือว่าครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด น่าสนใจ ถ้าองค์กรพวกนี้มีขบวนการประชาธิปไตยในการทำงาน ความโปร่งใสจะมา ความซื่อสัตย์ สุจริตมา รับฟังคนอื่น ตรวจสอบเราได้

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ 3 กล่าวว่า ความเป็นคนดีมันต้องไปต่อบต่อประชาธิปไตย ความเป็นคนดี มีจิตสาธารณะ มีทักษะในการประกอบวิชาชีพ ความเป็นคนดี เคารพสิทธิผู้อื่น ทักษะในการคิดที่ดี ต้องมองผู้อื่นเป็นคนร่วมโลก ถ้าเราคิดได้แบบนี้ การซื้อเสียงหาประโยชน์ให้ตัวเองมันก็จะน้อยลง ทักษะในการคิดที่ดี ผมมองว่าสำคัญ คิดว่าสังคมจะอยู่ดีได้ต้องไม่เอาเปรียบกัน ไม่แสวงหาผลประโยชน์จาก สังคมที่ไม่ถูกต้องและต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รับฟังเสียงส่วนใหญ่สังคมก็จะดีเราต้องมีจิตสาธารณะ ส่วนร่วมทางการเมืองในชุมชน ต้องรู้ว่าชุมชนมีบริบทเป็นแบบไหน

ภาพรวมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ ในปัจจุบันมองว่าถ้ายังมีความเป็นเด็กความเป็นนักศึกษาอยู่ ความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ถูกปลุกฝังจากสถาบันการศึกษา เราก็พยายามถ่ายทอดกิจกรรมประชาธิปไตย นักศึกษาถ้ายังไม่อยากไปสู่สังคมที่เห็นประโยชน์ส่วนตนเป็นหลักเชิงการเมือง เพื่อให้ตัวเองได้ดี พอออกไปแล้วก็จะถูกตูดกลืนกลับสังคมเดิม ๆ ทำอย่างไรให้เขายืนหยัดอยู่ได้ในการเป็นพลเมืองที่ดี เราก็ต้องปลุกฝังให้เขาเข้มแข็ง เขาต้องคิดจะเป็นคนดีของสังคมได้อย่างไร ทำอย่างไรเขาถึงจะเอาความรู้ที่เขาไม่เอาเปรียบสังคม ต้องปลุกฝังให้เขามีจิตสาธารณะ เขาต้องคิดเป็นสังคมส่วนรวมเป็นหลัก คิดประโยชน์ตัวเองน้อยลง วิธีเดียวที่ทำได้ พื้นฐานความคิด เอาหลักศาสนาเข้ามา เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ต้องคิด เช่น เรื่องทิ้งขยะ ส่งผลต่อคนในสังคมอย่างไร ใครจะต้องเป็นคนดูแล จะจัดการสิ่งเหล่านี้ เราต้องทำอะไรไม่ให้เขาเดือดร้อน สิ่งสำคัญเขาจะต้องคิดได้ว่าสิ่งไม่ดีของสังคมอย่างไร ยากอยู่แต่ก็ต้องทำ เรียนรู้ธรรมะไม่ใช่แค่ไปวัด ฟังเทศน์ ต้องออกมาจากข้างในจิตใจด้วย

การสร้างความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสถาบันทางศึกษาทำคนเดียวไม่ได้เราเป็นสถานศึกษาก็ตระหนักในเรื่องนี้ สถาบันครอบครัวก็ต้องให้ความสำคัญด้วย สถาบันในชุมชนใดองค์กรปกครองท้องถิ่นต้องพัฒนาไปพร้อมๆกัน จะทิ้งให้สถาบันการศึกษาทำแล้วกลับไปในสังคมแล้วเจอสภาพที่ก่อปัญหามันยากที่จะยืนหยัดอยู่ได้ ข้อเสนอแนะคือค่อยๆพัฒนาตัวเองความเป็นพลเมืองที่มีจิตสำนึก ใช้ความรู้ตัวเองเข้าไปพัฒนา พัฒนาทางเศรษฐกิจ ถ้าเศรษฐกิจมันดี มันต้องบูรณาการทุกส่วน สำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี ตัวเราดีสังคมก็ดี มันยากตรงสังคมเดิมมันมีปัญหาแล้วคนจะไปล้างน้ำเก่ามันออกก็ยาก หาช่องทางถ้าจะพัฒนาความเป็นพลเมือง ก็ต้องไปเข้าร่วมกิจกรรมของบ้านเมืองส่วนรวม เห็นตรงไหนไม่ดีก็ต้องแก้ไขปรับปรุง ความเป็นประชาธิปไตยไม่ได้อยู่เฉพาะการเมือง มันอยู่ตั้งแต่ครอบครัว การรู้จักรับฟังความคิดเห็นคนอื่น เป็นต้น

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ 4 กล่าวว่า นักศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามควรมีทักษะการเป็นเมืองที่ดี มีความรับผิดชอบ การเป็นอยู่ร่วมกันควรเข้าใจ เคารพกฎกติกา เคารพสิทธิของผู้อื่น มีการเป็นอยู่ร่วมกัน ควรมีส่วนร่วมในเรื่องสาธารณะ เป็นกิจการเกี่ยวกับเรื่องชั้นเรียนก็ได้ เพราะกิจกรรมนี้อยู่ในงานวิจัยและใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษา รัฐประศาสนศาสตร์ 2 ห้อง ในห้องจะมีกิจกรรมคล้ายสภา มีกิจกรรมประชาธิปไตยให้นักศึกษาทำตามค่านิยม พลเมืองมีหน้าที่อย่างไร เราก็แบ่งออกเป็นกลุ่ม ก็จะมีกลุ่มเคารพกติกา เคารพผู้อื่น พอเขาทำตรงนั้นเสร็จ จะให้ผู้ชมวิพากษ์วิจารณ์

ว่าท่านคิดว่ามันอยู่ในระดับไหน มันสมควรจะมีทักษะพวกนี้ใช่ไหม ควรอยู่แล้วทั้งหมด คือเราจะแบ่งนักศึกษาออกเป็นแต่ละหัวข้อนี้อ แล้วให้นักศึกษาลองทำในมหาวิทยาลัย

กระบวนการเรียนรู้หรือรูปแบบการสอนในการสร้างทักษะความเป็นพลเมือง การสอนโดย Active learning การสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยแบ่งนักศึกษาออกเป็นกลุ่ม ให้นักศึกษาลงพื้นที่เป็นการแก้ปัญหา พอนักศึกษาทำกิจกรรมเสร็จกลับมารายงาน บางโครงการอาจจะทำได้ครั้งเดียว บางโครงการอาจจะทำได้ 3-4 ครั้งแบบต่อเนื่อง อย่างเช่น พัฒนาหนองหญ้าไซ พัฒนาใต้ตึก 8 มหาลัยควรส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนการสอนของครู คงต้องใช้ 1) เทคนิควิธีการสอน ที่มีส่วนส่งเสริมของโครงการสร้างการเป็นพลเมือง 2) กิจกรรมที่ส่งเสริมการเป็นพลเมือง จิตอาสา ควรมีพื้นที่เล็กให้เด็กสำหรับ 1 สัปดาห์ คล้ายๆ เป็นกิจกรรมชมรมให้นักศึกษาเพิ่มเติม เราจัดกลุ่มนักศึกษาในชั้นเรียนเสร็จแล้ว ให้กลุ่มตัวอย่างที่เราจัดทดลอง ออกมาจากห้องเรียนและจัดกิจกรรมเล็กๆให้กับเพื่อน ปรกต์ ด้วยกัน หรือเพื่อนในคณะด้วยกันหรือคนละคณะก็ได้ กิจกรรมก็มีหลายรูปแบบ จะทำอะไรให้สังคม เช่น ทาสี ลองแยกกิจกรรมดู กิจกรรมมีทุกหมวด การเคารพกติกา ทำให้กติกาในห้องเรียน อย่างเช่น มาเรียนตรงเวลา เสื้อพลเมือง อุปกรณ์ ตัวที่เป็นจิตสาธารณะ เคารพสิทธิผู้อื่น ยกตัวอย่างเคารพสิทธิผู้อื่น รณรงค์เรื่องการเคารพสิทธิของผู้อื่น เช่น การแต่งกาย การแสดงความคิดเห็น จะเป็นกิจกรรมผสมกันทั้งหมด เคารพสิทธิของผู้อื่น เคารพการเป็นมนุษย์ของผู้อื่น ผมคิดว่ามีประเด็นหนึ่งที่นักศึกษามักจะทำการละเมิดสิทธิ ช่วงรับน้อง มีโครงการรณรงค์รับน้องปราศจากความรุนแรง เป็นเรื่องสำคัญ การแต่งกายที่ใช้ระบบวัก โอเคแต่งกายอาจจะดูไม่เรียบร้อย มันไม่ได้ละเมิดคนอื่น อาจจะใส่เสื้อไม่ได้ผูกเนคไท ผมคิดว่าคนใช้อ่านาจเหนือกันและกัน ขบวนการเรียนในชั้นเรียน กิจกรรมเป็นสิ่งที่สำคัญคู่กัน มหาลัยควรส่งเสริมในห้องเรียนให้มีกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ สังคมก็ต้องมีกติกา เคารพสิทธิเสรีภาพเสมอภาค พลเมืองนั้นควรเป็นสำนึกเสมอภาค สิทธิเสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วยควบคู่กันไป

มหาลัยก็เป็นส่วนหนึ่ง สถาบันครอบครัวก็มีส่วนสำคัญมาก ความเป็นพลเมือง สถาบันทางสังคม สื่อมวลชน สถาบันทางการศึกษา โรงเรียนมีส่วนช่วยในการส่งต่อ สำนึกความเป็นพลเมืองจากผู้เยาว์สู่รั้วมหาวิทยาลัย สื่อมวลชน โรงเรียน สถาบันครอบครัว รวมทั้งศาสนาที่มีส่วนช่วยส่งเสริม สื่อมวลชนก็ต้องช่วยกระตุ้น ให้คนรู้จักรักผิดชอบชั่วดีต่อสังคม เคยมีข้อสอบแอดมิชชั่น ปัจจัยสำคัญของการเป็นประชาธิปไตยกับเศรษฐกิจ สำเนักรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าระดับของรายได้ นอกจากนี้การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนซึ่งมีความสัมพันธ์แนวราบเป็นหลัก ครูเรียนรู้จากความเป็นพลเมือง

เริ่มจากห้องเรียนเองได้ กิจกรรมในมหาลัยควรเรียนรู้จากชั้นเรียนให้สอดคล้องกับกฎกติกา ที่มาของ กติกาจากอะไร กติกาจากคนบางส่วน กติกาไม่ดีก็เยอะ เด็กต้องฝึกการคิดเชิงวิพากษ์ กติกา เป็นตัวสร้างดุลยภาพหลายๆเรื่อง กติกาเกิดจากอาจารย์ฝ่ายเดียว กติกาไม่น้อยข้อต่อพลเมือง สนับสนุนการเรียนรู้ในชั้นเรียนให้สร้างจิตสำนึกในชั้นเรียน ตัวที่น่าเป็นห่วงที่สุดคือการเคารพกฎ กติกาที่ได้มาจากความซึมซับหลายๆ อย่าง

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ 5 กล่าวว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยในปัจจุบันควรมีทักษะเกี่ยวกับความเป็น พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยด้าน ทักษะคุณธรรมจริยธรรม ความรู้ ปัญญา การมีส่วนร่วม และ การสื่อสาร ด้วยความมีเหตุผล เคารพตนเคารพท่าน อดกลั้นในความแตกต่าง ตกลงกันอย่างสันติวิธี รู้จักมีส่วนร่วมทางการเมือง ไม่ลืมเรื่องสิทธิและหน้าที่ ทำดีเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีอุดมการณ์ร่วม แน่วแน่ เห็นแก่ประเทศชาติ และพัฒนาความรู้ความสามารถของตน โดยภาพรวมนักศึกษามหาวิทยาลัยใน ปัจจุบัน ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยมากพอสมควร ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจ เคารพ ระเบียบ กติกา สิทธิกับหน้าที่ เสรีภาพกับความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมตามหน้าที่

กระบวนการเรียนรู้ที่จะประสบความสำเร็จในการสร้างทักษะความเป็นพลเมืองสำหรับ นักศึกษามหาวิทยาลัยในปัจจุบัน ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้รูปแบบกรณีศึกษา วิเคราะห์ นำเสนอ วิพากษ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแสดงบทบาทสมมติ ความคิดสร้างสรรค์ สู่ข้อเสนอการแก้ไขปัญหา ป้องกันและพัฒนา นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยควรส่งเสริมกรณีศึกษาโครงการร่วมกับองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น เกี่ยวกับขั้นตอนการจัดทำแผน ดำเนินนโยบายสาธารณะ และประเมินผล การศึกษา ชุมชน เกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจและสังคม สู่การจัดทำและดำเนินนโยบายสาธารณะ

นอกจากนี้สถาบันทางสังคม หรือหน่วยงานอื่น ๆ ควรมีบทบาทอย่างไรบ้างในการส่งเสริม หรือสนับสนุนการพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย สถาบันครอบครัว ควรมีบทบาทเกี่ยวกับคุณธรรม วินัย ประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วม สถาบันกลุ่มเพื่อน ควรมี บทบาทเกี่ยวกับการเคารพกติกา เคารพสิทธิ การมีส่วนร่วมรับผิดชอบ สถาบันศาสนา ควรมีบทบาท เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม ความรับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่ สถาบันสื่อมวลชน ควรมีบทบาท เกี่ยวกับ เสนอข้อเท็จจริง ชี้้นำสังคมอย่างสร้างสรรค์ให้เคารพสิทธิ เคารพกติกา รับผิดชอบต่อ ส่วนรวม สถาบันราชการ ควรมีบทบาทเกี่ยวกับ การรับผิดชอบต่อส่วนรวมเคารพกติกา หน้าที่ และ ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี สำหรับแนวทางในการส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถี ประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยคือความรับผิดชอบต่อ การรู้จักฟังตนเองให้มากที่สุด เห็นคน

เท่าเทียมกัน เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ยอมรับในความแตกต่าง เคารพสิทธิผู้อื่น ใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบ เคารพกติกาจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อส่วนรวม ร่วมกันแก้ไขปัญหา ร่วมสร้างสรรค์สังคมให้ดีขึ้น เข้าใจระบอบประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการบริหารจัดการ

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ 6 กล่าวว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยควรมีทักษะเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อชุมชน ท้องถิ่นประเทศชาติ การใช้สิทธิ การมีส่วนร่วมทางการเมือง เคารพสิทธิผู้อื่น ทักษะเกี่ยวกับความมีระเบียบวินัย เคารพกติกา มีความรับผิดชอบต่อ เคารพผู้อื่น ตัวอย่างประเพณีรับน้องโดยยึดหลักการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทักษะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรม การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับงานของมหาวิทยาลัยในมิติต่าง ๆ โดยภาพรวมนักศึกษามหาวิทยาลัยในปัจจุบันมีความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยในระดับปานกลาง ต้องเสริมทักษะความเป็นพลเมืองให้มากขึ้น โดยเฉพาะความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การใช้ถนน ข้ามสะพานลอย การจอดรถ และการกิจกรรมต่าง ๆ ต้องไม่ไปละเมิดสิทธิของผู้อื่น กระบวนการเรียนรู้ที่จะประสบความสำเร็จในการสร้างทักษะความเป็นพลเมืองสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยในปัจจุบัน ได้แก่ Active Learning สร้างคำถาม กระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม Project Based Learning โดยมีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ร่วมกัน และ Problem Based Learning เป็นการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการคิดให้คิดเป็น คิดดี โดยมหาวิทยาลัยควรส่งเสริมการสอนในลักษณะ Active Learning สอนนักศึกษาให้รู้จักตั้งโจทย์ เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ นอกจากนี้สถาบันทางสังคม หรือหน่วยงานอื่น ๆ ทุกสถาบันต้องร่วมด้วยช่วยกันรวมทั้งสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบการเคารพกติกากฎหมาย ตำรวจกับการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ องค์กรอิสระต่าง ๆ อย่างสภาพพัฒนาการเมืองกับโครงการเผยแพร่ความรู้ ประชาธิปไตย การศึกษาทางการเมืองการให้ความรู้ วัฒนธรรมสนับสนุนสถาบันหลัก เช่น นิติบัญญัติ บริหารและตุลาการ ต้องมีประสิทธิภาพในการสร้างความเป็นธรรมในสังคม แนวทางในการส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัย ได้แก่ ด้านการดำเนินโครงการประชาธิปไตย การเลือกผู้นำนักศึกษา การสัมมนาผู้นำนักศึกษา การเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาล ด้านวิชาการควรเน้นวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม หรือสอดแทรกสิ่งเหล่านี้เข้าไปในรายวิชาที่มีอยู่เดิม

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ 7 กล่าวว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยในปัจจุบันควรมีทักษะจากต้นแบบแบบอย่างที่ดีของผู้นำทุกระดับตั้งแต่ผู้นำประเทศ ท้องถิ่น หัวหน้าครอบครัว ไม่ใช้ความรุนแรง เคารพความแตกต่าง มีความรับผิดชอบต่อ และการมีส่วนร่วม การเคารพกติกา การพูดจา การแต่งกาย

ตามบริบท เศรษฐกิจสังคม ยึดถือข้อตกลง ยินยอมพร้อมใจทั้งผู้ใช้ผู้ถูกใช้เรียกว่ามีความชอบธรรม โดยภาพรวมนักศึกษามหาวิทยาลัยในปัจจุบัน มีความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยอยู่ในระดับมาก ภาพรวมนักศึกษารู้จักอ่อนน้อม มีข้อแลกเปลี่ยน ถกแถลง เกิดความคิดความอ่าน กล้าคิด กล้าพูด กล้าแสดงออก มีโอกาส มีช่องทางนำเสนอ กระบวนการเรียนรู้ที่จะประสบความสำเร็จในการสร้างทักษะความเป็นพลเมืองสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยในปัจจุบันได้แก่ การบรรยาย การอภิปราย การเสวนาทุกอย่าง ทั้งหมดตามสถานการณ์ โดยมีกระบวนการกระตุ้น คิด ทำให้ลูกศิษย์มั่นใจ เรียกว่า 5 c ได้แก่ Contact -ปฏิสัมพันธ์ Connect- เชื่อมโยงเครือข่าย Confident- ความมั่นใจ Confirm-ยืนยัน มั่นคง และ Community-ชุมชนเข้มแข็ง มหาวิทยาลัยควรส่งเสริม กิจกรรมความเป็นพลเมือง จิตอาสา กิจกรรมพัฒนาชุมชน กิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น กิจกรรมการมีส่วนร่วม รับผิดชอบสาธารณะต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัย กิจกรรมการมีส่วนร่วมรับผิดชอบสาธารณะต่าง ๆ นอกมหาวิทยาลัย กิจกรรมการมีส่วนร่วมที่สมัครใจ ไม่กดดันให้เข้าร่วมกิจกรรมโดยใช้อำนาจบังคับ ข้อกำหนดการให้เกรด เพราะการบังคับอาจจะทำให้เกิดการต่อต้าน กิจกรรมชมรมซึ่งกองพัฒนานักศึกษาควรมีหน้าที่สนับสนุนเพื่อสร้างสรรค์พลังความเป็นพลเมือง ทุกสถาบันทางสังคม ต้องมีบทบาทความรับผิดชอบต่อรู้ว่าต้องทำอะไรบ้าง ซึ่งการปฏิรูปอันดับแรกต้องสามารถสื่อสารประชาสัมพันธ์ให้ทราบบทบาทได้ ซึ่งทุกสถาบันต้องทบทวนบทบาทตนเองก่อน และแนวทางในการส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยโดยภาพรวมของสภาพแวดล้อมที่รวมอำนาจ ซึ่งต้องเสริมสร้างทักษะ 3 ประเด็นความอ่อนน้อม อ่อนหวาน และอ่อนโยน เพื่อสร้างพลังสู่ความเป็นพลเมือง

2.4 ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

จากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ พบว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยมีกระบวนการแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการสังเคราะห์ วิเคราะห์เพื่อให้ได้กระบวนการที่เหมาะสมกับนักศึกษา หลังจากนั้นจึงใช้วิธีการประชุมกลุ่ม (focus group) ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อวิเคราะห์ วิพากษ์ และสรุปเนื้อหา กระบวนการเรียนรู้และนำมาจัดทำเป็นแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษา

สรุปกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับ
นักศึกษามหาวิทยาลัยได้แก่ กระบวนการ Active Learning 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย

ขั้นที่ 1 การเตรียมการ (Preparation)

ขั้นที่ 2 การปฏิบัติการ (Action)

ขั้นที่ 3 การสะท้อนประสบการณ์ (Reflection)

ขั้นที่ 4 การประเมินผล (Evaluation)

หรือเรียกชื่อย่อว่า PARE Model โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.4.1 แนวคิด หลักการของกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning

Active Learning คือการเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องทำความเข้าใจและทำความเข้าใจด้วยตนเอง
หรือร่วมกันกับเพื่อน เช่น ร่วมสืบค้นหาคำตอบ ร่วมอภิปราย ร่วมนำเสนอ และสรุปความคิดรวบยอด
ร่วมกัน หรือเป็นการเปลี่ยนผู้เรียนจากการเป็นผู้นั่งฟังเพียงอย่างเดียว (passive) มาเป็นผู้เรียนที่ร่วม
กิจกรรมการแสวงหาความรู้ที่ผู้สอนกำหนด หรือเป็นกระบวนการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่
ผู้เรียนต้องได้มีโอกาสลงมือกระทำมากกว่าการฟังอย่างเดียว ต้องจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้การเรียนรู้
โดยการอ่าน การเขียน การโต้ตอบ และการวิเคราะห์ปัญหา อีกทั้งให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิด
ขั้นสูง ได้แก่ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า ซึ่งสอดคล้องกับ Fedler และ Brent
(1996) ที่กล่าวว่า Active Learning คือกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ลงมือกระทำและได้ใช้
กระบวนการคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ตัวผู้เรียนเองได้กระทำลงไป โดยผู้เรียนจะถูกเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับ
ความรู้ (receive) ไปสู่การมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ (co-creators) สำหรับหลักสำคัญของการ
จัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning คือการส่งเสริมหรือกระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้น
เรียน มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ด้วยเทคนิคหรือกิจกรรมต่าง ๆ ผู้สอนมีบทบาทอำนวยความสะดวกและจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง จนเกิดเป็นการเรียนรู้
อย่างมีความหมาย (meaningful learning)

2.4.2 วัตถุประสงค์ของกระบวนการเรียนรู้

2.4.2.1 เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมือง
การเรียนรู้แบบรับใช้สังคม การจัดทำข้อเสนอโครงการ การวิเคราะห์โครงการ การบริหารโครงการ
และการติดตามประเมินผลโครงการ

2.4.2.2 เพื่อให้นักศึกษาการจัดทำข้อเสนอโครงการเพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะ
ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยโดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบ (Active Learning) เป็นฐาน

2.4.2.3 เพื่อให้ศึกษานำข้อเสนอโครงการไปสู่ปฏิบัติจริงในชุมชนท้องถิ่นอย่าง
เป็นรูปธรรม เก็บรวบรวมข้อมูล สรุปผล

2.4.2.4 เพื่อให้นักศึกษาได้สะท้อนผลจากการปฏิบัติด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
ประสบการณ์และรายงานผลการดำเนินโครงการ

2.4.3 ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้

ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning โดยสรุปดังนี้

2.4.3.1 เป็นกระบวนการที่พัฒนาศักยภาพทางสมอง ได้แก่ การคิด การแก้ปัญหา
การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้

2.4.3.2 เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้

2.4.3.3 ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้และจัดระบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2.4.3.4 ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน มีการสร้างองค์ความรู้ การสร้าง
ปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน และร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขันกัน

2.4.3.5 ผู้เรียนได้เรียนรู้ความรับผิดชอบร่วมกัน การมีวินัยในการทำงาน และการ
แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ

2.4.3.6 เป็นกระบวนการสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียน อ่าน ฟัง ฟัง คิด

2.4.3.7 เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นทักษะการคิดขั้นสูง

2.4.3.8 เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนบูรณาการข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ
และหลักการสู่การสร้างความคิดรวบยอด

2.4.3.9 ผู้สอนจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเป็น
ผู้ปฏิบัติด้วยตนเอง

2.4.3.10 ความรู้เกิดจากประสบการณ์ การสร้างองค์ความรู้ และการสรุปทบทวนของ
ผู้เรียน

2.4.4 คุณสมบัติของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

2.4.4.1 เป็นนักศึกษาที่กำลังเรียนอยู่ชั้นปีที่ 3 รายวิชา การวิเคราะห์โครงการและ
การบริหารโครงการ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต ภาคปกติ หรือ

2.4.4.2 เป็นนักศึกษาที่กำลังเรียนอยู่ชั้นปีที่ 3 รายวิชา การวิเคราะห์โครงการและการบริหารโครงการ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต ภาคพิเศษ หรือ

2.4.4.3 เป็นนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชา พลเมืองศึกษา ซึ่งอยู่ในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป

2.4.5 เนื้อหาที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้

เนื้อหาการเรียนรู้ได้ออกแบบเพื่อบูรณาการอยู่ในรายวิชา 03500101 การวิเคราะห์โครงการและการบริหารโครงการ ซึ่งเป็นวิชาเอกบังคับ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามจำนวน 3 หน่วยกิต จัดการเรียนการสอนในเวลาเรียนปกติ สัปดาห์ละ 3 คาบ ๆ ละ 30 นาที (เวลา 13.00 – 15.30) เป็นเวลา 16 สัปดาห์ รวมทั้งสิ้น 48 คาบ โดยแบ่งออกเป็นภาคการบรรยายเนื้อหาสาระ ร้อยละ 40 และภาคปฏิบัติร้อยละ 60 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.4.6 ภาคเนื้อหาสาระ

สัปดาห์ที่ 1 - 6 ประกอบด้วยเนื้อหาสาระดังนี้

- แนะนำรายวิชา
- แนวคิดเกี่ยวกับโครงการ
- ความสัมพันธ์ระหว่างนโยบาย แผน และโครงการ และการกำหนดโครงการ
- วงจรของโครงการ / ขั้นตอนการจัดทำโครงการ
- การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของโครงการ
- การบริหารโครงการ
- การจัดองค์การโครงการ
- การจัดการเวลาและค่าใช้จ่ายของโครงการ
- การจัดการความเสี่ยงของโครงการ
- การควบคุมโครงการ
- การประเมินผลโครงการ

สัปดาห์ที่ 7 สอบกลางภาค

2.4.7 ภาคปฏิบัติ

สัปดาห์ที่ 8 - 9 การเตรียมการ (Preparing) ประกอบด้วย วางแผน การประชุมกลุ่ม การศึกษาข้อมูล กำหนดประเด็นที่สนใจศึกษา การเขียนข้อเสนอโครงการ การวิเคราะห์โครงการ การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์

สัปดาห์ที่ 10 - 12 การลงมือปฏิบัติ (Action) ประกอบด้วย การปฏิบัติงานตามปฏิทินปฏิบัติงาน

สัปดาห์ที่ 13 การเก็บรวบรวมข้อมูล (Collection) ประกอบด้วย การสอบถาม การสังเกต การสัมภาษณ์ จัดเก็บข้อมูล บันทึกข้อมูล

สัปดาห์ที่ 14 การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis) ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลผลการดำเนินงาน การตีความข้อมูล อภิปรายผล

สัปดาห์ที่ 15 การรายงานผล (Reporting) ได้แก่ สรุปผล การจัดทำเล่มรายงานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการนำเสนอ การจัดทำแผ่นพับสรุปผล

สัปดาห์ที่ 16 การประเมินผล (Evaluation) ได้แก่ การสอบปลายภาคเพื่อวัดความรู้ความเข้าใจ เจตคติ และทักษะหรือประสบการณ์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม

สรุปกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning เพื่อสร้างทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยดังภาพที่ 4.1 ดังนี้

RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาพที่ 4.1 กระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning เพื่อสร้างทักษะความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย

2.4.8 การประเมินผลแผนการจัดการเรียนรู้

2.4.8.1 วิธีการประเมิน ดำเนินการประเมินผลแผนการจัดการเรียนรู้ใน 2 ด้านดังนี้

- 1) ด้านความรู้ ความเข้าใจประเมินโดยใช้แบบทดสอบกลางภาค เรื่อง การวิเคราะห์โครงการและการบริหารโครงการ
- 2) ด้านทักษะการปฏิบัติ ประเมินโดยใช้แบบสอบถามความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัย การจัดทำโครงการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย การรายงานผลการดำเนินโครงการ การนำเสนอผลงาน การจัดทำแผนพับสรุปโครงการ เป็นต้น

2.4.8.2 เกณฑ์การประเมิน ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การประเมินไว้ดังนี้

- 1) ด้านความรู้ ความเข้าใจ นักศึกษามีคะแนนสอบในรายวิชาการวิเคราะห์โครงการและการบริหารโครงการ โดยเฉลี่ยไม่น้อยกว่าร้อยละ 40
- 2) ด้านทักษะ นักศึกษามีคะแนนเฉลี่ยด้านความเป็นพลเมืองสูงกว่าก่อนเข้าเรียนในรายวิชานี้ นักศึกษามีคะแนนทักษะความเป็นพลเมืองอยู่ในระดับ 2 ขึ้นไป กล่าวคือนักศึกษามีความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยในระดับสูงขึ้นไป

สรุป การวัดผลและการประเมินผล ตลอดภาคเรียนมีคะแนนเต็ม 100 คะแนน ประกอบด้วย

- 1) การมีส่วนร่วมในชั้นเรียน 10 คะแนน
- 2) กิจกรรมโครงการ 30 คะแนน
- 4) สอบกลางภาค 40 คะแนน
- 5) สอบปลายภาค 20 คะแนน

แบบประเมินกิจกรรมโครงการ (โดยผู้สอน)

รายการ	ระดับคุณภาพ		
	ดี	ปานกลาง	ปรับปรุง
	3	2	1
1. การเขียนโครงการถูกต้องชัดเจน			
2. เลือกแหล่งเรียนรู้ได้เหมาะสม			
3. ประเด็นที่ทำโครงการมีความสำคัญต่อการสร้างพลเมือง			
4. การสร้างการมีส่วนร่วมแก่บุคคลต่าง ๆ			
5. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์			
6. การใช้จ่ายงบประมาณอย่างคุ้มค่า ในรายงานค่าใช้จ่าย งบประมาณโครงการ			
7. การมุ่งมั่นทุ่มเทของนักศึกษาอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่ ประจักษ์			
8. การประเมินผลตรงตามวัตถุประสงค์ของโครงการ			
9. การส่งเอกสารครบถ้วน ชัดเจน และถูกต้อง			
10. รูปแบบและวิธีการนำเสนอโครงการน่าสนใจ กริยา มารยาท การทักทาย การพูด การใช้ภาษา และตรงเวลา			

รวม			
-----	--	--	--

ลงชื่อ..... ผู้ประเมิน

(.....)

วันที่..... เดือน..... พ.ศ. ....

ตอนที่ 3 ผลของการนำกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยไปใช้กับนักศึกษามหาวิทยาลัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการทดลองใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning กับนักศึกษาระดับปริญญาตรี ภาคปกติ ชั้นปีที่ 3 สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ ในปีการศึกษา 2558 จำนวน 42 คน การวิจัยผลที่สำคัญดังนี้

3.1 ผลการวิเคราะห์ความแตกต่างของความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย ของนักศึกษามหาวิทยาลัย

ผลการศึกษาความแตกต่างของความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา โดยการนำกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learningไปใช้กับนักศึกษากลุ่มตัวอย่าง 42 คน โดยวัดความเป็น

พลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม (pretest-posttest) จากแบบสอบถาม ฉบับเดียวกัน ปรากฏผลดังตารางที่ 4.11

ตารางที่ 4.11

คะแนนความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยก่อนและหลังเข้าร่วม กิจกรรม

คนที่	ก่อนเข้าร่วม	หลังเข้าร่วม	ผลต่างระหว่างก่อนและ หลังเข้าร่วม (D)
1	76	140	64
2	77	143	66
3	85	138	53
4	132	149	17
5	129	143	14
6	115	132	-17
7	124	128	4
8	120	133	13
9	131	149	18
10	127	148	21
11	102	138	11
12	132	164	32

(ต่อ)

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

คนที่	ก่อนเข้าร่วม	หลังเข้าร่วม	ผลต่างระหว่างก่อนและ หลังเข้าร่วม (D)
13	129	125	-4
14	122	142	20
15	124	121	-3
16	128	154	26
17	121	130	9
18	124	122	-2

19	114	131	17
20	80	148	68
21	86	140	54
22	133	143	10
23	109	136	27
24	125	141	16
25	131	119	-12
26	112	108	-4
27	108	113	5
28	58	115	57
29	85	157	72
30	54	109	55
31	116	123	7
32	58	133	75
33	125	119	-6
34	88	124	36
35	95	133	38
36	120	136	16
37	125	128	3
38	87	129	42
39	73	136	63
40	70	121	51
41	74	144	70
42	80	132	52
รวม	104.85	133.73	27.47

จากตารางที่ 4.11 พบว่า คะแนนความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยหลักการเข้าร่วมกิจกรรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม (133.73, 104.85)

นอกจากนี้ ผลการเปรียบเทียบความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา โดยใช้การทดสอบค่าที แบบกลุ่มตัวอย่างไม่มีความเป็นอิสระจากกัน (pared-sample t-test) ปรากฏผลดังตารางที่ 12

ตารางที่ 4.12

ผลการเปรียบเทียบความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา มหาวิทยาลัยก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม

การเข้าร่วมกิจกรรม	n	$\bar{x}$	S.D.	S.D. _d	t	Sig.
ก่อนเข้าร่วม	42	104.85	24.39	25.50	7.33	.000
หลังเข้าร่วม	42	133.73	12.79			

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 4.12 พบว่า คะแนนความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามหลังการเข้าร่วมกิจกรรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3.2 ผลการวิเคราะห์ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยรวมและรายด้าน

การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยทั้งโดยรวมและรายด้านพบผลดังนี้

ตารางที่ 4.13

คะแนนความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยหลังเข้าร่วมกิจกรรม

ประเด็นความเป็นพลเมืองฯ	ระดับความเป็นพลเมืองฯ		แปลผล
	$\bar{x}$	S.D.	
1. ด้านการเคารพกติกา	1.90	.50	ปานกลาง
2. ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น	2.17	.57	สูง
3. ด้านจิตสาธารณะ	1.99	.63	ปานกลาง
4. ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง	1.90	.56	ปานกลาง
รวม	1.99	.56	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.13 พบว่า คะแนนเฉลี่ยความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา กลุ่มตัวอย่างโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ด้านการเคารพสิทธิผู้อื่น รองลงมาได้แก่ด้านจิตสาธารณะ ด้านการเคารพกติกา และด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ตามลำดับ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการประมวลเอกสารทางทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้ผู้วิจัยคาดถึงผลการวิจัยหลายด้านที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของของนักศึกษาที่อาจปรากฏในนักศึกษาที่ได้รับการจัดกระบวนการเรียนรู้ จึงตั้งเป็นสมมติฐานไว้ว่า “ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามมีความแตกต่างกันก่อนและหลังจัดกระบวนการเรียนรู้” ผลการวิจัยครั้งนี้พบผลดังนี้

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนากระบวนการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย วิธีดำเนินการวิจัย ใช้การวิจัยและพัฒนาใน 5 ขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาสภาพปัจจุบัน การออกแบบกระบวนการ การวิเคราะห์กระบวนการ การนำไปสู่การปฏิบัติ และการประเมินผล กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามจำนวน 42 คน และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน ผลการวิจัยผลดังนี้ 1.สภาพปัจจุบันนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามทั้ง 6 คณะมีความเป็นพลเมืองอยู่ในระดับมาก 2. กระบวนการส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยได้แก่ การเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ(Active Learning) ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอนได้แก่ ขั้นการเตรียมการ (P) ขั้นการนำไปปฏิบัติ (A) ขั้นการสะท้อนประสบการณ์ (R) ขั้นการประเมินผล (E) หรือเรียกว่า PARE Model 3. ผลการนำกระบวนการ Active Learning ไปใช้กับนักศึกษามหาวิทยาลัยจำนวน 42 คน พบว่า คะแนนทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษาที่เข้าร่วมกระบวนการ Active Learning มากกว่านักศึกษาที่ไม่ได้เข้าร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนี้ยังพบว่าองค์ประกอบที่สำคัญของการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยคือ ทักษะการคิด การเคารพกติกา การเคารพสิทธิผู้อื่น ความรับผิดชอบต่อสังคม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ เคารพความแตกต่างและรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน

สังคมพลเมืองเป็นสังคมแนวราบที่ทุกคนมีสิทธิ เสรีภาพ อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ดังนั้นการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยควรใช้กระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning, Project Based Learning, Problem Based Learning และใช้กลยุทธ์ “teach less and learn more” ควรส่งเสริมทั้งกิจกรรมเสริมหลักสูตรและกิจกรรมในหลักสูตรควบคู่กันไป และสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมตามหลักศาสนา เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความมีเหตุผล เป็นต้น ทั้งนี้เริ่มต้นจากการฝึกให้คิดเป็นและเรียนรู้เป็น การทำงานเป็นทีม การลงพื้นที่ทำกิจกรรมนอกห้องเรียน อาจารย์เป็นเพียงผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ วางแผนการเรียนรู้ มอบหมายงานแล้วให้นักศึกษามาดิปรายร่วมกัน การแบ่งกลุ่มย่อยทำงาน นำเสนองานเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ความเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ มีการคิดเชิงวิพากษ์ มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อชุมชน สังคม และร่วมกันพัฒนาบ้านเมืองให้น่าอยู่ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคม เช่น ครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สื่อมวลชน ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

1. นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามมีความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยโดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง (ทุกคณะ) คะแนนเฉลี่ย = 2.23 เมื่อพิจารณาเป็นรายคณะพบว่า นักศึกษาคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยมากที่สุด รองลงมาได้แก่ คณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ คณะเทคโนโลยีการเกษตร และคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม ตามลำดับ ผลเช่นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Westhinme and J.Kahne (2004, อ้างถึงใน ทศพล สมพงษ์, 2557, น. 16) ที่กล่าวว่า ความเป็นพลเมืองสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทตามระดับความเข้มข้นของการใส่ใจต่อบ้านเมือง ประกอบด้วย 1) พลเมืองที่มีความรับผิดชอบ 2) พลเมืองที่มีส่วนร่วม และ 3) พลเมืองที่มุ่งเน้นความเป็นธรรมในสังคม ซึ่งผลการวิจัยฉบับนี้พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่เป็นคนที่สำนึกรับผิดชอบต่อสังคม ช่วยเหลือแก้ไขปัญหาสังคม พัฒนาสังคม มีคุณลักษณะซื่อสัตย์ รับผิดชอบต่อชุมชน เคารพกฎหมายและกติกาสังคม การแสดงออกคือ รับผิดชอบต่อชุมชน ตั้งใจทำงาน ปฏิบัติตามกฎหมาย อาสาที่จะช่วยเหลือในกรณีเกิดเหตุวิกฤต ตัวอย่าง เช่น ร่วมบริจาค ร่วมรณรงค์

ช่วยเหลือแก้ปัญหาความอดอยากของคนอื่น เป็นพลเมืองที่เน้นวิถีวัฒนธรรม มีความเข้มข้นของการใส่ใจต่อบ้านเมืองในระดับธรรมดา นอกจากนี้ถวิลวดี บุรีกุล (2555) ที่พบว่าผลการศึกษา พบว่าคุณสมบัติของการเป็นพลเมืองที่ประชาชนให้ความสำคัญสูงสุด 5 อันดับแรก คือ การทำงานแบบสุจริต การมีความภูมิใจในการเป็นคนไทย การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การเต็มใจที่จะเสียภาษี และการปฏิบัติตามกฎหมาย ในขณะที่คนไทยเองมีคุณสมบัติของการเป็นพลเมืองใน 5 อันดับแรก คือ การมีความภูมิใจในการเป็นคนไทยการทำงานแบบสุจริต การไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การเต็มใจที่จะเสียภาษีและการปฏิบัติตามกฎหมาย สิ่งที่แตกต่างกันของระหว่างคุณสมบัติของความเป็นพลเมือง ที่พึงประสงค์กับคุณสมบัติที่มีอยู่จริงของความเป็นพลเมือง คือ การสามารถวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นทางการเมือง และมีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองและผลเช่นนี้ยังสอดคล้องกับผลวิจัยของ Morgan , W.D. (2002) ที่ศึกษาความเป็นพลเมืองโดยการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมและภาวะผู้นำของนักศึกษา ส่งผลให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อความเป็นพลเมือง โดยเชื่อว่าการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในด้านทักษะวิชาการและองค์ความรู้ใหม่ รวมถึงพัฒนาทักษะวิชาการอื่น ๆ และทัศนคติต่อความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่านักศึกษามีโอกาสได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นจากการดำเนินการโครงการรับใช้สังคม และนอกจากนี้ยังพบอีกว่าการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมเป็นแนวทางในการแก้ไขการขาดความสามัคคีทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของโครงการที่สามารถใกล้เคียงกันได้ด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำงาน

2. กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างทักษะความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยที่เหมาะสมสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยได้แก่ กระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning ซึ่งมี 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย การเตรียมการ การปฏิบัติการ การสะท้อนประสบการณ์ และการประเมินผลหรือที่เรียนชื่อย่อว่า P.A.R.E. Model เป็นกระบวนการที่ดี ทำให้นักศึกษามองเห็นภาพจริงที่เชื่อมโยงในสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยโดยการเชื่อมโยงหรือการบูรณาการกับการเรียนการสอนในรายวิชา อาจารย์ผู้สอน ผู้บริหารมหาวิทยาลัยควรมีส่วนในการรับผิดชอบร่วมกันทั้งด้านงบประมาณและการทำกิจกรรม การจัดการเรียนการสอนควรแบ่งสัดส่วนภาคทฤษฎีร้อยละ 40 และภาคปฏิบัติ 60% ควรมีการเสริมแรงด้วยการมอบรางวัลเพื่อเป็นกำลังใจให้นักศึกษาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของพฤติกรรมหรือทักษะความเป็นพลเมืองของนักศึกษา สำหรับการวัดผลและประเมินผลควรประเมินทั้งภาคความรู้ความเข้าใจ และภาคปฏิบัติ ทั้งนี้ควรให้ความสำคัญกับการประเมินผลการเรียนรู้ในภาคปฏิบัติตามสัดส่วน 40/60 สำหรับสิ่งที่เป็นปัญหา

และอุปสรรคในการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของนักศึกษา มากที่สุดได้แก่ การไม่ให้ความร่วมมือของนักศึกษา รองลงมาเป็นเรื่องของการขาดจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสาธารณะ กิจกรรมไม่น่าสนใจของ นักศึกษาขาดการมีส่วนร่วม มหาวิทยาลัยไม่มีการจัดพื้นที่หรือเวทีเพื่อให้นักศึกษาได้แสดงออกด้านความเป็นพลเมืองทั้งด้านสถานที่ เวลา และงบประมาณ รวมทั้งการสนับสนุนส่งเสริมจากอาจารย์ในมหาวิทยาลัยด้วย นอกจากนี้ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามส่วนมากยังไม่เป็นพลเมืองเต็มรูปแบบ สิ่งที่ต้องพัฒนา เช่น ความรับผิดชอบต่อสังคม การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและประโยชน์สาธารณะ เป็นต้น นักศึกษามีความเป็นพลเมืองตามกฎหมาย แต่ไม่ได้เกิดจากจิตสำนึกของคนจริง ๆ แต่ละกลุ่มของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยมีความเป็นพลเมืองไม่เท่ากัน บางกลุ่มไม่มีความรู้ ไม่ใส่ใจ บางกลุ่มไม่มีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วม การเป็นพลเมืองที่มีอิสระและก้าวหน้าทันสมัยโดยภาพรวมของนักศึกษายังอยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างต่ำ เพื่อพูดถึงความเป็นพลเมืองหรือการมีส่วนร่วม นักศึกษารู้จักหลักการและทฤษฎีแต่การปฏิบัติจริงค่อนข้างอยู่ในระดับต่ำ เช่น การเคารพสิทธิผู้อื่นและความรับผิดชอบต่อสังคม การเคารพกติกาการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นต้น นักศึกษาอยู่ในสภาวะตรงกลางระหว่างการเป็นประชาชนและการเป็นพลเมือง มีความคิดที่ดี แต่การปฏิบัติยังอยู่ภายใต้การปกครอง และนักศึกษาภาคพิเศษจะมีความเป็นพลเมืองเข้มข้นกว่านักศึกษาภาคปกติ ซึ่งมีวุฒิภาวะต่างกัน

3. ผลการเปรียบเทียบนักศึกษาก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมพบว่า หลังเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ นักศึกษามีคะแนนความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนี้ยังพบว่าคะแนนความเป็นพลเมืองหลังเข้าร่วมกิจกรรมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของ Zahra G. Ahmed (2001) ที่ศึกษาการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมส่งผลให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยในกลุ่มนักศึกษาและชุมชน และมีความรับผิดชอบต่อสังคม และผลงานวิจัยของ Larry Joseph Moss (2009) ที่ศึกษาผลกระทบการเรียนรู้แบบรับใช้สังคม ผลวิจัยพบว่าโครงการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมมีผลกระทบมากต่อทัศนคติของนักศึกษาต่อภารกิจของสถานศึกษาและความรับผิดชอบต่อสังคม โดยการจัดโครงการควรคำนึงถึงหลักของการเรียนรู้แบบลงมือกระทำของ Dewey กับการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมไปพร้อม ๆ กัน เช่นเดียวกัน งานวิจัยของ Drane, D.D. (2001) ที่ศึกษาการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมกับความเป็นพลเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาที่ได้รับการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมมีค่าสถิติที่นัยสำคัญระดับสูงด้านความรับผิดชอบต่อสาธารณะ สภาพการ

ควบคุมทางสังคม และพฤติกรรมของการเป็นพลเมืองสูงกว่านักศึกษาที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคม และการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคมยังสนับสนุนให้เกิดผลลัพธ์ด้านความเป็นพลเมืองแก่นักศึกษาอีกด้วย

ข้อจำกัดในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองของนักศึกษา ได้แก่ ระยะเวลาในการจัดกิจกรรม สื่อที่สร้างแรงจูงใจในการรับฟัง รวมถึงการมีส่วนร่วมของนักศึกษา ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การเชื่อมโยงกับสภาพการณ์ปัจจุบัน การเรียนการสอนขาดการบูรณาการกับสภาพการณ์ปัจจุบัน รวมถึงการเชื่อมโยงกับหน่วยงานภายนอกให้เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้ของนักศึกษา นอกจากนี้ยังมีปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับระบบโครงสร้างการบริหารของมหาวิทยาลัย และการการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย ทั้งด้านสถานที่ เวลา งบประมาณ กระบวนการ และอาจารย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

.....

.....

.....

.....

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรณานุกรม

- กานต์รวี บุญญานุสิทธิ์. (2554). *การพัฒนารูปแบบการสอนที่ส่งเสริมจิตแห่งความเคารพและจิตแห่งจริยธรรมตามแนวคิดการเรียนรู้การสอนโดยการบริการสังคมสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี*. (ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กรรยา พรรณนา. (2553). *การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนโดยการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม และการจัดการเรียนรู้แบบเทคนิคศึกษารณัติตัวอย่างที่เน้นการเสนอตัวแบบสัญลักษณ์*. ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตยสำหรับครูผู้สอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ ฯ : สหાયบล็อกลและการพิมพ์.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตย สำหรับครูผู้สอน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 - 6*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ ฯ : สหાયบล็อกลและการพิมพ์.
- กิจยรรยง และอรจรรย์ ณ ตะกั่วทุ่ง. (2539). *เทคนิคการจัดฝึกอบรมอย่างมีประสิทธิภาพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ ฯ : ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด(มหาชน).
- กิตติยา ผาองคา. (2550). *ผลของการใช้กระบวนการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคมที่มีต่อความตระหนักในการรับใช้สังคม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านโพนแพง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสกลนคร เขต 3*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). สกลนคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. สำนักงาน (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ ฯ : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

- คณะกรรมการวิชาการ สภาพัฒนาการเมือง. (2557). *หลักสูตรการเมืองภาคพลเมือง*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์.
- คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2551). *บทบาทของการพัฒนาพลเมือง(Civic Education) เพื่อประชาธิปไตยที่ยั่งยืน*. สืบค้นจาก <http://prachatai.com/journal/2008/02/15719>.
- จรี ทังพงษ์. (2552). การประยุกต์ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมในการจัดการศึกษาระดับอาชีวศึกษา. *วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม*, 5(1 – 2).
- เฉลิมชัย มนุษเสวต. (2543). *การพัฒนารูปแบบที่ใช้การเรียนการสอนเชิงบริการในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เฉลิมลาภ ทองอาจ. (2556). *การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม (service-learning) ก้าวต่อไปของหลักสูตรเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์*. สืบค้นจาก <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=859305>.
- ชนาธิป พรกุล. (2554). *การสอนกระบวนการคิด ทักษะและการนำไปใช้*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : วี. พรินท์ จำกัด.
- ชวลา เวชยันต์. (2544). *การพัฒนาแบบการเรียนการสอนที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม เพื่อส่งเสริมความตระหนักในการรับใช้สังคม ทักษะการ แก้ปัญหาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนประถมศึกษาตอนต้น*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐนันท์ ศิริเจริญ (2556). *การใช้สื่อบูรณาการเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองกับอนาคตประชาธิปไตย*. Veridian E-Journal, SU Vol.5 No. 1 January – April 2012.
- ดุจเดือน พันธุนาวิน. (2550). *รายงานการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทยและต่างประเทศ*. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน).
- ดุจเดือน พันธุนาวิน. (2554). *หนังสือรวมบทความย่อ ประเด็นคุณธรรม 3 ประการ : ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ และพอเพียง*. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม)สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน).

- ดุจเดือน พันธมนาวินและคณะ. (2556). *ครูกับการเสริมสร้างจริยธรรมแก่นักเรียน*. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย ภารกิจโครงการและประสานงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.).
- ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ (2555). *ความเป็นพลเมืองในประเทศไทย*. เอกสารเพื่อเผยแพร่ในการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 13 ณ ศูนย์ประชุม สหประชาชาติ วันที่ 22 – 24 มีนาคม 2555. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า,
- ทศพล สมพงษ์. (2557). *การพัฒนาโครงการเชิงรุกเพื่อพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง*. กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด.
- ทศนา แคมมณี. (2534). *รูปแบบการเรียนการสอน : ทางเลือกที่หลากหลาย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทศนา แคมมณี. (2551). *ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.
- นรรชต์ ฝันเชียร. *ประชาธิปไตยในโรงเรียน*. สืบค้นจาก http://www.ffc.or.th/ffc_scoop/2552/scoop_2552_12_25.php
- นฤมล มณีงาม. (2547). *การพัฒนาโปรแกรมสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการประหยัดพลังงานตามหลักการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิรันดร์ จุลทรัพย์.รองศาสตราจารย์. (2542). *กลุ่มสัมพันธ์สำหรับการฝึกอบรม*. จ.สงขลา
- บวรศักดิ์ อูวรรณโณ. (2542). *การสร้างธรรมาภิบาล (Good Governance) ในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง*. กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์. นานมีบุ๊คส์พลับลิเคชันส์ จำกัด.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุลและคณะ. (2553). *การสอนคุณธรรมจริยธรรมผ่านการเรียนแบบ Service Learning*. สืบค้นจาก http://www.rtafa.ac.th/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=32&Itemid=610&limitstart=35.

- ฝ่ายพัฒนาหลักสูตร สำนักการศึกษาและประกันคุณภาพ กองบัญชาการศึกษา. (2556). *คู่มือการสร้างหลักสูตรการศึกษาอบรมข้าราชการตำรวจชั้นสัญญาบัตร*. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พัชรินทร์ เสดะจันทร์. (2550). *ผลของการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้สังคม (Service-Learning) ที่มีต่อการปรับตัวเข้ากับสังคมในมหาวิทยาลัยของนักศึกษา มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ กรุงเทพมหานคร*. (สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. (2557). *คู่มือนักศึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษา ปีการศึกษา 2557*. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- รัชฎาภรณ์ แก้วสนิทและคณะ. (2556). *หลักสูตรและคู่มือการฝึกอบรมการพัฒนาผู้นำเยาวชน สำหรับวิทยาการการเผยแพร่ความรู้การเมืองภาคพลเมืองสู่เยาวชน*. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ฤชชุดา เทพยากุล. (2554). การศึกษาวิชาความเป็นพลเมือง. *วารสารเรียนรู้ประชาธิปไตย*, 3 (9), มกราคม – มีนาคม 2554.
- วรการณ สามีโกเศศ. (2554). *การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง*, มติชน, 3 (มี.ค. 2554 ครอบคลุม) สืบค้นจาก http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=22721&key=news_research.
- วาโร เพ็งสวัสดิ์. (2553). *สถิติประยุกต์สำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ ฯ : สุวีริยาสาส์น.
- วิชาการ, กรม. (2546). *การจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการวิจัย*. กรุงเทพฯ ฯ : กองวิจัยทางการศึกษากรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- วิมลรัตน์ จตุรานนท์. (2551). การบูรณาการเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม (ในรายวิชา 404401 บูรณาการหลักสูตร และการสอนวิชาเฉพาะ) : กรณีศึกษาสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์. *วารสารศึกษาศาสตร์*, 19(2), กุมภาพันธ์ 2551- พฤษภาคม 2551.
- วิมลรัตน์ จตุรานนท์. (2551). การบูรณาการเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม (ในรายวิชา 404401 บูรณาการหลักสูตร และการสอนวิชาเฉพาะ) : กรณีศึกษาสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์. *วารสารศึกษาศาสตร์*, 19(2), กุมภาพันธ์ 2551- พฤษภาคม 2551.

- ศักดิ์ชัย นิรัญทวี และคณะ. (2544). *รายงานการวิจัยเรื่อง การเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม (Servicelearning)*. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.
- ศิริรัตน์ ปัญจกุฎวงศ์. (2551). *ผลของโปรแกรมส่งเสริมการเรียนรู้ เรื่องการป้องกันอุบัติเหตุจากสึนามิ ตามหลัก การเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพังงา เขต 1. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต)*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สภาการศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *ยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง พ.ศ. 2553 – 2561. ฉบับแก้ไขตามมติที่ประชุมคณะกรรมการนโยบายปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (กนป.) ครั้งที่ 6 / 2553 วันศุกร์ที่ 19 พฤศจิกายน 2553 เวลา 13.30 น. ณ ห้องประชุมตึกสันติไมตรีหลังนอก ทำเนียบรัฐบาล. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ*
- สมชาย หิรัญกิตติ. ผู้ช่วยศาสตราจารย์. (2542). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ : สมชาติ
- สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และทัศนีย์ บุญเติม. (2546). *การสอนแบบ Research-Based Learning*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สัญญาศรณ์ สวัสดิ์ไธสง และคณะ. (2556). *การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาแนวโน้มพฤติกรรมจิตอาสาของนักศึกษาเชิงบูรณาการระหว่างท้องถิ่น ศาลา และมหาวิทยาลัยโดยใช้กระบวนการของโครงการคุณธรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนาการวิจัยมหาวิทยาลัยแห่งชาติ.
- สัญญาศรณ์ สวัสดิ์ไธสง และคณะ. (2557). *การจัดการเรียนรู้แบบรับใช้สังคมเพื่อพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*. กรุงเทพฯ : สำนักบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนาการวิจัยมหาวิทยาลัยแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตย สำหรับครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3. (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ : สหાયบล็อกรและการพิมพ์.
- สำนักงานพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า. (2555). *108 คำศัพท์เพื่อการสนับสนุนการเมืองภาคพลเมือง*. กรุงเทพฯ : พิมพ์สวย จำกัด.

- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2555). *พลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ : สำนัก
การพิมพ์.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2556). *กรอบแนวคิดหลักสูตรการศึกษาเพื่อสร้างความเป็น
พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของไทย*. กรุงเทพฯ : เทคนิค อิมเมจ การพิมพ์.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2557). *แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่
พลเมือง*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ. (2539). *การเมือง การปกครองไทย*. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุขุม นวลสกุล และวิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ. (2539). *การเมือง การปกครองไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุริน คล้ายรามัญ. (2543). *การพัฒนากระบวนการอบรมโดยใช้การเรียนรู้แบบเน้น ประสบการณ์
และการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคมเพื่อเสริมสร้างความรู้ เจตคติและการมีส่วนร่วมทางการเมือง
ของผู้นำชุมชนที่เป็นสตรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต)*. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุริน คล้ายรามัญ. (2543). *การพัฒนากระบวนการอบรมโดยใช้การเรียนรู้แบบเน้น ประสบการณ์
และการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคมเพื่อเสริมสร้างความรู้ เจตคติ และการมีส่วนร่วม ทาง
การเมืองของผู้นำชุมชนที่เป็นสตรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต)*. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2556). *การเมืองของพลเมืองสู่สหสวรรค์ใหม่. (พิมพ์ครั้งที่ 6)*. กรุงเทพฯ :
โครงการจัดพิมพ์คปไฟ / มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา.
- อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2557). *รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง*. กรุงเทพฯ : รัตนพงษ์ การพิมพ์จำกัด.
- อมรรวิชัย นาครทรรพ. (2546). *เรียนรู้คู่วิจัย : กรณีการสอนด้วยกระบวนการวิจัยภาคสนามวิชา
การศึกษากับสังคม คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- อำนวยการ แสงสว่าง. ผู้ช่วยศาสตราจารย์. (2540). *การจัดการทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ : อักษร
พิมพ์.
- อุษณีย์ อนุรุทธวงศ์. (2557). *การพัฒนาทักษะการคิดระดับสูง*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

- Abowitz and Harnish (2006) *Contemporary Discourses of Citizenship*, in *Review of Educational Research* 2006.
- Ahmed , Zahra G. (2010). *Service Learning in Policy and Practice: A Study of Service Learning Across Three Universities*. University of California. ProQuest.
- Ander, J.B. and Hill, D. (2001). *Principles of Good Practice for Service – Learning in Preservice Teacher Education*. Washington, DC: American Association of Colleges for Teacher Education.
- Banda-Ralph, R. (2005). *Service – Learning in a Community College*. Pepperdine University. ProQuest
- Berman, G.L. (1999). *Antecedents and Strategies for the Successful Implementation of Service Learning Programs in Higher Education*. University of Massachusetts Boston. The Nation Service – Learning Clearinghouse. Recent Dissertations on Service and Service – Learning Topics Volume III 2001 – 2003.
- Bloomfield, R. และชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2545). *คู่มือการเรียนการสอนพลเมือง – พลโลก : การบูรณาการเรียนรู้ออกจากประสบการณ์จริง ตามแนวทางรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- Boak, G., Thompson, D. (1998). *Mental model for manager : Framework for practical thinking*. London : Century Business.
- Bowen, G.A. (2005). *Service – Learning in Higher Education: Giving Life and Depth to Teaching and Learning*. Carolina : Buzzard’s Roots Road Press.
- Cooper, J.R. (2002). *Social Responsibility and Types of Service – Learning : A Comparison of Curricular Service – Learning, Co-curricular Service – Learning and Traditional Community Service*. Western Michigan University. The National Service – Learning Clearinghouse. Recent Dissertations on Service and Service – Learning Topics Volume III 2001-2003
- Drane, D.D. (2001). *The Relationship between Service – Learning and Self-Reported Civic Outcomes of College Students Based on Selected Demographic Variables*

- The University of Southern Mississippi*. The National Service-Learning Clearinghouse. Recent Dissertations on Service and Service-Learning Topics Volume III 2001-2003.
- Faulks, K. (2000). *Citizenship*. London : Century Business.
- Finney, D.L. (2002). *Character Education through Student Leadership Development, Citizenship Education, and Service-learning Curricular*. Seattle University. The National Service-learning Clearinghouse. Recent Dissertations on Service and Service-learning Topics Volume III 2001-2003.
- Hayden, M.H. (2004). Implementation of Service-learning in Higher Education Course Perceptions of Faculty. *Florida International University*. ProQuest.
- Heffernan, K. (2001). Service-learning in Higher Education. *Journal of Contemporary Water Reach and Evaluation*. 119, 1 - 8
- Hobson, Rosalyn S. (2000). *The Changing Face of Classroom Instructional Methods : Service Learning and Design in a Robotics Course*. Virginia Commonwealth University. ASEE/IEEE.
- Kahne, Joseph and Westheimer. (2004). *Joel, What Kind of citizen? The politics of educating for democracy, in American Educational Research Journal, volume 41 N. 2, Summer 2004* Kahne, Joseph, Westheimer, Joel, 2004, *Educating the "Good Citizen" : Political choices and pedagogical goals*, in American Political Science Association Journal, vol.37
- Lemieux , Catherino M. and Allen, Priscilla D. (2007). Service Learning in Social work Education: The State of Knowledge, Pedagogical, and Practice Conundrums. *Journal of Social Work Education*, 43, (2) ProQuest.
- Morgan, W.D. (2002). *Building Citizenship: Service-Learning and Student Leadership*. Indiana University. The National Service-Learning Clearinghouse. Recent Dissertation on Service and Service-Learning Topics Volume III 2001-2003.

- Moss, J.L. (2009). *Effects of Service – Learning on Student Attitudes Toward Academic Engagement and Civic Responsibility*. Florida International University.
- Newmann, F.M., Secada, W.G. and Wehlage, G.G., (1995). *A Guide to Authentic Instruction and Assessment : Vision, Standards and Scoring*. Madison, Wisconsin Center for Educational Research,
- Silberman, M.L. (1998). *Active training : A handbook of techniques, designs, case examples, and tips*. Ontario : Jossey-Bass/Pfeiffer.
- Smith, B., and Delahaye, B. (1998). *How to be an effective trainers*. New York : John Wily & Sons.
- Susan E. Jackson, Randall S Schuler. (2003). *Managing Human Resources*. Canada : South-Western, a division of Thomson Learning,
- William R. Tracy, (1971). *Designing Training and Development System*. American Management Association, Inc. pp.86-95.
- Wilson, Joe B. (1994). *Applying successful training techniques: A practical guide to coaching and facilitating skills*. London : Richard Chang Associates, Inc..

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY
ภาคผนวก ก
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ช่องหรือตารางที่กำหนดไว้ ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นกับ นักศึกษา โดยจะไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อผลการเรียนของนักศึกษา โดยผลการวิจัยจะเป็นส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. เพศ   ชาย   หญิง
2. เกรดเฉลี่ยรวม..... (โดยประมาณ)
3. นักศึกษามีความเข้าใจเรื่องความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยในระดับใด
 มาก   ปานกลาง   น้อย
4. นักศึกษามีความสนใจเรื่องการเมืองการปกครองในระดับใด
 มาก   ปานกลาง   น้อย

ส่วนที่ 2 ความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยของนักศึกษา

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องเพียงช่องเดียวต่อหนึ่งข้อ โดยมีเกณฑ์ดังนี้

- 3 หมายถึง มีการปฏิบัติสม่ำเสมอ

- 2 หมายถึง มีการปฏิบัติบ่อยครั้ง
 1 หมายถึง มีการปฏิบัติเป็นบางครั้ง
 0 หมายถึง ไม่มีการปฏิบัติเลย

ประเด็น / ข้อคำถาม	ระดับการปฏิบัติ			
	สม่ำเสมอ	บ่อยครั้ง	บางครั้ง	ไม่ปฏิบัติ
	3	2	1	0
การเคารพกติกา				
1. การตรงต่อเวลาเมื่อมีการนัดหมายกับใคร				
2. การปฏิเสธข้อของจากพ่อค้าแม่ค้าที่ขายของบนทางเท้า				
3. การต่อแถวเพื่อเข้าคิวซื้อของ				
4. การหยุดเดินรถให้คนข้ามทุกครั้งเมื่อมีคนรอจะข้ามถนนตรงทางม้าลาย				

ประเด็น / ข้อคำถาม	ระดับการปฏิบัติ			
	สม่ำเสมอ	บ่อยครั้ง	บางครั้ง	ไม่ปฏิบัติ
	3	2	1	0
การเคารพกติกา				
5. การขับรถตามกฎจราจร โดยไม่ขับรถย้อนศร				
6. การใส่หมวกกันน็อคในเวลาขับขี่จักรยานยนต์				
7. การไม่รับสิ่งของที่ได้มาโดยผิดกฎหมาย				
8. การหยุดรถจนสัญญาณไฟเขียวแล้วจึงไปต่อ				
9. ขณะขับรถ คุณไม่เคยเล่นไลน์ เฟซบุ๊ก หรือคุยโทรศัพท์				
10. คุณไม่เคยแอบเติมน้ำมันที่ร้านสะดวกซื้อ				
11. เมื่อคุณเติมน้ำมันแล้วคุณจะไม่ขับรถ				
12. คุณไม่เคยจอดรถในที่ห้ามจอด				
13. การปฏิเสธที่จะรับเงินซื้อเสียง หรือรับสิ่งของจากผู้สมัครรับเลือกตั้ง เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นักการเมืองระดับท้องถิ่น หรือระดับชาติ				

ประเด็น / ข้อคำถาม	ระดับการปฏิบัติ			
	สาม เสมอ	บ่อย ครั้ง	บาง ครั้ง	ไม่ ปฏิบัติ
	3	2	1	0
14. คุณเคยปฏิเสธที่จะรับส่วนแบ่งค่าคอมมิชชั่นที่ผิดกฎหมาย				
15. คุณเคยขับรถปาดหน้าตามทางแยกหรือจุดกลับรถ				
การเคารพสิทธิผู้อื่น				
16. ระหว่างที่คนในบ้านกำลังนั่งดูละครอย่างมีความสุข คุณไม่เคยเปลี่ยนช่องทีวีเป็นช่องอื่นโดยไม่ขออนุญาต				
17. การหลีกเลี่ยงจอดรถในพื้นที่สำหรับคนพิการ				
18. การกล่าวคำขอโทษทุกครั้งเมื่อกระทำผิดต่อผู้อื่น				
19. เมื่อคุณเก็บของมีค่าได้ คุณจะส่งคืนเจ้าของ หรือแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจ				
20. การไม่หยิบฉวยเอาของจากรถบรรทุกที่พลิกคว่ำ				
21. การมีความอดทนเพียงพอที่จะฟังความคิดเห็นของผู้อื่น				
22. การยอมรับเหตุผลที่ดีกว่าของผู้อื่น				
23. การให้เกียรติชาวบ้านทั่วไปเท่ากับผู้ที่มิฐานะร่ำรวย หรือมีตำแหน่งสูง				
24. การสมัครเข้าทำงานด้วยความรู้ความสามารถ				
25. การดูโทรศัพท์ของคนอื่น คุณจะขออนุญาตก่อน				
26. คุณไม่เคยพูดนินทาผู้อื่นโดยไม่มีหลักฐาน				
27. หากคุณต้องการพืชผักสวนครัวของเพื่อนบ้าน คุณจะขอก่อนทุกครั้ง				
ความรับผิดชอบต่อสังคม / จิตสาธารณะ				
28. การเป็นตัวอย่งที่ดีในการประหยัดต่ออมในครอบครัว				
29. คุณเคยเก็บขยะที่ผู้อื่นทิ้งไว้แล้วนำไปทิ้งขยะ โดยไม่มีใครต้องบอกหรือบังคับ				
30. การปฏิเสธรับสิ่งของที่เกิดจากการทุจริตคอร์รัปชัน				

ประเด็น / ข้อคำถาม	ระดับการปฏิบัติ			
	สม่ำเสมอ	บ่อยครั้ง	บางครั้ง	ไม่ปฏิบัติ
	3	2	1	0
31. การเป็นคนรักษาคำพูด				
32. เมื่อเพื่อนมีปัญหาอะไรแล้วมาเล่าให้ฟัง คุณยินดีรับฟังและช่วยหาทางแก้ไข				
33. การไม่ใช้จ่ายเงินเกินฐานะครอบครัว				
34. ไม่เคยทิ้งขยะลงในแม่น้ำลำคลอง หรือที่สาธารณะ				
35. ไม่เคยทำลายหรือไม่สนับสนุนการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสาธารณะสมบัติที่เป็นส่วนรวม				
36. ไม่เคยใช้เด็กไปซื้อบุหรี่ สุรา หรือเปียร์				
37. ไม่เคยติดสินบนเจ้าหน้าที่ตำรวจเมื่อคุณทำผิด				
38. การแบบอย่างอย่างที่ดี โดยไม่ดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ให้เด็กเห็น				
39. ไม่เคยขีดเขียนรูปภาพหรือข้อความ ในห้องน้ำสาธารณะ				
40. เมื่อคุณมีครอบครัว คุณจะดูแลให้ลูกของคุณได้รับการศึกษาจนจบภาคบังคับ				
41. ไม่เคยปล่อยให้สัตว์เลี้ยงสร้างความเดือดร้อนให้แก่เพื่อนบ้าน				
42. การอาสาเข้าช่วยเหลือเมื่อเกิดเหตุภัยพิบัติสาธารณะ				
43. ไม่เคยเขี่ยหรือกวาดขยะหรือสิ่งสกปรกในบ้านไปทิ้งไว้ที่หน้าบ้านคนอื่น				
การมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษา				
44. การเข้าร่วมในกิจกรรมส่วนรวมในชุมชน/หมู่บ้านของตน				
45. การเข้าร่วมเสนอความคิดเห็นเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน/หมู่บ้านของตน				
46. ประเมินผลการทำงานของนักรการเมือง				
47. การไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง ส.ส., ส.ว.				
48. การไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน				

ประเด็น / ข้อคำถาม	ระดับการปฏิบัติ			
	สม่ำเสมอ	บ่อยครั้ง	บางครั้ง	ไม่ปฏิบัติ
	3	2	1	0
49. การไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งท้องถิ่น เช่น นายก อบต. , นายกเทศมนตรี				
50. การแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอต่อการปฏิรูปประเทศ				
51. การพูดคุยทางการเมืองกับเพื่อน ๆ				
52. การติดตามข่าวการเมืองตามสื่อต่าง ๆ				
53. การเข้าร่วมชุมนุมทางการเมือง				

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

>>> ขอขอบคุณนักศึกษาทุกคนที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามนี้ <<<

รองศาสตราจารย์ ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์ และคณะผู้วิจัย